

**BUBRIHAN
YHTENÄNE
KARJALAN KIELI**

**SAMIZDAT
2022**

BUBRIHAN YHTENÄNE KARJALAN KIELI

**SAMIZDAT
2022**

BUBRIHAN YHTENÄNE KARJALAN KIELI

toimittaja: Martti Penttonen
SAMIZDAT 2022
ISBN 978-952-94-6827-0

Paino: Grano Oy, Kuopio

SYDÄMYS

ALGUSANAT	1
Tämän kirjan syväindöstä	1
Bubrihan algusanat	2
1 FONETIKA	3
1.1 Vokalit	3
1.2 Oigiehkirjutus	6
1.3 Tavujago	7
1.4 Paino	7
1.5 Vokalisobu	8
1.6 Astevaihtelu	8
1.7 Vokalivaihtelu kirjakielessä	10
2 MORFOLOGIA	13
2.1 Sanaluokat (paginan ozat)	13
2.2 Sananluajinda	15
2.3 Nomina nominasta juondimella	17
2.4 Nomina verbistä juondimella	20
2.5 Nominan taivutus sijoissa	21
2.6 Astevaihtelu nominan taivutuksessa	23
2.7 Verbi nominasta juondimella	36
2.8 Verbi verbistä juondimella	37
2.9 Verbin taivutus	40
2.10 Verbilöin taivutustiipat	45
2.11 Adverbilöin luajinda	59
3 LUVEKKUA	61
3.1 Karielan kielen učebnikka ¹	61

¹Tämän sekcién tekstat on translitteroitu kirjasta [10]

vi

3.2	Luvenda kniiga I ²	64
3.3	Etestvoznanija ³	69
3.4	Soveckoin Sojuzan vnešn’oih politiikkah näh ⁴	82
4	MURREHATLAS	101
4.1	Karjalan murdehien atlas	101
4.2	Erotaulukko	101
4.3	Murdehien kerändä klusteroiksi	103
4.4	Piätelmie murdehien erilazuosta da yhtenjyttyzyöstä	104
5	LOPPUSANAT	109
5.1	Histourijalline konteksta	109
5.2	Kielipoliitikka 1. muailmanvoinan jälgeh	111
5.3	Kielipoliitikka 2. muailmanvoinan jälgeh	112
5.4	Neuvostoliiton langienda	113
5.5	Vähembistökielien stuatussas	113
5.6	Mintäh Bubrih?	115
	Lähteet	117
	Indeksa	121

---

²Tämän sekcién tekstat on translitteroitu kirjasta [11]

³Tämän sekcién tekstat on translitteroitu kirjasta [24]

⁴Tämän sekcién teksta on translitteroitu julgavosta [16]

ALGUSANAT

Harva karjalane tiedäy, ku karjalan kieli oli kolme vuotta 1937-1940 Karjalan Autonomizen Socialistizen Tazavallan virralline kieli da opastuksen kieli. Alluksi karjalua kirjutettih latinalazilla kirjaimilla, sen jälgeh kirillizillä kirjaimilla. Tänä aigana kerrittih painua vägi tukku opastundakirjua da muuda kirjua.

Tämän kniigazen tarkoituksena on ezitellä, mittune oli Dmitrii Bubrihan (1890-1949) vuodena1937 luajittu kielioppi [6], ozuttua sillä kielellä kirjutettuloja tekstoja da verdaila tädä normitettuo kieldä karjalan kielen murdehieh. Opimma tože sijoittua kieliruavon histouriellizeh kontekstah.

Pidäy huomata, ku Bubrihan kielioppi oli ruadopluana, kuin luadie kirjakieli, ei valmis kielioppi. Se oli tarkoitettu ohjeheksi kieliruadajille da kirjuttajille, ei školakieliopiksi. Samana vuodena Bubrihan pani alguh suuren murrehatlasprojektan [7], kudaman tarkoituksena oli dokumentiiruija, kuin karjalua paistah eri puolilla.

Tämän kirjan sydämyksestä

Kieliopin teksta on aiga suora kiännös Bubrihan kirjasta. Yhtelläh Bubrihan kirjuttau karjalan kielestä veniäksi kirillizellä kirjaimikolla, tässä kirjutamma Bubrihan karjalan kielellä latinalazella kirjaimikolla nykyzien oigiehkirjutussiändölöin mugah. Sentäh fonetikalugu tässä kirjassa on erilane, yksinkerdazembi. Morfoloialuvussa on kaksi muutosta. Liziämä da käytämmä allativasijua adessivan da ablativan rinnalle sentäh, ku sidä käytetäh karjalan murdehissa da nenga paikkasijasistiemassa rodieu lougielline da tarka, onhäi syväinpaikkasijojagi kolme, inessiva, elativa da illativa. Toine muutos on aigamuodoloissa. Bubrihallah on vain yksi mennyt aiga kuin veniän kielessä. A karjalan kielessä ei ole aspektua veniän tabah. Sentäh presenzan da imperfektan rinnalla tarvitat perfekta da pluskvamperfekta. Ga nämä muuvot ollah “ilmazet” sentäh, ku partisipan perfekta da olla-verbin prezensa da imperfekta Bubrihallah ollah. Muutoskohtat ozutetah tekstassa.

Näytehtekstat ollah julgavoloista 1930-luvun lopulta: kielen

opastunda- da luvendakirja, luonnontiijon kirja, da yksi poliittine teksta. Tekstanäyttehet ei olla täyzin Bubrihan norman mugahizet a riputah kontekstasta da aijasta. Karjalan kielen opastunda- da luvendakirjan tekstapalat ollah helpuo karjalua. Luonnontiijon opastundakirjan teksta on vähäzen vaigiembua, ku siinä tarvitah uuzie tiijollizie käzittehie, kudamie karjalazien argikielessä ei ollut. Net on otettu veniän kielestä. Ylen vaigieda on “moskovankarjalaksi” kirjutettu teksta, kudamassa kiändäjä lad’d’uau peräkkäh veniän sanoja, ku kiännös olis yhtenmugane alguperäzen veniänkielizen tekstan kera.

Murrehatlasluvussa teemana on toine Bubrihan suuri kieliruado – karjalan murrehatlas. Murrehatlasassa ezitelläh rinnakkah karjalan murdehien muodoloja. Ozutamma, kuin atlasua voi käyttöä murdehien verdailuh.

Loppusanoissa diivuičemma kielipolitiikan kiännälmyksie da karjalan kielen ozua näissä kiännälmyksissä: Kymmenessä vuuvessa luajittih yhtenäine karjalan kieli, nostettih se virrallizeksi kieleksi da sit hyllättih. Mintäh se meni nenga? Histouriellizissa kiännälmyksissä rutotgi muutokset ollah mahtollizet. Kodvan aigua karjala oli yhteiskundah pädiä virralline valdivolline kieli, sen jälgeh nimidä.

Suuret passibot Lealle da Irinalle kohendusista. Hairavot yhtelläh ollah minun omat.

Bubrihan algusanat

Tämä kielioppi perustuu Petroskoissa 21-23. augustua 1937 pietyn karjalazen kielitiijollizen konferencijan päätökseh. Tämä kielioppi on luajittu kirjuttajilla da yliopiston ruadajilla. Lugijan pidäy tiediä kieliopillizet käzittehet da termit.

Konferencija piätti, što karjalan kirjakielä Karjalan autonomizessa socialistizessa neuvostotazavallassa ei pie luadie yhten karjalan kielen murdehen⁵, a kogo karjalazen rahvahan paginan pohjalla. Kirjakieleh pidäy otua sanat da rakendehet, kumbazie käytetäh enimissä murdehissa da heititiä pois moizet piirdehet, kumbazie löydyy vain harvoissa murdehissa. Täh tabah luajittu kirjakieli ei äijäldi eruo kirjakielestä, kumbane on ollut Kalininan alovehen karjalazien käytössä vuuvesta 1931 algajen.

Sentäh kuin vielä ei ole ohjehie oigiehkirjutannasta, tämän kieliopin paragrafat 11, 13 da 40 ollah ehoituksie.

⁵Karjalan kielen murdehie on viizi. Net ollah (1) liygi (Suvi-Karjalassa), (2) lyydi (myös Suvi-Karjalassa, kaijalla lentazella livvin murdehen alovehelda päivännouzuh). Toine murrehjokko on: (3) keskikarjala, (4) pohjoiskarjala, da (5) kalininankarjala. Tämän joukon murdehissa keskikarjala da kalininankarjala ollah lähellä toine toista.

Lugu 1

FONETIKA

1.1 Vokalit

§ 1. **Vokaliloja** karjalan kirjakelessä on kaheksan

a	<i>adra</i>	avonane illabialine tagavokali
ä	<i>äristä</i>	avonane illabialine eduvokali
o	<i>ozra</i>	puoliavonane labialine tagavokali
ö	<i>öglästyn</i>	puoliavonane labialine eduvokali
u	<i>uni</i>	salvattu labialine tagavokali
y (ü)	<i>yksi</i>	salvattu illabialine eduvokali
e	<i>elän</i>	puoliavonane illabialine tagavokali
i	<i>igä</i>	salvattu illabialine eduvokali

§ 2. Paičči yksinkerdazie vokaliloja, karjalan kirjakelessä on viizi **avaudujua diftongua**:

ua	<i>huaba, andua</i>	avauduja tagadiftonga
uo	<i>nuotta, sanuo</i>	puoliavauduja labialine tagadiftonga
yö	<i>vyö, nägyö</i>	puoliavauduja labialine edudiftonga
iä	<i>viärä, eliä</i>	avauduja illabialine edudiftonga
ie	<i>liemi, käskie</i>	puoliavauduja illabialine edudiftonga

§ 3. Salbaudujie diftongoja karjalan kirjakielessä on seiččemen:

au	<i>lauda, andau</i>	salbauduja tagadiftonga
ou	<i>sanou, nouzen</i>	puolisalbauduja tagadiftonga
äy	<i>täyzi, vedäy</i>	salbauduja edudiftonga
öy	<i>isköy</i>	labialine puolisalbauduja edudiftonga
ai	<i>aida, avai</i>	illabialine salbauduja diftonga
oi	<i>koira</i>	puolisalbauduja diftonga
ui	<i>lukkui</i>	salvattu levenijä diftonga

Labializet vokalit luajitah pyöryzillä huulilla, **illabializet** levielöin huulienke.

Vokalit **u, y, i** voijah olla vokalin **u, y, i** jällessä. (*uuzi, puhuu, tyyni, nägyy, viizi* i m.i.) Näin roitah **pitkät vokalit**¹ **uu, yy, ii**.

Karjalan kirjakielessä **uu** da **yy** voijah olla enzimäzessä da toizissagi tavuloissa, **ii** vain enzimäzessä tavussa, paičči verbin taivutusta: *häviin, häviit, hävii*. Toizessa, kolmannessa i m.i. tavussa voi olla **i**: *vanhin, pienillä, elin, andazin*.

§ 4. Konsonantat

Konsonantoja tunnustetah kolmen ominazuon mugah:

- ongo se **helie** vai **gluhoi**
- missä kohtassa suuda se iännetäh, iespäi tuakse: **labialine, dentualine, alveoluarine, palatualine, veluarine, glottualine**
- kuin se luajitah: **plosiva, nasuala, tremulanta, frikativa, sibilanta, laterualine, puolivokali**

Karjalan kirjakielen konsonantat ollah:

¹Yhtelläh Bubrihan kieliopissa sanotah, ku tovellizie pitkie vokaliloja karjalan kielessä ei ole – veniän kielessägi niidä ei ole.

h	<i>paha, lehti</i>	gluhoi glottuala frikativa
k	<i>akat</i>	gluhoi veluara plosiva
g	<i>vägi</i>	helie veluara plosiva
t	<i>aitat</i>	gluhoi alveoluarine plosiva
d	<i>aida</i>	helie alveoluarine plosiva
l	<i>vilu</i>	helie alveoluarine laterualu
r	<i>vuara</i>	helie palato-alveoluarine tremulanta
p	<i>tapan</i>	gluhoi labialine plosiva
b	<i>huaba</i>	helie labialine plosiva
j	<i>jogi</i>	helie palatualine puolivokali
v	<i>savu</i>	helie labialine puolivokali
f	<i>cifra</i>	gluhoi labialine frikativa
m	<i>nimi</i>	helie labialine nasuala
n	<i>sana</i>	helie dentuala-alveoluarine nasuala
s	<i>sana</i>	gluhoi dentualine sibilanta
z	<i>aiza</i>	helie dentualine sibilanta
š	<i>šupka</i>	gluhoi palato-alveoluarine sibilanta
ž	<i>žurnala</i>	helie palato-alveoluarine sibilanta
c ts	<i>nacija</i>	gluhoi dentualine affrikuatta
č tš	<i>mečät</i>	gluhoi palato-alveoluarine affrikuatta
dž	<i>vidžistä</i>	helie palato-alveoluarine affrikuatta

Eduvokalin iellä konsonatat **t, d, s, z, l, r, n** iännetäh “pehmiembinä” vähäzen tajembana suussa. Näidä kirjutetah **t', d', s', z', l', r', n'** ga ainos **pehmendysmerkie** ' ei kirjuteta nägyvih, eigo näidä ole kirjutettu piällä olijah taulukkoh.

Sanan allussa säilytäh gluhoit konsonantat: *kabie, tora, tipa, sana, silie, čirku, parembi*.

Sanan lopussa säilyy kova konsonanta: *vanhat, valmis* i m.i.

Sanan keskessä on helielöidä da gluholoida konsonantoja. Konsonanta on gluhoi, konza se on gluholoin konsonantoin keskessä

pahka, vihko, tuhka, itku, sotkie, lasku, koski, iskie, lehti, tähti, koh-ta, lastu, istuo, nostua, yksi, oksa, maksa, lapsi, lypsiä, viipsinpuu, akka, rokka, harakka, nuatti, kattua, muuttua, kussa, missä, tässä, lässä, očča, iččiellä, kačču, appi, loppu, oppie

silloingi konza semmosta sanua taivutetah

akat, rokassa, harakalla, nuotat, tatan, muutama, očalla, iččiellä, kačon, apet, lopussa, opin.

6

Muite sanan keskessä on helie konsonanta:

*vägi, liga, lugu, muda, pada, ruado, kodi, aiza, varza, kiza, viizi
vidžistä, rädžistä, liedžuo, huaba, korbi, abu, rebo, siibi, kyl’bie.*

Kaikissa karjalan murdehissa tunnetah š da kaikissa paičči pohjoizissa murdehissa tunnetah ž. Keskikarjalazissa, tverinkarjalazissa da pohjoskarjalazissa murdehissa š da ž lövyvätäh kaikissa pozicijoissa paičči i:n da j:n jällessä. Sidä vastoin ozassa liygiläzie da lyydiläzie murdehie š da ž iändehie käytetäh vain i:n da j:n jällessä. Suuressa ozassa keskikarjalazie murdehie š da ž konsonantat ollah vain ennen i vokalie. Kirjakielessä vokalin i da j jällessä on s libo z, ei š libo ž:

istuo, iskie, niska, kiza, izändä, sizar, laiska, aiza, valmis

kuin toizissagi pozicijoissa:

*astuo, musta, laskou, koski, oksa, kaksi, lypsäy, lapsi, oza,
varza, kazi, käzi, sana, sieni, vieras, kirves i m.i.*

1.2 Oigiehkirjutus

§ 5-14. Konza karjalan kieldä kirjutetah latinalazella kirjaimikolla, oigiehkirjutuksessa ei ole moizie probliemoja kuin kirillizen kirjaimikon kera, kumbane ilman lizävyksie ei päi karjalan fonemiloin kirjuttamizeh. Hos kirillizeh kirjaimikkoh lizätäh kirjaimie (ezim. ä, ö, ý), probliemoiksi jiahäh (i) edu- da tagavokaliloin erottamine, (ii) vokalit sanan allussa, da (iii) konsonantoin pehmendämine.

Ennen kirjaimien luadimizessagi oli probliemua. Päivänlaskueuropalazes ISO 8859-1 koodavuksessa ei ole kaikkie karjalan kirjakielen kirjaimie (ezim. č), keskieuoppalazessa ISO 8859-2 koodavuksessa net lövyvätäh. Ei ni kirillizessä ISO 8859-5 koodavuksessa ole kaikkie karjalan kirjakielessä tarvittavie kirjaimie (ezim. ä, ö, ü). Nyt UTF-8 (libo Unicode) koodavuksessa probliemua ei ole, pidäy vain maltua vallita oigiet näppäimistöt da fontat.

Taulukossa ollah karjalan kirjakielen kirjaimet ezimerkkisanan kera.

a	aida	o	orava
b	bukva	p	panna
c	cipa	r	rebo
č	čuasti	s	sigä
d	diedo	š	šuutka
e	elätti	t	talo
f	fuabrikka	u	uni
g	gazietta	v	vezi
h	hebo	y	yksi
i	igä	z	zvieri
j	jogi	ž	žurnala
k	koira	dž	kudžu
l	lehmä	ä	ägie
m	maido	ö	yö
n	nuori		

1.3 Tavujago

§ 15. Tavussa aivin on vokali libo diftonga. Tavun allussa, da lopussagi voi olla konsonantoja. Vain sanan allussa tavu voi algua vokalilla. ezim. *a*, *o-ja*, *pa-da*, *par-da*, *hurs-ti*, *kiu-guas-sa*, *bri-ha*, *ai-nos*.

Avotavun lopussa on vokali libo diftonga. *Umbitavu* loppuu konsonantah. Tavu on *lyhyt*, konza sen lopussa on yksinäne vokali. Muite se on *pitkä*

Kaksi libo monitavuhizessa sanassa tavunraja on

- vokaliloin da yksinäzen konsonantan välissä
- konsonantayhtymän libo geminuatoin ozien välissä, ga uuzi tavu algau yksinäzellä konsonantalla
- sanan allun konsonantayhtymä kuuluu yhteh tavuh.

Karjalankielizessä sanassa sanan allussa tavun rakendeh on V, VK, VV, VVK, KV, KVK, KVV, KVVK. Loitombi sanassa tavun rakendeh on KV, KVK, KVV, KVVK. Tässä K tarkoittau konsonantua da V vokalie. Vierasperäzissä sanoissa tavun rakendeh voi olla erilane.

1.4 Paino

§ 17. Karjalan kielessä **paino** on enzimäzellä tavulla. Yhtyssanoissa, ezim. *sygyzyaiga*, piäpaino on alguozan enzimäzellä tavulla, loppuozan enzimäzellä tavulla on sivupaino. Pitkissä sanoissa puarattomilla tavuloilla on

sivupaino, yhtelläh ei lopputavulla.

1.5 Vokalisobu

§ 18. Karjalan kirjakielellä on niin nimitetty **vokalisobu**. Vokalit **a, o, u** vuajitah, što saman sanan perässä tulijoissa tavuloissa pidäy käyttiä vokaliloja **a, o, u**, samoin kuin vokaliloin **ä, ö, y** perässä vokaliloja **ä, ö, y**. Vokalit **e** da **i** voijah olla kuin i vokaliloin **a, o, u** niin i vokaliloin **ä, ö, y** jällessä. Ezimerkit:

suuremmat, tyynemmät, pihlaikko, pedäikkö, annettu,

kyl'vetty, vanhembua, köyhemiä, sanohuo, keittähyö.

Yhtyssanoissa vokalisobu ei muuta loppuozua, ezim. *talvipäivä*. Suffiksat *niekka* da *listo* ei muututa alguozan tabah, ezim. *meččäniekka, keyhälisto*.

1.6 Astevaihtelu

§ 19. Karjalan kielessä sanan taivutuksessa konsonantat **g, d, b** da **kk, tt, pp, čč** sanan keskessä toičči säilytäh, toičči muututah, ezim.

jogi : jovet, aiga : aijallah, jaganut : juan, mado : mavot,

maido : maijossa, peldo : pellon, parda : parrat, randa :

rannat, pada : puassa, huaba : huavat, ambunut : ammun,

akka : akat, kattanut : katan, seppä : sepät, meččä : mečät.

Ilmivyö nimitetäh konsonantoin **astevaihteluksi**. **Lujassa astiessa** konsonanta säilyy, **heikossa astiessa** muuttuu libo häviey.

Luja aste on tavalline silloin, konza tavu loppuu vokalih, pitkäh vokalih libo diftongah, ezim.

jo-gi, ai-ga, ja-ga-nut, ma-do, mai-do, pel-do, par-da, ran-

da, pa-da, hua-ba, am-bu-nut, ak-ka, kat-ta-nut, sep-pä,

meč-čä, kiu-gua.

Heikko aste on tavalline, konza tavun allussa on konsonanta da sen lopussa on vokali da konsonanta, ezim.

jo-vet, ai-jal-la, ju-an, ma-von, mai-jos-sa, pel-lot, par-rat,

ran-nat, puat < pa-at, am-mun, ka-tan, a-kat, se-pät, me-

čät.

Yhtelläh, konza tavun allussa on konsonanta da sen perässä diftonga, kumbazen lopussa on **u/y**, silloin on eri tapauksie da poikkevuksie.

§ 20. **g** muuttuu libo häviey heikossa astiessa.

- **g > ø** kahten **a/ä**:n välissä, rodieu **ua/iä**, ezim. *jagua : juan*. (Huom. *jagan > jaan > juan*.)
- **g > v** kahten vokalin välissä, kumbazissa toine on **u/y** libo **o/ö**, da diftongan **Vu/Vy** jällessä, samalla **uo > uu** da **yö > yy**, ezim. *kego : kevossa, jogi : jovessa, haugi : hauvilla, ruoga : ruuvalla*. Poikkevus: *rugehet : ruis, mögizöy : möistä, huogehet : huovis*
- **g > j** kahten konsonantan välissä, kudamissa toine on **i**, ezim. *igä : ijät, siga : sijat, regi : rejet, higi : hijessä, pagizou : paista, aiga : ajalla, lagi : lajessa, mägi : mäjessä, vägi : väjellä, nägöy : näjen, pagenou : pajennut*.
Jälgrimäne ezimerki tavatah vain livvissä. (Keskikarjalassa, pohjoiskarjalassa da tverinkarjalassa **ae/äe** paikalla on **ua/iä**).
- **lg > ll, rg > rr**, ezim. *sylgi : syllellä, kurgi : kurret*.
- **ng** ei muutu, ezim. *honga : hongat*.
- Konsonantoin iellä **g** ei muutu, ezim. *nagrau : nagan, nuagla : nuaglat*.

§ 21. **d** muuttuu libo häviey heikossa astiessa.

- **d > ø** kahten **a/ä**:n välissä da kahtesta **a/ä**:stä rodieu **ua/iä**, ezim. *pada : puat, hädä : hiät*. Huomua, ku *ruadau : ruan, kuadau : kuan*.
- **d > v** kahten **o/ö** libo **u/y** vokalin välissä da **u/y** vokalin jällessä. Sen jällessä **uov/yöv**, sen sijah **uuv/yyv**. Ezim. *redu : revussa, muda : muvassa, lauda : lauvalla, ruoda : ruuval*. Poikkevuksie: *kodi : koin, yödyö : yövyn, hyödyö : hyövyn*.
- **d > j** kahten vokalin välissä da **j**:n jällessä. Ielleh, ku roinnou **iej**, se muuttuu **ij**:ksi. Ezim. *vedäy : vejän, pidäy : pietäh, vedeh : vejessä, maido : maijossa, tiedäy : tiijän, kädeh : käjessä*. Jälgrimäne ezimerki tunnetah vain livvissä, a se on siännön mugane. Poikkevus: *edeh : iessä, eistyy*.
- **ld > lr, rd > rr, nd > nn**, ezim. *peldo : pellot, parda : parrat, randa : rannat*.
- Konsonantoin iellä **d** ei muutu.

§ 22. **b** muuttuu libo häviey heikossa astiessa.

- **b > v** ennen vokalie, paičči **m**:n jällessä, ezim. *huaba : huavat, rebo : revot, siibi : siivet, korbi : korvet*.
- **mb > mm**, ezim. *ambuu : ammun*.
- enne konsonantua ei muutu, ezim. *kobra : kobrat*.

§ 23. Geminuatta **kk, tt, pp, čč** muuttuu yksinkerdazeksi **k, t, p, č** heikossa astiessa, ezim.

akka : akat, kattua : katan, seppä : sepät, meččä : mečät.

Huomaičus. Muutos ei koske sanan rakendeheassa iellizie ozie, ezim.
annettu : annetut, ei andetut.

§ 24. Konsonantayhtymät **hk, tk, sk, ht, st** ei muututa, ezim.

- **hk**; *pahka : pahkat, tuhka : tuhkassa, vihko : vihkolla, tahkuou : tahkottu.*
- **tk**; *pitkä : pitkät, petkelet : petkel’, potkiu : potkittih, itköy : itkemmä.*
- **sk**; *keski : keskessä, niska : niskalla, laskou : lasken, isköy : iskemmä.*
- **ht**; *lehti : lehtet, tähti : tähtet, ahtahat : ahtas, tahtou : tahtomma.*
- **st**; *lastu : lastut, istuu : istun, astuu : astun, nostau : nostamma.*

Tässä on vallittu livvin da lyydin normat, kumbazet ollah kaikilla karjalazilla ellendettävät.

§ 25. Piällä olijat siännöt yksinkerdastetah kirjakielä sidä rajoittamatta. Ezimerkiksi lujassa astiessa siirrytäh heikkoh astieh samah tabah ripumatta siidä, missä tavussa muutos on, toizessa, kolmannessa i m.i. Ezim.

händä : hännät, izändä : izännät, kanda : kannan, paimendau : paimennan, kieldäy : kiellän, uskaldau : uskallan, lambi : lammet, vanhemi : vanhemmat.

Tässä soveldamma pohjois- keski- da tverinkarjalan murdehien normie.

1.7 Vokalivaihtelu kirjakielessä

§ 26. Karjalan kirjakielessä **a/ä** on tavalline nominan lopussa. Tämä loppuvokali on normal’noi pohjois- keski- da tverinkarjalazissa murdehissa. Ezim.

kobra : kobrat, adra : adrat, sil’mä : sil’mät, emändä : emändät, madala : madalat, eläjä : eläjät, avuaja : avuajat, orava : oravat, vihaza koira : vihazat koirat, vielä, tiälä, sielä.

Kirjakielessä vokali **e** sanan keskellä muuttuu ind. yks. 3. personassa (*itköy, tulou*). Toizissa taivutusmuodoloissa ei ole muutosta (*itkemäh, tulemah*).

§ 27. Kirjakielessä sanan lopussa ei ole **oi/öi**, a **u/o**. Olemma valinnut pohjois-, keski- da tverinkarjalazen norman, ezim.

kaivo, talo, kero, muamo, tuatto i m.i.

Poikkevuksie ollah vain veniän kielestä otetut sanat (*social'noi*).

§ 28. Kirjacielessä ei s:n iellistä i vokalie oteta pois kuin livvissä da lydis-
sä, ezim. *toine* : *toista*, *naine* : *naista*, *muistua*, *paistua*, *laiska*. Lizätieduo
morfologijassa.

§ 29. Kirjacielessä sanan allussa kirjutetah **ja, jo, ju** i m.i., ei **d'a, d'o, d'u**
i m.i., ezim.

jogi, jia, jalga, järvi, juuri, jyvä, tuhjo, pohja, karja.

Konsonantan **b** jälgeh kirjacielessä kirjutetah

hobie, labie, hibie, tobie i m.i.

§ 30. Kirjacielessä kirjutetah **k, t, č, p** i m.i. geminuatoin sijassa sanoissa

čirku, čirka, turki, perti, čirpi, kirpu, kol'ča.

Yhtenjyittyöh: *varta, kyntä.*

§ 31. Kirjacielessä kirjutetah *hanhi, vanha, tanhut.*

Lugu 2

MORFOLOGIA

2.1 Sanaluokat (paginan ozat)

§ 32. Karjalan paginan "selgäranga" luajitah kolmesta sanakuassasta: substantiva, adjektiva da verbi.

Substantiva (nimisana) merkiččöy objektua (libo muuda olenduo, kumbane voi olla objektana). Morfologizesti se voi olla (hos ei ainos ole) sijassa da luvussa. Sintaksizesti se voi olla subjektana, objektana libo muuna virkehen jäzenenä. Ezimerkit:

lehmä, kodi, vezi, tuuli, hyvys, matkuanda.

Adjektiva (luadusana) tarkoittau objektan luaduo. Morfologizesti se ei eruo substantivasta. Substantivoja da adjektivoja yhtessä nimitetäh **nominoiksi**. Sintaksizesti adjektiva liittyy substantivah (paičči konza se iče on substantivan roulissa) da mugauduu sen sijah da lugh. Ezim.

suuri, ruskie, hobiene, ylimäne

Verbi tarkoittau toimindua. Se miärittelöy toiminnan, kudamalla on (ezim. *tuatto maguau*) libo ei ole subjektua (ezim. *vihmuu*). Morfologizesti verbillä on persona, lugu, aiga, se voi lujendua libo kieliä. Sintaksizesti verbi on predikuattana da se mugauduu subjektan personah da lugh. Ezim.

istuu : istuo, avuau : avata.

14

§ 33. Numerualat da adverbit. **Numeruala** (lugusana) ozuttau objektoin lugumiärän (**kardinuala**, peruslugu) libo jälletyksen (**ordinuala**, jälletyslugu). Perusluguloi ollah

yksi, kaksi, kolme i m.i.

jälletysluguloi ollah

enzim(m)äne, toine, kolmas i m.i.

Sintaksizesti numeruala mugauduu nominaah, kudamah se liittyy: Morfologizesti kardinuala eruou nominasta vain erähissä kohtissa.

kolme stolua, kolmen stolan, kolmie stolua, vrd. *pieni stola, pienen stolan, piendä stolua, pienet stolat* i m.i.

Ordinuala taibuu adjektivian (ezim. *keskim(m)äne, ylim(m)äne*) tabah

kolmas stola kolmannen stolan, kolmatta stolua; vrd. *keskimäne stola, keskimäzen stolan, keskimästä stolua*).

Adverbi tarkoittau toiminnan luaduo, ezim. paikkua, aigua, tabua, miäriä, luaduo i m.i. *alahana, eglen, hyvin*. Histouriellizesti net ollah roittu toizista sanaluokista, ezim. substantivoista, adjektivoista da numerualoista. Morfolougizesti net ollah täyzin libo lähessä taibumattomat (hos niilöissä voi olla taivutuksen jälgilöjä). Sintaksizesti adverbi täyvendäy verbin merkičystä adverbialina.

§ 34. Omaluadune rouli karjalan murdehissa on **partisipoilla** da **infinitivoilla**¹. Net ollah verbit adjektivian da substantivian rouliissa. Morfologizesti net muistoitetah verbie vain vähän. A sintaksizesti niilöin verbilline haraktera on selvä: niillä voi olla yhtenjyttymie piättehie da niih liittyyjie sanoja kuin verbillä. Ezim. *sanonut, sanoja, sanuossa/sanojessa, sanohuo*.

§ 35. **Pronominat** ollah sanat, kumbazie käytetäh toizen nominan sijasta, olgah se ristikanza, vešši, paikka libo muu merkičys, ezim.

mie, sie, hän, myö, työ, hyö, tämä, se.

On toiziegi korvuajie sanoja, ezim.

sielä, silloin, niin.

¹Bubrih nimittäy *gerundaksi* verbimuodoloja, kumbazie nyt olemma harjavunnut nimitämäh infinitivoiksi

Semmosie sanoja voi jagua joukkoloih: **persounapronominat, refleksi-
vapronominat, demonstrativapronominat, kyzymyspronominat** i m.i.

Morfologizesti niidä käytetäh samah tabah kuin kohtehsanoja. Samah tabah sintaksizestigi, erähin rajoituksin, ezim. ei sua liittiä attribuuttoja, ezim. *hyvä mie*. Pronominoja voi luokitellagi sanaluokkien mugah sen mugah, min sijasta niidä käytetäh: substantivat, adjektivat, adverbít.

§ 36. Iellä luveteltuloin sanaluokkien ulgopuolella on tukku **abusanua**. Näidä abusanuja on vaigie luokitella, ku niijen merkičys rippuu siidä mih tarkoitukseh niidä käytetäh. Palvelun luavun mugah voi erottua **prepozitat, postpozitat** da **konjunktat**.

Prepozitta da postpozitta ozutetah objektan tilua toizeh verraten. Ezim.

ennen kaikkie, sizaren kera, ruadoh nähte/näh, dorogua myöte/myö, meččäh suate/sua, muada vaste/vas, tuaton luona, jovesta poikki, vellellä varoin.

Puaksuh propozitat da postpozitat piäsananke voijah kivettyö adverbiksi, ezim. *huomenenjälles*. Konjunktat, ezim. *i, no, a* sivotah sanoja libo virkehie yhteh. Prepozitoin, postpozitoin da konjunktoin lizäksi on äijie toizie abusanuja, ezimerkiksi **kyzymysliiteh -go**.

§ 37. Ihan erilläh toizista sanoista ollah **interjektat**. Net ilmoitetah matkindaiänie, tundoloja, tahtuo. Morfologizesti net ollah muuvottomat. Sintaksizesti net ei liitytä toizih sanoih.

2.2 Sananluajinda

§ 38. Karjalan sanoin luajindah käytetäh kahta keinuo, juondamista da yhtistämistä. Enzimäizeksi vallita sanan piäoza, juuri libo juuret, da abuoizat, **liittehet**, toizeksi yhtistiä ozat.

§ 39. **Jälgiliittehie (suffiksoja)** karjalan kielessä käytetäh ylen äijän da eri tarkoituksih.

Uuzien sanoin luajindah käytetäh **sananluajindaliittehie** libo **juondimie**. Ezimerkilöjä sananluajindaliittehenke luajittuloista uuzista sanoista ollah

meččä > meččikkö, laulua > laulanda, voi > voidua, syyvä > syöttiä, syöttiä > syötändä

Taivutuspiättehiet ollah liittehie, kumbazilla ozutetah sijua, luguo, persounua, aigua i m.i. **Taivutusvardalo** on sanan alguoza, kumbane jiiäy, konza siidä otetah pois taivutuspiättehiet. Ezimerkilöjä taivutusvardalosta da taivutuspiättehistä ollah

adra: adran, adrassa, adralla i m.i.;

laulanda: laulannan, laulannassa, laulannalla i m.i.

Ezimerkilöjä verbintaivutuksesta ollah

puhu, puhun, puhut, puhuu; kirjuta, kirjutan, kirjutat, kirjuttau

Pidäy huomata, ku karjalan sanassa on puaksuh piättehiet da on vaigie tunnustua, missä on vardalon da piättehen raja. Se löydyy ottamalla illativasta piätteh **-h**, ezim.

päivä-h, laulanda-h, valmehe-h, kalakkaha-h.

Verbilöistä vardalo löydyy muuttamalla yksikön toizen personan imperatiivan heikko aste lujaksi astieksi (konza verbissä on astevaihtelu). Ezim.

anna > anda, kirjuta > kirjutta, tule > tule,

pagene > pagene, salbua > salbua, avua > avua.

Liittehienke luajitun sanan vardalo löydyy erottamalla **juuri** da miäriämälä sen vardalo, ezim.

mečikkö > meččä > meččäh > meččä,

syöttiä > syyvä > syö > syö.

Nenga vardalo löydyy nominoissa

sana > juuri > illativa > vardalo,

da verbilöissä

sana > juuri > imp. yks. 2. [> luja aste] > vardalo.

§ 40. Sanoin yhtistämistä, **yhtyssanoja** karjalan kielessä käytetäh vähemmän kuin liittehie, ka yhtelläh se on targie. Erähičči enzimäne sana tarkendau toista (*sygyzy-aiga*), toičči mollemmat sanat ollah rinnakkazet (*karjala-veniäläne*). Ielline liitto on **alistene**, jälgimäne **rinnakkane**.

Alistezessa yhtyssanassa pidäy erottua kingie da vällä liittämine.

Liitos on **kingie**, konza

1. yhtä libo toista sanua ei voi käyttöä virkehessä yksinäh, ezim, *taga-puoli* – sanua *taga* ei voi käyttöä yksinäh,

2. merkičystä ei voi sellittää ozien merkičyksillä, ezim. *ukonvommel* - ei ole *ukko* eigo *vommel*,
3. yhtyssana on luajittu yhtistämällä substantiva da adjektiva, ezim. *pahatabane*, *mustaparda*, *vejenalane*.

Rajan vedämine kingien da vällän välillä voi olla vaigie vaihtohtossa 2. **Välläh** yhtyssanah vihjua, konza alguoza on yksikön nominativassa, ts. ilman päättehe, ezim. *sygyzy-aiga*. Vällän yhtyssanan ozat erotetah tavuviivalla.

2.3 Nomina nominasta juondimella

§ 41. Ylen moneh tarkoitukseh pädöy suffiksa **-ne**, **-ine** (toizissa sijoissa **-ze**, **-ize**), ezim. *pahatabane*. Histouriellizesti sille on kerdynyt monie merkičyksie. Kaksi tärgiedy käyttyö ollah adjektivoin luadimine da pienun ozuttamine. Puaksuh tämän liittehen edeh lizätäh kirjaimie nenga ku liitteheksi, roitah **-hine**, **-lline**, **-nane** ili **-näne**, ezim.

mustamuahine, *kuldane*, *kuldahine*, *hobiene*, *aigane*, *myöhäne*,
nygyne < *nyt*, *egline* < *eglen*, *endine* < *ennen*, *ammune* < *ammuin*,
lähine < *lässä*, *kivine*, *pedäjäne*, *kukkane* < *kukka*, *muamone* <
muamo, *pimiene* < *pimie*.

Pienutta ozutetah tože **-ut/-yt**: *kivyt* < *kivi*, *tulut* < *tuli*. Konza vardalon lopussa on vokali, suffiksa on **-hut/-hyt**, ezim. *suohut* < *suo*.

Suffiksa **-za/-zä** libo **-iza/-izä** luadiu adjektivah, kumbane merkiččöy "ylen äijän sidä libo tädä", ezim. *vihaza koira*, *tuuliza paikka*.

Suffiksa **-izo/-izö** liittäy substantivah libo adjektivah joukkomerkičyksen, ezim. *nuorizo*, *kalmizo* < *kalma*. Suffiksa **-ngo/-ngö** liittäy adjektivah paikan, kumbazella on moine ominazus, ezim. *tazango*.

§ 42. Yhtessä toizien suffiksoinke **-ne/-ine** (toizissa sijoissa **-ze/-ize**) suau muuvon **hine**, **lline**, **hane/-häne** (**-hize**, **llize**, **haze/-häze**). Päättehenke **-hine** sana suau merkičyksen kussatahto paikassa libo tilassa oljah, ezim.

meččähine, *vedehine*, *peldohine*, *higehine*, *humalahine*, *kivehine*,
pedäjähine.

Sana **-lline** suffiksanke on adjektiva, kumbane ozuttau omistuksen luavun libo aijankohtan, libo miärän, ezim.

*pellolline, seinälline, päivälline, yölline,
kezälline, talvelline, rejelline, kobralline.*

Suffiksa **-nane/-näne** luadiu adjektivian, ezim *yksinäne*.

§ 43. Suffiksa **-čču/-ččy** luadiu diminutivan, ezim. *brihačču < briha*, ga tože *emäččy, izäččy*

§ 44. Suffiksa **-o/-ö**, puaksuh **-one/-öne** luadiu hellittelynimen, ezim. *mua-mone, tuattone, jänöne*.

§ 45. Suffiksa **-hko/-hkö** luadiu adjektivian, kumbane ozuttau ebätäyvelizyön, ezim *pimiehkö, myöhähkö*. Sen sijasta voi käyttää suffiksua **-ttava/-ttävä**, ezim. *sinizettävä*.

§ 46. Suffiksa **-kka/-kkä** harvembah vihjuau joukkoh, puaksumbah muarjoin nimeh, ezim. *mančikka/mandžikka, mustikka*.

-isko/-iskö adjektiviasuffiksalla on huonoksija merkičys, ezim. *höynäkkä/höyniskö, pullakka/pullisko*.

-kkane/-kkäne andau adjektivah pienendäjän merkičyksen, ezim. *hienokkane, vilukkane, palavikkane, täyvykkäne*.

-ikko/-ikkö andau substantivalle monikkomerkičyksen, ezim. *kivikkö, koivikko, pedäikkö, mättähikkö, kolmikko, nellikkö*. Yhtelläh sanoilla *Mustikko, Sarvikko* lehmän nimenä on hellittelijä merkičys, a *mustikikko* on mustikkamua.

-kas/-käs suffiksa ozuttau moniluguzutta, rikkahutta, ezim. *kalakas, parrakas, rahakas*.

§ 47. Suffiksua **-la/-lä** enimän käytetäh missätahto paikassa eläjästä, ezim.

*kyläläne, linnalane, karjalane, veniäläne, petrozavodskalane,
moskoyalane.*

Paikan eläjih, a tože mihtahto kollektivah vihjuau suffiksa **-isto/-listo**, ezim. *kulakkolisto, keyhälisto, Ivanisto*.

§ 48. Suffiksats **-oveh/-öveh** da **-oine/-öine** (toizissa sijoissa **-oize/-öize**) nimitetäh minttahto paikan eläjien joukkuo, ezim.

kylöveh, linnoveh, ruameškoveh, kozlovoine i m.i.

Vähäzen pienemiä joukkuo ozuttau *poigoveh*.

§ 49. Suffiksa **-va/-vä** luadiu adjektivian, kumbane ozuttau piäsanah perustujua ominazutta, ezim. *lihava, terävä, vägevä, kädevä*.

§ 50. Suffiksa **-oin/-öin** ozuttau olematoindu libo menetetty ominazutta, ezim. *silmätoin, jallatoin, dengatoin*.

§ 51. Suffiksa **-s**, toizissa sijoissa **-nde-** luadiu ordinalan, ezim.

kolmas, kolmanden, nelläs, nelländen, yhtestoista, kahtestoista.

§ 52. Suffiksats **-s** (toizissa sijoissa **-kse**) da **-us/-ys** (toizissa sijoissa **-ukse/-ykse**) ollah monimerkičyksellizet. Yksi merkičys luadiu sanah liit-tyjän vešin, ezim *sormus, kaglus, aijas*. Toine merkičys ilmoittau vešin tarkoituksen, ezim. *jallas*. Sanat *keitos* < *keitto*, *tervas* < *terva*, *veres* < *veri* merkitäh procesua da tulosta. Sana *alus* tulou sanasta *ala*. Sanoissa *ohjakset* da *vellekset* suffiksa ozuttau yhtehkuulundua. Sanoissa *kolmannes, nel- lännes* i m.i. suffiksa luadiu ordinalasta vuitin mistätahto. Sanalla *alusta* < *alus* on yhtehkeriännän vivahtus.

§ 53. Suffiksa **-s** (toizissa sijoissa **-uo/-yö**) luadiu adjektivasta substanti- van, abstraktan käsittehen, ezim. *suurus, hyvys*. Adjektivoih, kudamat lop- pietah kirjaimih **-is**, **-eh**, liitetäh **-ehus/-ehys**, ezim. *valmehus, tervehys*. Ielleh, konza loppukirjaimet ollah **-eva/-evä**, suffiksa on **-evus/-evys**, ezim. *vägevys*, da **-ie** -loppuzeh adjektivah liitetäh **-ehus/-ehys** libo **-evus/-evys**, ezim. *pimehys, pimevys*. Sanoista *yhtä suuri* rodieu *yhtensuurus*.

§ 54 Suffiksa **-niekka** nimittäy ristikanzan, kumbane ottavuu mihtahto dieloh, ezim *kalaniekka, padaniekka* i m.i.

§ 55. Uuzie lai hinsanoja, substantivoja, voi ottua karjalan kieleh suffiksoin **-izma, -ista, -ičesko** kera. Adjektivoi luajitah **-oi** suffiksanke.

§ 56. **Adjektivoin verdailuastiet.**

Komparativan suffiksa on **-mbi** (toizissa sijoissa **-mba/-mbä**). Enne suf- fiksua **-a/-ä** muuttuu vokaliksi **-e**. Ezim.

suurembi, hienombi, pimiemi, harvemi, madalembi, parrakka- hemi.

Superlativua käytetäh harvah, eigo sidä tarviče kirjakielessägi viljellä, ga hyvä se on tiediä. Superlativan *suurin* sijasta voi sanuo *kaikkie suurembi*. Superlativan piäteh pohjois-, keski- da tverinkarjalassa on **-in** (toizissa sijoissa **-imba/-imbä**). Suvikarjalassa piäteh tože on **-in** (a toizissa sijoissa **-ima/-imä**). Enne superlativan piätettä **-a/-ä** muuttuu **-e**:ksi. Ezim.

*suurin, suurimbah, suurimmat, suurimah, suurimat;
harvin, harvimbah, harvimmat, harvimah, harvimat;*

*hienoin, hienoimbah, hienoimmat, hienoimah, hienoimat;
korgein, korgeimbah, korgeimmat, korgeimah, korgeimat.*

Ebäsiännöllizie ollah *hyvä, hyvembi* libo *parembi, hyvin* libo *paras* (*para-*
ha); *äijä, äijembi* libo *enämbi, äijin* libo *enin*; *lyhyt, lyhembi, lyhin*.

Ordinualan *enzimmäne* voi tože kirjuttua *enzimmäne*.

2.4 Nomina verbistä juondimella

§ 57. Suffiksa **-nda/-ndä** luadiu verbistä toiminnan procesua ozuttajan substantivan, ezim. *kzyndä, syöndä*.

§ 58. Suffiksats **-mine** (toizissa sijoissa **-mize**) da **-ma/-mä** annetah verbin toiminnalle nimi. Enzimästä muoduo käytetäh toiminnan miärittelyh, toista toiminnan objektan miärittelyh. Jälgimäzessä käytössä toiminnan subjekta on genetivassa da objekta akkuzativassa. Ezim.

Leivän pastamine. Tuaton andamat neuvot.

Suffiksalla **-mine** luajittu substantiva tože voi merkitä objektua: *syömine* – midä on syödävänä, *kzymine* – midä kzytäh.

§ 59. Suffiksats **-o/-ö** da **-u/-y** annetah toiminnalle nimi, kudaman merkičys on abstrakta da kivettynyt. Ezim.

kazvo < kazvua, keitto < keittiä, kylvö, kyndö, makso, muisto, nagro, palo, ruado, peitto, tiedo, elo, kaivo, nägö, itku, laulu, algu, loppu, lugu.

Kaksitavuhizessa vardalossa *leikata > leikkavo* tämä suffiksa yhtessä suffiksans **-s** kera luadiu uuvan substantivan, ezim. *keittiä > keitto > keitos* (§ 53), *salvua > salvo > salvos*. Monitavuhizissa verbilöissä **-o/-ö** da **-u/-y** suffiksoin sijasta käytetäh suffiksua **-us/-ys**. Ezim. *lämmitys, kirjutus*. Tädä suffiksua toičči liitetäh verbilöih, kudamien vardalo on kaksitavuhine, ezim. *vastaus < vastata*.

§ 60. On toziegi suffiksoja, kudamien merkičykset ollah lähellä iellämainittuloida. Suffiksats **-ina/-inä** da **-ineh** luajitah substantiva **-ista/-istä** loppuzista verbilöistä, ezim. *paista > pagina, jyristä > jyrineh*; suffiksa **-e** (toizissa sijoissa **-ie**) **-ua** loppuhizista verbilöistä, ezim.

kastua > kaste, voidua > voidie > voije.

§ 61. Ruavon ruadaja ozutetah **-ja/-jä** suffiksalla, ezim. *kylviä* > *kylväjä*, *ruadua* > *ruadaja*. Tiipalline ičenviendätaba ozutetah **-čča/-ččä** libo **-čču/-ččy** suffiksalla, ezim.

potkičča, puskičča, nagračču, varačču.

§ 62. Ruadoinstrumentan nimi luajitah verbistä **-n** -suffiksalla (toizissa sijoissa **-me**), ezim. *avata* > *avuan*. Ga vehkehien nimilöi tože voi luadie samah tabah kuin ruadajien ristikanzoin, ezim. *avuaja, nostaja*.

§ 63. Suffiksa **-va/-vä** luadiu adjektivan verbistä, ezim. *elävä, palava, tuleva*.

§ 64. Veniänkielizien sanoin **-izacija/-acija** suffiksats merkitäh samua kuin veniän kielessä, ezim. *demokratizacija*.

2.5 Nominan taivutus sijoissa

§ 65. On kolmetoista sijua:

1. **Nominativa** ilman suffiksua. Tämä sija vastuu kyzymykseh ken, mi. ezim. *velli tuli*.
2. **Genetivan** suffiksa on **-n**, ezim. *kniigan*. Se ozuttau piäsanahan omistajan, kumbane on tavallizesti, ei ainos, enne piäsanua. Ezim. *tuaton velli tuli* libo *velli tuaton tuli*.
3. **Akkuzativalla** on kaksi muodua, sama kuin nominativa libo sama kuin genetiva. Objektana käytetäh genetivan jyttystä muodua, paičči monikon kolmannessa personassa da imperativassa, kudamissa akkuzativa on nominativan jyttyne. Ezim. *luven kniigan, luve kniiga, hyö lugietah kniiga*, tože voi sanuo *hyö lugietah kniigan*.
4. **Essivan** suffiksa on **-na/-nä**. Se vastuu kyzymykseh, olla kenenä libo minä, mittyönä, libo konza. Ezim. *olla opastajana, tänä yönä*.
5. **Partitivan** suffiksa on **-da/-dä, -ta/-tä, -ua/-yö, -iä/-ie**, ga se rippu taivutusvardalosta. Partitiva ozuttau, ku vihjatah objektan ozah, yhtä suuremhan lugusanan jällessä, materjualasanoissa, verdailussa i m.i. ezim. *anna miulle leibiä*, vrd. *anna miulle leibä, srojje kodie*, vrd. *srojje kodi, en stroinnut kodie, yksi lehmä, kolme lehmä, karja lehmä, kobralline jauhuo, puuda korgiemi*.

6. **Translativan** suffiksa on **-ksi** da se vastuu kyzymykseh luadie, lietä keneksi/miksi/mittyöksi? Miksi aijaksi? Ezim. *lietä opastajaksi, anna miulle kniugat yhteksi päiväksi*.
7. **Inessivan** suffiksa on **-ssa/-ssä**. Se vastuu kyzymykseh kenessä, missä, ezim. *mečässä, da missä aijassa, ezim. päivässä*.
8. **Elativan** suffiksa on **-sta/-stä** da se vastuu kyzymykseh kenestä, mistä paikasta, mistä aijasta, mistä materjualasta, mistä syystä i m.i., ezim. *mečästä, päivästä päiväh, tule ovesta, pie jänistä korvista, maksoin kniigasta kaksi rubl’ua, ostin kniigan kahtesta rubl’asta*. Virkehen *hän pagizou mečästä* sijasta on parempi sanuo *hän pagizou meččäh näh(te)*.
9. **Illativan** suffiksa on **-h**. Se vastuu kyzymykseh, mih paikkah libo mih aigah, ezim. *meččäh, päivästä päiväh*.
10. **Adessivan** suffiksa on **-lla/-llä**. Yhteldä päi se tarkoittau paikkua, toizielta päi se vastuu kyzymykseh, kenellä, millä., ezim. *lattiella, kaivolla, miulla annettih kniiga, enne kynnettih adralla, talvella päivällägi on pimie*.
11. **Ablativan** suffiksa on **-lda/-ldä**. Senke vastatah kyzymykseh keneldä, mildä, ezim. *tuovettä kaivolda, miulda otettih kniiga*.
12. **Allativan**² suffiksa on **-lle**. Senke vastatah kyzymykseh kenelle, mille, ezim. *minulle annettih kniiga*.
13. **Abessivan** suffiksa on **-tta/-ttä** da se ozuttau ilman olendua, kenettä, mittä, ezim. *dengatta, tuletta savu ei nouze*.

Kaikissa murdehissa ei käytetä kaikkie sijamuodoloja. Suvikarjalan murdehissa yhtytäh inessiva da elativa, adessiva da ablativa sentäh, ku sanan lopussa a/ä on hävinnyt. Kirjakielessä net säilytäh.

§ 66. Paičči sijamuodoloja on toizie samantabazie rakendehie. **Komitativua**, suffiksats **-nke, -n kera, -neh** kirjakielessä harvah käytetäh. Se vastuu kyzymykseh, kenen, min kera. *Miuda kaikkineh perrettih*. Moizie ollah tože **instruktiva**, kumbane vastuu kyzymykseh, kuin? (*aja veneh rannalla nenin*) da **prolativa** (*aja sillačči, astu ojakkali*).

§ 67. Nominoilla on kaksi lugu: **yksikkö** da **monikko**. Erähie sanoja käytetäh vain yksikössä, ezim. *keyhällistö, valmehus*, toizie vain monikos-

²Bubrihallalla [6] allativua ei ole, erähissä murdehissa se on. Adessiva – ablativa – allativa triplan merkičys on lougielline inessiva – elativa – illativa triplan rinnalla.

sa, ezim. *nožničat*. **Kollektivasanoin** da numerualoin kera käytetäh yksikkyö, ezim. *karja lehmiä, kolme lehmiä*. Lizäksi partitivalla, essivalla, translativalla da abessivalla voi olla monikolline merkičys, ezim. *vellet oldih opastajana, näin hukkuu, sizaret liettih studentaksi, hyö matkattih šuapkatta*.

§ 68. Karjalan kielessä substantivan suffiksana sijan da luvun lizäksi voi olla **possessivasuffiksa**, ezim. *tuattoni, tuattos, tuattoh*. Näidä suffiksoi käytetäh harvah. Käytetäh vain liittehie **-ni**, **-s** da **-h** da vain lähisugulazih da ystävih.

2.6 Astevaihtelu nominan taivutuksessa

§ 69. **-o/-ö, -u/-y** da **-i** -loppuzien substantivoin taivutus sijoissa

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>sadu</i>	<i>savut</i>
genetiva	<i>savun</i>	<i>saduloin</i> <i>sadulojen</i>
akkuzativa	<i>savun</i>	<i>savut</i>
essiva	<i>saduna</i>	<i>saduloina</i>
partitiva	<i>saduo</i>	<i>saduloja</i>
translativa	<i>savuksi</i>	<i>saduloiksi</i>
inessiva	<i>savussa</i>	<i>saduloissa</i>
elativa	<i>savusta</i>	<i>saduloista</i>
illativa	<i>saduh</i>	<i>saduloih</i>
adessiva	<i>savulla</i>	<i>saduloilla</i>
ablativa	<i>savulda</i>	<i>saduloilda</i>
allativa	<i>savulle</i>	<i>saduloille</i>
abessiva	<i>savutta</i>	<i>saduloitta</i>

Nominoissa, kudamien vardalon loppuvokali on **-o/-ö** libo **-u/-y**, partitivan piäteh on **-uo/-yö**. Ku vardalon loppukirjain on **-i**, partitivan piäteh on **-ie**, ezim.

kaivo : kaivuo, nägö : nägyö, sadu : saduo, kyly : kylyö, hursti : hurstie.

Heikko aste on yksikön genetivassa, akkuzativassa, translativassa, inessivassa, elativassa, adessivassa, ablativassa, allativassa, abessivassa, da monikon nominativassa da akkuzativassa.

24

Samah tabah taibuu passivan II partisipan perfekta *annettu*.
Nominoida, kudamien vardalon lopussa on **-ehe**, käzitelläh myöhembi (§ 74).

§ 70. **-a** -loppuzet nominat taivutah täh tabah:

a)

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>randa</i>	<i>rannat</i>
genetiva	<i>rannan</i>	<i>rannoin</i> <i>randojen</i>
akkuzativa	<i>rannan</i>	<i>rannat</i>
essiva	<i>randana</i>	<i>randoina</i>
partitiva	<i>randua</i>	<i>randoi</i>
translativa	<i>rannaksi</i>	<i>rannoiksi</i>
inessiva	<i>rannassa</i>	<i>rannoissa</i>
elativa	<i>rannasta</i>	<i>rannoista</i>
illativa	<i>randah</i>	<i>randoih</i>
adessiva	<i>rannalla</i>	<i>rannoilla</i>
ablativa	<i>rannalda</i>	<i>rannoilda</i>
allativa	<i>rannalle</i>	<i>rannoille</i>
abessiva	<i>rannatta</i>	<i>rannoitta</i>

b)

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>nuotta</i>	<i>nuotat</i>
genetiva	<i>nuotan</i>	<i>nuotin</i> <i>nuottien</i>
akkuzativa	<i>nuotan</i>	<i>nuotat</i>
essiva	<i>nuottana</i>	<i>nuottina</i>
partitiva	<i>nuottua</i>	<i>nuottie</i>
translativa	<i>nuotaksi</i>	<i>nuotiksi</i>
inessiva	<i>nuotassa</i>	<i>nuotissa</i>
elativa	<i>nuotasta</i>	<i>nuotista</i>
illativa	<i>nuottah</i>	<i>nuottih</i>
adessiva	<i>nuotalla</i>	<i>nuotilla</i>
ablativa	<i>nuotalda</i>	<i>nuotilda</i>
allativa	<i>nuotalle</i>	<i>nuotille</i>
abessiva	<i>nuotatta</i>	<i>nuotitta</i>

Partitivän yksikössä **-a/-ä** > **-ua/-iä**, ezim. *randa* : *randua*, *nuotta* : *nuottua*, *händä* : *händiä*.

Taivutusvardalon heikkuo astetta käytetäh samoissa yksikön sijoissa kuin **-o/-ö**, **-u/-y**, **-i** loppuzissa vardaloloissa, a monikossa samoissa sijoissa kuin yksikössägi, paičči genetivassa, nominativassa da akkuzativassa. Pidäy huomata, ku monikon genetivan lyhyössä variantassa (tverin murdehen tabah) käytetäh heikkuo astetta, a pitkässä variantassa lujua astetta.

Tiipat a) da b) erotah monikon genetivas: **-oin**, **-ojen**, vs. **-in**, **-ien** da monikon partitivassa **-oja** vs. **-ie**.

Tiippah a) kuulutah kaksitavuhizet nominat, kudamien vardalon enzimäzessä tavussa on **-a**, **-e**, **-i**, libo **-ua**, **-ie**. Semmozie ollah ezim. *randa*, *veza*, *hinda*, *huaba*, *siegla*. Täh tiippah tože kuulutah monitavuhizet nominat, kudamien lopputavussa on **-a/-ä**, da enne sidä kaksi konsonantua, ezim. *harakka*

Tiippah b) kuulutah muut nominat: Näidä ollah kaksitavuzet vokalih **-a** loppujat nominat, kudamien enzimäzessä tavussa on **-o**, **-u** libo **-uo**, ezim. *tora*, *musta*, *nuotta*; da kaksitavuhizet nominat **-ä**-vardalonke, ezim. *händä*, da monitavuhizet nominat, kudamien lopputavussa da iellizessägi tavussa on **-a/-ä**, ezim. *orava*, *pedäjä*.

Nominat *izändä emändä* taivutah tiipan a) libo b) mugah, *izännöillä/izännillä*, *emännöillä/emännillä*, Toizielpäin monitavuhizilla nominoilla, kudamien vardalot loppietah vokalih **-a/-ä**, kudamien iellizessägi tavussa on **-a/-ä** da muu tavu, voijah taibuo tiipan a) libo b) mugah. Niemenomah tämä koskou **-ja/-jä**-suffiksallizie sanoja, ezim. *eläjä* : *eläillä/eläjoillä*.

§ 71. Rubiemma kaččomah adjektivoin komparativan da superlativan da **-toin/-töin** -muodozien adjektivoin taivutusta sijoissa.

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>suurembi</i>	<i>suuremmat</i>
genetiva	<i>suuremman</i>	<i>suurembien</i>
akkuzativa	<i>suuremman</i>	<i>suuremmat</i>
essiva	<i>suurembana</i>	<i>suurembina</i>
partitiva	<i>suurembua</i>	<i>suurimbie</i>
translativa	<i>suuremmaksi</i>	<i>suuremmiksi</i>
inessiva	<i>suuremmassa</i>	<i>suuremmissa</i>
elativa	<i>suuremmasta</i>	<i>suuremmista</i>
illativa	<i>suurembah</i>	<i>suurembih</i>
adessiva	<i>suuremmalla</i>	<i>suuremmilla</i>
ablativa	<i>suuremmalda</i>	<i>suuremmilda</i>
allativa	<i>suuremmalle</i>	<i>suurimmille</i>
abessiva	<i>suuremmatta</i>	<i>suuremmitta</i>

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>suurin</i>	<i>suurimmat</i>
genetiva	<i>suurimman</i>	<i>suurimbien</i>
akkuzativa	<i>suurimman</i>	<i>suurimmat</i>
essiva	<i>suurimbana</i>	<i>suurimbina</i>
partitiva	<i>suurinda</i>	<i>suurimbie</i>
translativa	<i>suurimmaksi</i>	<i>suurimmiksi</i>
inessiva	<i>suurimmassa</i>	<i>suurimmissa</i>
elativa	<i>suurimmasta</i>	<i>suurimmista</i>
illativa	<i>suurimbah</i>	<i>suurimbih</i>
adessiva	<i>suurimmalla</i>	<i>suurimmilla</i>
ablativa	<i>suurimmalda</i>	<i>suurimmilda</i>
allativa	<i>suurimmalle</i>	<i>suurimmille</i>
abessiva	<i>suurimmatta</i>	<i>suurimmitta</i>

Taivutuksessa muuttuu **-m > -mb/-mm**, kč. § 56.

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>jallatoin</i>	<i>jallattomat</i>
genetiva	<i>jallattoman</i>	<i>jallattomien</i>
akkuzativa	<i>jallattoman</i>	<i>jallattomat</i>
essiva	<i>jallattomana</i>	<i>jallattomina</i>
partitiva	<i>jallatoinda</i>	<i>jallattomie</i>
translativa	<i>jallattomaksi</i>	<i>jallattomiksi</i>
inessiva	<i>jallattomassa</i>	<i>jallattomissa</i>
elativa	<i>jallattomasta</i>	<i>jallattomista</i>
illativa	<i>jallattomah</i>	<i>jallattomih</i>
adessiva	<i>jallattomalla</i>	<i>jallattomilla</i>
ablativa	<i>jallattomalda</i>	<i>jallattomilda</i>
allativa	<i>jallattomalle</i>	<i>jallattomille</i>
abessiva	<i>jallattomatta</i>	<i>jallattomitta</i>

Lämmin taibuu kuin *jallatoin*, ilman **-i:**dä toizessa tavussa.

§ 72. Nominat **-e-**vardalonke

a)

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>siibi</i>	<i>siivet</i>
genetiva	<i>siiven</i>	<i>siibolöjen</i>
akkuzativa	<i>siiven</i>	<i>siivet</i>
essiva	<i>siibenä</i>	<i>siibilöinä</i>
partitiva	<i>siibie</i>	<i>siibilöjä</i>
translativa	<i>siiveksi</i>	<i>siibilöiksi</i>
inessiva	<i>siivessä</i>	<i>siibilöissä</i>
elativa	<i>siivestä</i>	<i>siibilöistä</i>
illativa	<i>siibeh</i>	<i>siibilöih</i>
adessiva	<i>siivellä</i>	<i>siibilöillä</i>
ablativa	<i>siiveldä</i>	<i>siibilöildä</i>
allativa	<i>siivelle</i>	<i>siibilöille</i>
abessiva	<i>siivettä</i>	<i>siibilöittä</i>

28

b)

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>vezi</i>	<i>vejet</i>
genetiva	<i>vejen</i>	<i>vezilöin / vezilöjen</i>
akkuzativa	<i>vejen</i>	<i>vejet</i>
essiva	<i>vedenä</i>	<i>vezilöinä</i>
partitiva	<i>vettä</i>	<i>vezilöjä</i>
translativa	<i>vejeksi</i>	<i>vezilöiksi</i>
inessiva	<i>vejessä</i>	<i>vezilöissä</i>
elativa	<i>vejestä</i>	<i>vezilöistä</i>
illativa	<i>vedeh</i>	<i>vezilöih</i>
adessiva	<i>vejellä</i>	<i>vezilöillä</i>
ablativa	<i>vejeldä</i>	<i>vezilöildä</i>
allativa	<i>vejelle</i>	<i>vezilöille</i>
abessiva	<i>vejettä</i>	<i>vezilöittä</i>

c)

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>uuzi</i>	<i>uuvet</i>
genetiva	<i>uuvan</i>	<i>uuzin / uuzien</i>
akkuzativa	<i>uuvan</i>	<i>uuvet</i>
essiva	<i>uudena</i>	<i>uuzina</i>
partitiva	<i>uutta</i>	<i>uuzie</i>
translativa	<i>uuveksi</i>	<i>uuziksi</i>
inessiva	<i>uuvessa</i>	<i>uuzissa</i>
elativa	<i>uuvesta</i>	<i>uuzista</i>
illativa	<i>uudeh</i>	<i>uuzih</i>
adessiva	<i>uuvella</i>	<i>uuzilla</i>
ablativa	<i>uuvelda</i>	<i>uuzilda</i>
allativa	<i>uuvelle</i>	<i>uuzille</i>
abessiva	<i>uuvetta</i>	<i>uuzitta</i>

d)

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>tytär</i>	<i>tyttäret</i>
genetiva	<i>tyttären</i>	<i>tyttärin / tyttärien</i>
akkuzativa	<i>tyttären</i>	<i>tyttäret</i>
essiva	<i>tyttärenä</i>	<i>tyttärinä</i>
partitiva	<i>tytärä</i>	<i>tyttärie</i>
translativa	<i>tyttäreksi</i>	<i>tyttäriksi</i>
inessiva	<i>tyttäressä</i>	<i>tyttärissä</i>
elativa	<i>tyttärestä</i>	<i>tyttäristä</i>
illativa	<i>tyttäreh</i>	<i>tyttärih</i>
adessiva	<i>tyttärellä</i>	<i>tyttärillä</i>
ablativa	<i>tyttäreldä</i>	<i>tyttärildä</i>
allativa	<i>tyttärele</i>	<i>tyttärille</i>
abessiva	<i>tyttärettä</i>	<i>tyttärittä</i>

Tiipan b-d mugah yksikön partitivassa **-da/-dä** piättehenke taivutah *tuli*, *tytär*, *pieni* da **-ta/-tä** piättehenke *riihi*, *vezi* > *vettä*, *kuuzi* > *kuusta*.

Tiipoin b-d) yksikön nominativassa da partitivassa on heikko vardalo da toizissa sijoissa luja vardalo, libo nominativassa da partitivassa luja vardalo da toizissa sijoissa heikko vardalo.

Tiippa a) eruou tiipoista b-d) nenga, ku sen partitivan piäteh on **-ie**.

Tiipoissa a-b) monikon tunnus on **-iloi/-ilöi**, tiipoissa c-d) se on **-i**.

Tiipan a-c) sanat loppietah vokalih **-i**, tiipan d) sanat konsonantah.

Tiippah a) kuulutah nominat, kudamien vardalo loppuu vokalih **e** da kudamissa on konsonantua **g, b, v**, libo yhtymie **ht, sk, čč, pp** da lizäksi substantiva *nimi*, ezim. *regi*, *siibi*, *kivi*, *lehti*, *koski*, *veičči*, *appi*, *nimi*.

Tiippah b) kuulutah kaksitavuzet nominat, kudamien vardalot loppietah vokalih **-e**, kudamua enne on konsonanta **d, z, l, r, n**, libo yhtymä **rd, nd, ks, ps**, ezim. *vezi* > *vede*, *kuuzi*, *tuli*, *suari*, *lumi*, *varzi*, *kynzi*, *uksi*.

Tiipan b) sanat voidas kuuluo tiippah c) vaihtamalla monikon tunnus **-i** > **-iloi/-ilöi**.

Tiippah c) kuulutah kaksitavuhizet adjektivat **-e**-loppuhizen vardalonke, ezim. *uuzi*, *suuri*, *pieni*.

Tiippah d) kuulutah kolmetavuhizet nominat, kudamien vardalo lopeh vokalih **-e**, ezim. *vemmel'*, *tytär*, *paimen*, *keitos*, *veres*.

§ 73. Konsonantoissa da niilöin yhtymissä enne taivutusvardalon **e:dä** on nengomie muutoksii:

- **-de** > **-zi**, ezim *vezi* : *vede*, *uuzi* : *uude*
- **-me** > **-nda/-ndä**, ezim. *lumi* > *lume* : *lunda*, *avuan* > *avuame* : *avuanda*
- **-ks+/-ta/-tä** > **-sta/-stä**, **-ps+/-ta/-tä** > **-sta/-stä**, ezim. *uksi* : *usta*, *lapsi* : *lasta*, *keitos* > *keitoksi* : *keitosta*.

§ 74. Nominat **-ehe**, **-aha/-ähä** -loppujan vardalonke

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>pereh</i>	<i>perehet</i>
genetiva	<i>perehen</i>	<i>perehin</i> <i>perehien</i>
akkuzativa	<i>perehen</i>	<i>perehet</i>
essiva	<i>perehenä</i>	<i>perehinä</i>
partitiva	<i>perehtä</i>	<i>perehie</i>
translativa	<i>pereheksi</i>	<i>perehiksi</i>
inessiva	<i>perehessä</i>	<i>perehissä</i>
elativa	<i>perehestä</i>	<i>perehistä</i>
illativa	<i>pereheh</i>	<i>perehih</i>
adessiva	<i>perehellä</i>	<i>perehillä</i>
ablativa	<i>pereheldä</i>	<i>perehildä</i>
allativa	<i>perehelle</i>	<i>perehille</i>
abessiva	<i>perehettä</i>	<i>perehittä</i>

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>valmis</i>	<i>valmehet</i>
genetiva	<i>valmehen</i>	<i>valmehin</i> / <i>valmehien</i>
akkuzativa	<i>valmehen</i>	<i>valmehet</i>
essiva	<i>valmehena</i>	<i>valmehina</i>
partitiva	<i>valmista</i>	<i>valmehie</i>
translativa	<i>valmeheksi</i>	<i>valmehiksi</i>
inessiva	<i>valmehessa</i>	<i>valmehissa</i>
elativa	<i>valmehesta</i>	<i>valmehista</i>
illativa	<i>valmeheh</i>	<i>valmehih</i>
adessiva	<i>valmehella</i>	<i>valmehilla</i>
ablativa	<i>valmehelda</i>	<i>valmehilda</i>
allativa	<i>valmehelle</i>	<i>valmehille</i>
abessiva	<i>valmehetta</i>	<i>valmehitta</i>

Tiipat a) da b) erotah yksikön nominativassa da partitivassa. Tiipassa a) on **-h** siellä missä tiipassa b) on **-s**.

Tiipan a) sanua on vähä. Semmosie ollah *pereh, veneh, herneh, talgoh* da *mies*.

Tiipan b) sanoja ollah **-is**-loppuzet *valmis, kaunis* da *ruis*, da **-as/-äs**-loppuzet *kirves, lyyhtes, varvas* da *seiväs*.

§ 75. Omah tabah taivutah jälletysluvut algajen kolmannesta.

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>kolmas</i>	<i>kolmannet</i>
genetiva	<i>kolmannen</i>	<i>kolmanzin</i> <i>kolmanzien</i>
akkuzativa	<i>kolmannen</i>	<i>kolmannet</i>
essiva	<i>kolmandena</i>	<i>kolmanzina</i>
partitiva	<i>kolmatta</i>	<i>kolmanzie</i>
translativa	<i>kolmanneksi</i>	<i>kolmanziksi</i>
inessiva	<i>kolmannessa</i>	<i>kolmanzissa</i>
elativa	<i>kolmannesta</i>	<i>kolmanzista</i>
illativa	<i>kolmandeh</i>	<i>kolmanzih</i>
adessiva	<i>kolmannella</i>	<i>kolmanzilla</i>
ablativa	<i>kolmannelda</i>	<i>kolmanzilda</i>
allativa	<i>kolmannelle</i>	<i>kolmanzille</i>
abessiva	<i>kolmannetta</i>	<i>kolmanzitta</i>

§ 76. Nominat, kudamien yksikön nominativa on **-ne** -loppuine, taivutah täh tabah:

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>kuldane</i>	<i>kuldazet</i>
genetiva	<i>kuldazen</i>	<i>kuldazin / kuldazien</i>
akkuzativa	<i>kuldazen</i>	<i>kuldazet</i>
essiva	<i>kuldazena</i>	<i>kuldazina</i>
partitiva	<i>kullasta</i>	<i>kuldazie</i>
translativa	<i>kuldazeksi</i>	<i>kuldaziksi</i>
inessiva	<i>kuldazessa</i>	<i>kuldazissa</i>
elativa	<i>kuldazesta</i>	<i>kuldazista</i>
illativa	<i>kuldazeh</i>	<i>kuldazih</i>
adessiva	<i>kuldazella</i>	<i>kuldazilla</i>
ablativa	<i>kuldazelda</i>	<i>kuldazilda</i>
allativa	<i>kuldazelle</i>	<i>kuldazille</i>
abessiva	<i>kuldazetta</i>	<i>kuldazitta</i>

Kirjakeilessä yksikön partitivan jälгимästä iellizessä tavussa on heikko aste, esim. *kullasta*. Äijät tämän kluasan sanoista ollah monitavuhizet. Kaksitavuhizie ollah vai *naine*, *puine*, *toine* da *moine*. Monitavuhizie ollah ezim. *tämänmoine* libo *tämänmuone*, *semmoine* libo *semmuone*.

§ 77. Nominat, kumbazilla on diftongavardalo, taivutah nenga:

a)

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>mua</i>	<i>muat</i>
genetiva	<i>muan</i>	<i>mualoin / mualojen</i>
akkuzativa	<i>muan</i>	<i>muat</i>
essiva	<i>muana</i>	<i>mualoina</i>
partitiva	<i>muada</i>	<i>mualoja</i>
translativa	<i>muaksi</i>	<i>mualoiksi</i>
inessiva	<i>muassa</i>	<i>mualoissa</i>
elativa	<i>muasta</i>	<i>mualoista</i>
illativa	<i>muah</i>	<i>mualoih</i>
adessiva	<i>mualla</i>	<i>mualoilla</i>
ablativa	<i>mualda</i>	<i>mualoilda</i>
allativa	<i>mualle</i>	<i>mualoille</i>
abessiva	<i>muatta</i>	<i>mualoitta</i>

b)

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>kiugua</i>	<i>kiuguat</i>
genetiva	<i>kiuguan</i>	<i>kiugain kiugajen</i>
akkuzativa	<i>kiuguan</i>	<i>kiuguat</i>
essiva	<i>kiuguana</i>	<i>kiugaina</i>
partitiva	<i>kiuguada</i>	<i>kiugaida</i>
translativa	<i>kiuguaksi</i>	<i>kiugaiksi</i>
inessiva	<i>kiuguassa</i>	<i>kiugaissa</i>
elativa	<i>kiuguasta</i>	<i>kiugaista</i>
illativa	<i>kiuguah</i>	<i>kiugaih</i>
adessiva	<i>kiugualla</i>	<i>kiugailla</i>
ablativa	<i>kiugualda</i>	<i>kiugailda</i>
allativa	<i>kiugualle</i>	<i>kiugaille</i>
abessiva	<i>kiuguatta</i>	<i>kiugaitta</i>

Tiipassa b) kiinnittäy huomavuo se, ku monikon diftonga muuttuu yksinkerdazeksi vokaliksi, ezim. *kiugua* : *kiugaida*, *pimie* : *pimeidä*. Mielenkiindone tože on monikon genetivan pitkempi muodo *kiugajen*.

Tiipan a) yksitavuhizen nominan taivutuksessa diftonga pyzyy diftongana, nengomie sanoja ollah *mua* da *voi*. Tiipan b) sanat ollah kaksitavuhizie diftonganke, ezim. *kiugua*, *pimie*.

§ 78. Mieldäkiinnittäjät ollah nämä kolme tiippua:

a)

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>voije</i>	<i>voidiet</i>
genetiva	<i>voidien</i>	<i>voidein / voideijen</i>
akkuzativa	<i>voidien</i>	<i>voidiet</i>
essiva	<i>voidiena</i>	<i>voideina</i>
partitiva	<i>voijetta</i>	<i>voideida</i>
translativa	<i>voidieksi</i>	<i>voideiksi</i>
inessiva	<i>voidiessa</i>	<i>voideissa</i>
elativa	<i>voidiesta</i>	<i>voideista</i>
illativa	<i>voidieh</i>	<i>voideih</i>
adessiva	<i>voidiella</i>	<i>voideilla</i>
ablativa	<i>voidielta</i>	<i>voideilda</i>
allativa	<i>voidielle</i>	<i>voideille</i>
abessiva	<i>voidietta</i>	<i>voideitta</i>

b)

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>siivyt</i>	<i>siibyöt</i>
genetiva	<i>siibyön</i>	<i>siibyzin / siibyzien</i>
akkuzativa	<i>siibyön</i>	<i>siibyöt</i>
essiva	<i>siibyönä</i>	<i>siibyzinä</i>
partitiva	<i>siivyttä</i>	<i>siibyzie</i>
translativa	<i>sibyöksi</i>	<i>siibyziksi</i>
inessiva	<i>siibyössä</i>	<i>siibyzissä</i>
elativa	<i>siibyöstä</i>	<i>siibyzistä</i>
illativa	<i>siibyöh</i>	<i>siibyzih</i>
adessiva	<i>siibyöllä</i>	<i>siibyzillä</i>
ablativa	<i>siibyöldä</i>	<i>siibyzildä</i>
allativa	<i>siibyölle</i>	<i>siibyzille</i>
abessiva	<i>siibyöttä</i>	<i>siibyzittä</i>

34

c)

sija	yksikkö	monikko
nominativa	<i>uuvus</i>	<i>uuduot</i>
genetiva	<i>uuduon</i>	<i>uuduzin</i> <i>uuduzien</i>
akkuzativa	<i>uuduon</i>	<i>uuduot</i>
essiva	<i>uuduona</i>	<i>uuduzina</i>
partitiva	<i>uuvutta</i>	<i>uuduzie</i>
translativa	<i>uuduoksi</i>	<i>uuduziksi</i>
inessiva	<i>uuduossa</i>	<i>uuduzissa</i>
elativa	<i>uuduosta</i>	<i>uuduzista</i>
illativa	<i>uuduoh</i>	<i>uuduzih</i>
adessiva	<i>uuduolla</i>	<i>uuduzilla</i>
ablativa	<i>uuduolda</i>	<i>uuduzilda</i>
allativa	<i>uuduolle</i>	<i>uuduzille</i>
abessiva	<i>uuduotta</i>	<i>uuduzitta</i>

Näijen tiipoin eričys on se, ku yksikön nominativassa da partitivassa taivutusvardalon diftongan sijassa on yksinkerdane vokali, a toizissa sijoissa diftonga säilyy. Näissä sijoissa tože konsonantoin aste on heikko. Tiipoissa b) da c) eričys on se, ku monikossa, paičči nominativua da akkuzativua, enne piätehtä lizätäh **z**.

Tiipan a) sanoja ollah *vojje* da *kaste*.

Tiippah b) kuulutah **-ut/-yt** -loppuzet sanat, ezim. *tanhut*, *lyhyt*, *andanut*. Sanan *kevät*, vardalo on *keviä*.

Tiippah c) kuulutah abstraktat substantivat da niilöistä juondetut substantivat, ezim. *yhtensuurus*.

§ 79. Lugusanoin taivutus: yksikön nominativa, genetiva da partitiva da taivutusvardalo.

1. *yksi, yhten, yhtä, yhte-*
2. *kaksi, kahten, kahta, kahte-*
3. *kolme, kolmen, kolmie, kolme-*
4. *nellä, nellän, nelliä, nellä-*
5. *viizi, viijen, viittä, viide-*
6. *kuuzi, kuuven, kuutta, kuude-*
7. *seiččemen, seiččemen, seiččendä, seiččeme-*

8. *kaheksan, kaheksan, kaheksua, kaheksa-*
9. *yheksän, yheksän, yheksiä, yheksiä*
10. *kymmenen, kymmenen, kymmendä, kymmene-*
11. *yksitoista, yhtentoista, yhtätoista*
12. *kaksitoista, kahtentoista, kahtatoista*
- 20 *kaksikymmendä, kahtenkymmenen, kahtakymmendä*
- 100 *sada, sadan/suan, sadua*
- 200 *kaksi sadua, kahten sadan/suan, kahta sadua*
- 1000 *tuhhat, tuhannen, tuhatta, tuhande-*

§ 80. Tärgevimbien pronominoin taivutus yksikössä da monikossa, nominivassa, genitivassa da partitivassa.

mie *mie, miun, miuda, miu-,* libo *minä, minun, minuo, minu-.* Kirjakelessä partitivua *milma* ei käytetä.

myö *myö, miän* libo *meijen, meidä, mei-.*

sie *sie, siun, siuda, sinu-* libo *sinä, sinun, sinuu, sinu-.* Kirjakelessä partitivua *milma, silma* ei käytetä.

työ *työ, tiän* libo *teijen, teidä, tei-.*

hän *hän, hänen, händä, häne-.*

hyö *hyö, hiän* libo *heijen, heidä, hei-.*

tämä *tämä, tämän, tädä, tä.*

se *se, sen, sidä, si.* Inessiva *siinä,* elativa *siidä,* illativa *sih.*

tuo *tuo, tuon, tuoda, tuo-.*

ne *ne, niin* libo *niijen, niidä, nii-.*

nuo *nuo, noin* libo *noijen, noida, noi-.*

ken *ken, kenen, kedä, ke-.* Monikko *ket.*

mi *mi, min, midä, mi-.* Monikko *mit.*

kumbane *kumbane, kumbazen, kummasta.*

kudama *kudama, kudaman, kudamua.*

mitys *mitys, mittyön, mityttä.*

mittyne *mittyne, mittyzen, mitystä,*

2.7 Verbi nominasta juondimella

§ 81. Suffiksoilla **-da/-dä** da **-ta/-tä** luajitah nominasta tranzitivizie, suffiksoilla **-du/-dy** da **-tu/-ty** intranzitivizie verbilöi, ezim.

iäni > iändiä, täyzi > täyttiä, paimen > paimendua, valmis > valmistua, aline > alistua;
jiä > jiädyö, iäni > iändyö, täyzi > täytyö, valmis > valmistuo,
aline > alistuo, myöhäne > myöhästyö.

Suffiksa liittyy nominan heikkoh vardaloh. Verbin taivutuksessa vokalin kado voi muuttua vardalon lujaksi da luadie loppuh diftongan, ezim.

mitta > mitata > mittua-, lizä > lizätä > liziä-, lukku > lukuta > lukkuo-, pöly > pölytä > pölyö-

Suffiksalla **-udu/-ydy** on passiivine, intransitivine merkičys, ezim. *salbaudua, lizäydyö, pölyydyö*. Sidä vastoin suffiksa **-utta/-yttä** luadiu tranzitivizen verbin, ezim.

yksi > yhteydyö, yhteyttiä, vaha > vahauduo, vahauttua, harmua > harmauduo, harmauttua.

§ 82. Suffiksalla **-tua/-tyä** on tranzitivine, suffiksalla **-tuo/-työ** intranzitivine merkičys, ezim.

valmis > valmistua, valmistuo, aline > alize > alistua, alistuo.

On olemassa varianta **-stua/-styä**, ezim.

tarka > tarkistua, kobra > kobristua.

§ 83. Yhtenjyttyne rouli kuin suffiksoilla **-da/-dä**, **-ta/-tä** da **-du/-dy**, **-tu/-ty** on suffiksoilla **-tta/-ttä**, **-ttu/-tty**, ezim.

muu > muuttua, muuttuo, piä > piättiä, piättyö.

§ 84. Suffiksoja tože ollah **-i** da **-o:n**, kolmetavuhizissa **-oi/-öi**, kumbane taivutuksessa suau vie peräh suffiksan **-čče**, Ezim.

kukka > kukkie, kengä > kengie, kerä > kerie;
niegla > niegluo, sana > sanuo;
harava > haravoija > haravoičen.

Kaksitavuhine vardalo voi suaha suffiksan *-tta/-ttä*, *-itta/-ittä*, *-otta/-öttä*, kolmitavuhine **-oitta/-öittä**, ezim.

nimi > nimittä; pohja > pohjittua;
rauda > rauvottua, aida > aijottua,
madala > madaloittua.

§ 85. Suffiksa **-ne** luadiu adjektivasta intranzitivizen verbin, suffiksa **-nda/-ndä** tranzitivizen, ezim.

hieno > hienota > hienonen, pitkä > pitketä > pitkenen, sogie >
sogeta > sogenen;
hieno > hienondua, pitkä > pitkendiä, sogie > sogendua.

§ 86. Suffiksa **-uij/-yij** liittäy substantivah merkičyksen ottavuo sih dieloh, ezim.

kodiniekka > kodiniekuija, meččä > meččyijä, seppä > sepyijä.

Taivutuksessa sih liittyy **-čče**, ezim. *kodiniekuičen, mečyičen, sepyičen.*

§ 87. Veniänkielizistä nominoista luajitah karjalane verbi **-rui**, **-zirui** suffiksalla, ezim.

kopiruija, kollektiviziruija.

2.8 Verbi verbistä juondimella

§ 88. Suffiksa **-da/-dä**, **-ta/-tä** andau verbillä merkičyksen “panna verbin toiminda todevumah”, ezim.

piästä (piäze) > piästiä (piästä-)
nousta (nouze-) > nostua (nosta-).

Jäljimäzessä ezimerkissä on lizäksi **-ou** lyhennyt **-u**:ksi. Aijembi paragrafassa § 85 ezitelty suffiksa **-nda/-ndä** ongi kombinacija suffiksasta **-ne** da tässä ezitetystä suffiksasta **-da/-dä**, ezim.

hieno > hienota (hienone) > hienondua (hienonda,
pitkä > pitketä (pitkene) > pitkendiä (pitkendä).

§ 89. Suffiksalla **-tta/-ttä** on yhtenijytyne rouli kuin § 88:n suffiksoilla **-da/-dä**, **-ta/-tä**, ezim.

juuva (juo) > juottua (juotta),
syyvä (syö) > syöttiä (syöttä),
imie (ime) > imettiä (imettä),
kazvua (kazva) > kazvattua (kazvatta),
rippuo (ripu) > riputtua (riputta),
keyhtyö (keyhty) > keyhtytyä (keyhtyttä),
jiähä (jiä) > jättiä (jättä),
seizuo (seizo) > seizattua (seizatta),
hirnuo (hirnu) > hirnuttua (hirnutta).

Samah tabah paragrafassa 84 juondettih *yhteyttiä* da *pohjittua*.

§ 90. Suffiksalla **-u/-y** on tärgie rouli. Se luadiu tranzitivizesta verbistä intranzitivizen. Ezim.

kuulla (kuule) > kuuluo (kuuluo),
nähtä (näge) > nägyö (nägy),
valua (vala) > valuo (valu),
kiändyö (kiändä) > kiändyö (kiändy),
muuttua (muutta) > muuttuo (muuttu),
opastua (opasta) > opastuo (opastu),
valmistua (valmista) > valmistuo (valmistu).

Konza kaksitavuhizen verbin vardalon lopussa on diftonga, suffiksa on **-udu/-ydy**, Ezim.

avata (avua) > avauduo (avaudu),
kerätä (keriä) > keräydyö (keräydy),
lizätä (liziä) > lizäydyö (lizäydy).

Samantabane muutos on verbissä, *jyräiä (jyräjä) > jyräidyö (jyräidy)*. Tässä suffiksa ozuttau merkičyksen alguo. Moine tilanmuutos on tože verbissä *istuo (istu) > istuuduo (istuudu)*.

§ 91. Verbit

avauduo, sepäydyö, lizäydyö, jyräydyö, istuuduo

tullah lähelle **refleksivaverbilöjä**. Erähissä keskikarjalazissa murdehissa tämä verbilöin kategourija on nenga äijän levinnyt, ku se on työndänyt bokkah toizet refleksivizet kategouriet. Näissä murdehissa suau kuulta moizie verbilöjä kuin *ottauduo, kuččuuduo*. Ku toizien refleksivizyön kategourieloin käyttö on paikallista (libo käyteh vain yksikön 3 personassa,

(kč. § 98), pidäy kehittä ämänn kategourien käyttö kirjakielessä. Suvikarjalazie muodoloja, ezim. *ottuakse*, *kuččuokse*, da muijalla käytettylöjä, ezim. *ottuačie*, *kuččuočie*, libo *ottuatie*, *kuččuotie*, kirjakielessä ei käytetä. Ku kirjakielen kehittämine ei kerrassa tapahtu, pidäy paikalline muodo andua salbavomerkilöissä.

§ 92. Oma rouli on suffiksoilla, kudamat ei kogonah muuteta verbin merkičystä, ga tuvvah sih lizävärie.

1) Suffiksa-**ele** ozuttau, ku toimindua ei kerrasta suoriteta allusta loppuh suat, a suoritetah sidä jatkuvasti libo ozittain. Ezim.

sanuo > *sanella*, *ostua* > *ostella*.

Konza verbin vardalo on kaksitavuhine da sen lopussa on diftonga, suffiksa voi kučistuo muodoh **-le**, ezim.

ozata (*ozua*) > *ozualla* (*ozuale*) / *ozujella* (*ozujele*),
liziällä / *lizäjellä*.

Puaksuh samalla aigua lizätäh toiziegi suffiksoja, ezim.

ambuo (*ambu*) > *ammuksennella* (*ammuksendele*), *myyvä* > *myöksennellä*, *kandua* > *kanneskie*,
lugie > *luvetella*, *panna* > *panetella*,
pidiä > *piättiä* > *piettiä*,
kandua > *kannattua*,
viijä > *viettiä*.

2) Suffiksa **-lda/-ldä** ozuttau ku toiminda tapahtuu ruttoh. Ezim.

sanuo (*sano*) > *sanoldua* (*sanolda*),
seizuo (*seizo*) > *seizattua* (*seizatta*) > *seizataldua* (*seizatalda*).

3) Suffiksa **-ahta/-ähtä** ozuttau lyhytaigasta tapahtumua, ezim.

kačču (*kaččo*) > *kačahtua* (*kačahta*),
jyräiä (*jyräjä*) > *jyrähtiä* (*jyrähtä*).

§ 93. Erähičči on vaigie sanuo, mistä sanasta luajinda on lähtenyt. Ezimerkilöjä:

halleta (*halgie*), *hallata* (*halgua*), *halguo* (*halgo*);
katketa (*katkie*), *katkata* (*katkua*), *katkuo* (*katko*);
leikata (*leikkua*), *leikkuo* (*leikko*);
riuhtata (*riuhtua*), *riuhtuo* (*riuhto*);
potkata (*potkua*), *potkie* (*potki*);
syvätä (*sydiä*), *sydie* (*sydi*).

Voibi sanuo, ku verbilöillä, kudamien vardalon lopussa on **-ua/-yä** da verbilöillä, kudamien vardalon lopussa on **-o** libo **-i** on eruo. Saman voi nähtä nominois juondettuloissa verbilöissä, ezim.

n’okka > n’okata (n’okkua da n’okkie (n’okki).

Harvah **-ize**-loppuzissa verbilöissä, ainos **-aja/-äjä**-loppuzissa verbilöissä, ezim.

jyristä (jyrize) da jyräiä (jyrä), kohista (kohize) da kohajua (kohaja).

2.9 Verbin taivutus

§ 94. Verbillä on kolme **personua** – 1, 2 da 3 – da kaksi luguu – yksikkö da monikko, Ezim. (Abu)verbin *olla* persona- da lugumuuvot ollah:

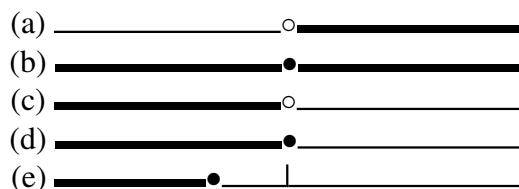
	<i>olla</i>	<i>ruveta</i>
yks.1	<i>olen</i>	<i>rubien</i>
yks.2	<i>olet</i>	<i>rubiet</i>
yks.3	<i>on</i>	<i>rubieu</i>
mon.1	<i>olemma</i>	<i>rubiemma</i>
mon.2	<i>oletta</i>	<i>rubietta</i>
mon.3	<i>ollah</i>	<i>ruvetah</i>

§ 95. Verbillä on nelli **modua**:

1. **Indikativa**, ilman tunnusmerkie, ilmoittau tovellista tapahtumua, ezim. *annan, annoin*.
2. **Potentialan**, mahtollizuon modan tunnus on **-ne**. Se ozuttau toimindua, kudaman tapahtumizes ei ole varmutta, mainiččematta ehtoloi, ezim. *Konza andanet miulla kniigan? Andanet miulla kniigan – lienöy hyvä*.
3. **Konditionalan** tunnus on **-zi**, 3 personassa **-s**. Se ilmoittau ehtollizen toiminnan. toičči se ilmottau mahtotoinda huavehta, toičči peitettyö tahtuo. Ezim. *Andazit miulla kniigan – olis hyvä; Lähtizin kodih*.
4. **Imperativalla** on eri personoissa eri piättehie. Se ilmoittau käskyn, ezim. *sano; sanokkua; lähtekkiä pihalla*.

§ 96. **Aigamuuvot.** Verbit kuvatah toimindua, kumbane tapahtuu aijassa. Argipagina enimyölleh menöy nygyzessä aijassa, harvembah mennyössä aijassa. Tulijassa aijassa sanellah kuin nygyzessä aijassa, ga lizätäh mitahto sana, kumbane ozuttau tulijan aijan. Bubrihan kieliopissa aigamuuvot ollah **mennyt aiga**, ezim. *pagizin* da **ei-mennyt aiga** *pagizen* da mollemmista *ruveta* verbillä luajittu futura (*rubein pagizemah* da *rubien pagizemah*). Nenga hänellä aigamuuvot ollah kuin veniän kielessä. Ga veniän kielessä aigamudoloin abuna ollah imperfektine da perfektine aspekti, kumbazie karjalan kielessä ei ole.

Tapahtuma-aijan da pagizenda-aijan voi kuvata täh tabah:

Nämä tilandehet vastatah viittä aigamuoduo:³

- (a) **futura** tapahtuu tulijassa aijassa, libo jatkuu nygyzestä aijasta edehpäin, ezim. *ruadau* libo *rubieu ruadamah*.
- (b) **prezensa** tapahtuu nygyzessä aijassa. Se on voinnut algua aijembi da voi jatkuo tulijah aigah libo toistuo tulijassa aijassa, ezim. *kävelen mečässä* libo *joga päiviä kävelen mečässä*.
- (c) **imperfekta**, tapahtui mennyössä aijassa, voi jatkuogi ga sidä ei sannota, ezim. *enne tiällä eletti saamelazet*.
- (d) **perfekta**, tapahtui da ruattih valmeheksi mennyössä aijassa, ga voi jatkuogi, ezim. *olen nostanut tämän koin*.
- (e) **pluskvamperfekta**, ezim. *konza tulin kodih, gost'a oli jo lähteny*.

Bubrihan kirjakieleh otetah vain yksi potentialan, konditionalan da imperativan aigamuodo, **potentialan prezensa**, **konditionalan prezensa** da **imperativan prezensa**. Yhtelläh, ku *olla* verbillä ollah nämä muuvot,

³Bubrihan kieliopissa [6] on vain tulija aiga, ei-mennyt aiga da mennyt aiga. Perfektua da pluskvamperfektua ei ole.

<i>olla</i>	<i>potentiala</i>	<i>kondtionala</i>
yks.1	<i>lienen</i>	<i>olizin</i>
yks.2	<i>lienet</i>	<i>olizit</i>
yks.3	<i>liey</i>	<i>olis</i>
mon.1	<i>lienemmä</i>	<i>olizimma</i>
mon.2	<i>lienettä</i>	<i>olizitta</i>
mon.3	<i>lietäh</i>	<i>oldas</i>

da partisipan perfekta, **potentialan perfektan** da **konditionalan perfektan** aigamuuvotgi voi luadie. *Ruveta* verbin

<i>ruveta</i>	<i>imperativa</i>
yks.2	<i>rubie</i>
yks.3	<i>ruvekkah</i>
mon.2	<i>ruvekkua</i>
mon.3	<i>ruvekkah</i>

da *-ma* infinitivan illativanke voi luadie **imperativan futuran**.

Yhtistettyö aigua käytetäh vain ozassa karjalan murdehie. Kirjakielessä niidä ei käytetä. Livvissä on vielä erikseh konditionalan imperfekta, kumbasta kirjakieleh ei oteta. Tästä edehpäin kačomma vain yksinkerdasta aigua. Yhtistettyö aigua enämbi ei tarviče sellittä.

§ 97. Myöndäjät da kieldäjät virkehet luajitah **kieldoverbillä**, kumbane taibuu personassa da luvussa.

Indikativassa, konditionalassa da potentialassa kielloverbi taibuu nenga:

persona	yksikkö	monikko
1	en	emmä
2	et	että
3	ei	ei

Kielloverbi imperativassa

sija	yksikkö	monikko
persona	yksikkö	monikko
2	älä	älgä
3	älgäh	älgäh

Prezensassa piäverbin kieldomuodo luajitah myöndömuuvosta ottamalla pois personapiäteh, ezim. *en sano, ei sanota*. Mennyössä aijassa monikon 3 personassa piäteh on **-ttu/-tty**, toizissa personissa **-nut/-nyt**, ezim. *en sanonut, (hyö) ei sanottu*.

Potentialassa kioldoverbi on sama kuin indikativassa, piäverbistä otetah iäreh personapiäteh, ezim. *en sanone, ei sanottane*.

Konditionalassa kiedoverbi taibuu kuin indikativassa, piäverbin muodo on sama kuin konditionalan myöndömuodo 3 personassa, ezim. *en sanos, ei sanos, ei sanottas*.

Imperativassa kioldoverbi on kioldoverbin imperativassa, piäverbi on sama kuin myöndövirkehen imperativassa, ezim. *älä sano, älgäh sanokkah*.

§ 98. Kirjacielessä yksikön 3 personua voi käyttää refleksivizessä merkičyksessä monien murdehien tabah. Niilöin käyttyö yhtelläh ei rekommendiiruija.

- Prezensassa refleksivizyttä ozutetah suffiksoilla **-kse** da **-h**, kumbazet liitetäh vokalivardaloh libo heikkoh konsonantavardaloh, ezim. *pestä (peze) > pezekse libo pezeh, ottua (otta) > otakse libo otah*.
- Imperfektassa refleksivizyttä ozuttau suffiksa **-ih**, kumbane liittyy lujah vardaloh, ezim. *pezih, ottih*.
- Potentialassa suffiksa on **-nekse** libo **-neh** (kudamassa **-n** voi assimiloiduo iellizen konsonantanke kuin toizissagi potentialan muodoloissa), ezim. *pessekse libo pesseh, ottanekse libo ottaneh*.
- Konditionalassa piättehet ollah **-zih** libo **-izih**, missä allun **-i:dä** käytetäh kuin muijallagi konditionalan taivutuksessa, ezim. *pezizih, ottazih*.

Tästä edehpäi emmä puutu refleksivamuodoloh.

§ 99. Bubrihan kieliovin **enzimäzen infinitivan** juamma nyt **a-infinitivaksi** da **e-infinitivaksi**. Bubrihan toista infinitivua nyt nimittämmä **ma-infinitivaksi**.

Ezimerkilöjä infinitivoista:

a-infinitiva *andua / andaje* (< *anda*), *eliä* (< *elä*), *sanuo / sanoje* (< *sano*)
puhuo (< *puhu*), *nägyö* (< *nägy*), *käskie* (< *käske*), *moittie* (< *moitti*),
kuulla (< *kuule*), *purra* (< *pure*), *panna* (< *pane*), *suaha* (< *sua*),
syyvä (< *syö*), *viijä* (< *vie*), *haravoija* (< *haravoičče*), *avata* (< *avua*),
lukuta (< *lukkuo*)

e-infinitiva *andaje* (< *anda*), *sanoje* (< *sano*), *kuulle* (< *kuule*), *suahe* (< *sua*)

ma-infinitiva *avuama* (< *avua*), *lugema* (< *luge*), *pyydämä* (< *pyydä*)

§ 100. Infinitivan käyttö Bubrih kaččou veniän kielen gerundan kauti. Infinitivoja käytetäh näih tarkoituksih:

- a-infinitiva + “huo”: Toiminnan jälletys: Ezim. *Opastuhuo rubiemma ruadamah, andahuo, sanohuo, kuulduo, suaduo*.
- e-infinitiva + instruktiva: Toimindataba: Ezim. *Vardalo tiijustetah yksikön illativasta erottajen loppu, andajen, sanojen, kuullen, suahen*.
- e-infinitiva + inessiva: Samanaigazus: Ezim. *Ongittajessa pidäy olla hil’l’ah, andajessa, sanojessa, kuullessa, suahessa*.
- ma-infinitiva + illativa: toiminnan alku. Ezim. *Tule avuamah ovie*.
- ma-infinitiva + inessiva: jatkuja toiminda: Ezim. *velli oli kalua pyydämässä*.
- ma-infinitiva +elativa: Toiminnan loppu: Ezim. *Velli tuli kalua pyydämästä*.
- ma-infinitiva + abessiva: Ruadamattomus: Ezim. *Hän istuu lugematta, Kniiga jäi lugematta*.

§ 101. Partisipat liitteen kera:

1. Ruadaja (aktivan partisipan prezensa): infinitiva + **-ja/-jä**, ezim. *andua (anda) + -ja > andaja, lugie (luge) + -ja > lugija*.
2. Ruadanut (aktivan partisipan perfekta): infinitiva + **-nut/-nyt**, ezim. *andua (anda) + -nut > andanut, lugie (luge) + -nut > lugenut*.
3. Ruattava (passivan partisipan prezensa): infinitiva + **-ttava/-ttävä** libo **-tava/-tävä** libo **-dava/-dävä**, ezim. *andua (anda) + -ttava > annettava, lugie (luge) + -ttava > lugiettava*.
4. Ruattu (passivan partisipan perfekta): infinitiva + **-ttu/-tty** libo **-tu/-ty** libo **-du/-dy**, ezim. *andua (anda) + -ttu > annettu, lugie (luge) + -ttu > lugiettu*.
5. Ruadamatoin: ma-infinitiva + **-toin/töin**, ezim. *andua (andama) + -toin > andamatoin, lugie (lugema) + -toin > lugematoin*.

2.10 Verbilöin taivutustiipat

§ 102. Verbit, kudamien vardalon loppuvokali on **-o/-ö** libo **-u/-y**, taivutah nenga:

Indikativa, nygyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>nävyn</i>	<i>nävymmä</i>
2	<i>nävyt</i>	<i>nävyttä</i>
3	<i>nägyy</i>	<i>nävytäh</i>

Indikativa, mennyt aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>nävyyin</i>	<i>nävyyimmä</i>
2	<i>nävyyit</i>	<i>nävyyittä</i>
3	<i>nägyi</i>	<i>nävyytäh</i>

Potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>nägynen</i>	<i>nägynemmä</i>
2	<i>nägynet</i>	<i>nägynettä</i>
3	<i>nägynöy</i>	<i>nävyytäneh</i>

Konditionala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>nägyzin</i>	<i>nägyzimmä</i>
2	<i>nägyzit</i>	<i>nägyzittä</i>
3	<i>nägys</i>	<i>nävyyttäs</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>nävvy</i>	<i>nävvykkiä</i>
3	<i>nävvykkäh</i>	<i>nävvykkäh</i>

Infinitiva: *nägyö, nägymäh, nägyön libo nägyjen, nägyössä libo nägyjessä, nägyhyö, nägymässä, nägymästä, nägymättä.*

Partisippa: *nägyjä, nägynyt, nägymätöin.*

Personapiättehissä on otettu normaksi suvikaarjalane **-mma/-mmä, -tta/-ttä**.
 Taivutus on siännönmugasta. Heikkuo astetta käytetäh muite paičči yksikön 3 personassa. Toizissa modoissa lujua astetta käytetäh muijalla paičči monikon 3 personassa.

Samah tabah taivutah refleksivizetgi verbit:

Indikativa, nygyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>avauvun</i>	<i>avauvumma</i>
2	<i>avauvut</i>	<i>avauvutta</i>
3	<i>avauduu</i>	<i>avauvutah</i>

Indikativa, mennyt aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>avauvuin</i>	<i>avauvuimma</i>
2	<i>avauvuit</i>	<i>avauvuitta</i>
3	<i>avaudui</i>	<i>avauvutih</i>

Potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>avaudunen</i>	<i>avaudunemma</i>
2	<i>avaudunet</i>	<i>avaudunetta</i>
3	<i>avaudunou</i>	<i>avauvuttaneh</i>

Konditionala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>avauduzin</i>	<i>avauduzimma</i>
2	<i>avauduzit</i>	<i>avauduzitta</i>
3	<i>avaudus</i>	<i>avauvuttas</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>avauvu</i>	<i>avauvukkua</i>
3	<i>avauvukkah</i>	<i>avauvukkah</i>

Infinitiva: *avauduo, avaudumah, avauduon* libo *avaudujen, avauduossa* libo *avaudujessa, avauduhuo, avaudumassa, avaudumasta, avaudamatta*.

Partisippa: *avauduja, avaudunut, avaudumatoin*.

§ 103. Verbit, kudamien vardalon loppuvokali on **-i**.

Indikativa, nykyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>moitin</i>	<i>moitimma</i>
2	<i>moitit</i>	<i>moititta</i>
3	<i>moittiu</i>	<i>moititah</i>

Indikativa, mennyt aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>moitin</i>	<i>moitimma</i>
2	<i>moitit</i>	<i>moititta</i>
3	<i>moitti</i>	<i>moitittih</i>

Potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>moittinen</i>	<i>moittinemma</i>
2	<i>moittinet</i>	<i>moittinetta</i>
3	<i>moittinou</i>	<i>moittaneh</i>

Konditionala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>moittizin</i>	<i>moitizimma</i>
2	<i>moittizit</i>	<i>moitizitta</i>
3	<i>moittis</i>	<i>moitittas</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>moiti</i>	<i>moitikkua</i>
3	<i>moitikkah</i>	<i>moitikkah</i>

Infinitiva: *moittie, moittimah, moittien, moittiessa, moittihuo, moittimassa, moittimasta, moittimatta.*

Partisippa: *moittija, moittinut, moittittava, moittittu, moittimatoin.*

§ 104. Verbit, kudamien vardalon loppuvokali on **-a/-ä**

a)

Indikativa, nykyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>annan</i>	<i>annamma</i>
2	<i>annat</i>	<i>annatta</i>
3	<i>andau</i>	<i>annetah</i>

Indikativa, mennyt aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>annoin</i>	<i>annoimma</i>
2	<i>annoit</i>	<i>annoitta</i>
3	<i>andoi</i>	<i>annettih</i>

Potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>andanen</i>	<i>andanemma</i>
2	<i>andanet</i>	<i>andanetta</i>
3	<i>andanou</i>	<i>annettaneh</i>

Konditionala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>andazin</i>	<i>andazimma</i>
2	<i>andazit</i>	<i>andazitta</i>
3	<i>andas</i>	<i>annettas</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>anna</i>	<i>annakkua</i>
3	<i>annakkah</i>	<i>annakkah</i>

Infinitiva: *andua, andamah, anduan libo andajen, anduassa libo andajessa, andahuo, andamassa, andamasta, andamatta.*

Partisippa: *andaja, andanut, annettava, annettu, andamatoin.*

b)

Indikativa, nykyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>muutan</i>	<i>muutamma</i>
2	<i>muutat</i>	<i>muutatta</i>
3	<i>muuttau</i>	<i>muutetah</i>

Indikativa, mennyt aika		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>muutin</i>	<i>muutimme</i>
2	<i>muutit</i>	<i>muutitte</i>
3	<i>muutti</i>	<i>muutettiin</i>

Potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>muuttanen</i>	<i>muuttanemme</i>
2	<i>muuttanet</i>	<i>muuttanetta</i>
3	<i>muuttanou</i>	<i>muutettaneh</i>

Konditionala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>muuttazin</i>	<i>muuttazimme</i>
2	<i>muuttazit</i>	<i>muuttazitte</i>
3	<i>muuttas</i>	<i>muutettas</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>muuta</i>	<i>muutakkua</i>
3	<i>muutakkah</i>	<i>muutakkah</i>

Infinitiva: *muuttua, muuttamah, muuttuan* libo *muuttajen, muuttuassa* libo *muuttajessa, muuttahuo, muuttamassa, muuttamasta, muuttamatta.*

Partisippa: *muuttaja, muuttanut, muutettava, muutettu, muuttamatoin.*

Tiipat a) b) erotah vain mennyön aijan yksikön 3 personassa, *andoi* vs. *muutti*. Tiippah a) kuulutah kaksitavuhizet verbit, kudamien enzimäzessä tavussa on **-a** libo **-ua**, ezim. *andua, kuadua, jagua*. Tiippah b) kuulutah muut **-a/-ä** loppujat verbit, ezim. *virkuu, muuttua, eliä, seizattua*.

Pidäy vielä juohattua, ku kirjakielessä **-a/-ä**-loppuzien verbilöin taivutuksessa ei muutu **-d** > **-z**, nenga ezim. *kiändiä* > *kiändi*.

Verbillä *tiediä* (*tiedä*) on erähien taivutusmuodoloin siännönmugazen muuvon rinnalla lyhyömbi varianta, ezim. *tijetty/tietty, tiijetäh/tietäh, tiediä/tietä, tiijin, tiijit, tiedi, tiedäzin, tiedäzit, tiedäs*.

§ 105. Verbit, kudamien vardalon loppuvokali on **-e**

a)

Indikativa, nykyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>luven</i>	<i>luvemma</i>
2	<i>luvet</i>	<i>luvetta</i>
3	<i>lugou</i>	<i>lugietah</i>

Indikativa, mennyt aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>luvin</i>	<i>luvimma</i>
2	<i>luvit</i>	<i>luvitta</i>
3	<i>lugi</i>	<i>lugiettih</i>

Potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>lugenen</i>	<i>lugenemma</i>
2	<i>lugenet</i>	<i>lugenetta</i>
3	<i>lugenou</i>	<i>lugiettaneh</i>

Konditionala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>lugizin</i>	<i>lugizimma</i>
2	<i>lugizit</i>	<i>lugizitta</i>
3	<i>lugis</i>	<i>lugiettas</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>luve</i>	<i>luvekkua</i>
3	<i>luvekkah</i>	<i>luvekkah</i>

Infinitiva: *lugie, lugemah, lugijen, lugijessa, lugehuo, lugemassa, lugemasta, lugematta.*

Partisippa: *lugija, lugenut, lugiettava, lugiettu, lugematoin.*

b)

Indikativa, nykyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>muuttelen</i>	<i>muuttelemma</i>
2	<i>muuttelet</i>	<i>muutteletta</i>
3	<i>muuttelou</i>	<i>muutellah</i>

Indikativa, mennyt aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>muuttelin</i>	<i>muuttelimma</i>
2	<i>muuttelit</i>	<i>muuttelitta</i>
3	<i>muutteli</i>	<i>muuteltih</i>

Potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>muutellen</i>	<i>muuttelemma</i>
2	<i>muutellet</i>	<i>muutteletta</i>
3	<i>muutellou</i>	<i>muuteldaneh</i>

Konditionala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>muuttelizin</i>	<i>muuttelizimma</i>
2	<i>muuttelizit</i>	<i>muuttelezitta</i>
3	<i>muuttelis</i>	<i>muuteltas</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>muuttele</i>	<i>muutelgua</i>
3	<i>muutelgah</i>	<i>muutelgah</i>

Infinitiva: *muutella, muuttelemah, muutellen, muutellessa, muutelluo, muuttelemassa, muuttelemasta, muuttelematta.*

Partisippa: *muuttelija, muutellut, muuteldava, muuteldu, muuttelematoin.*

Tiipoin a) da b) välillä on astevaihteluh perustujua eruo.

Tiipan a) verbiöissä ennen **tt-** libo **t-**alguzie piättehie vokali **e** muuttuu **ie:**ksi. Tiipan b) verbiöissä vardalon loppuvokali muuttuu mon.3 potentialassa, imperativassa (paičči yks.2), infinitivassa, da partisipassa (paičči nengomissa, kudamissa piäteh on **m-**algune, da aktivan partisipan prezen-sassa). Näissä piättehissä da sijoissa, erona tiippah a), piättehet alletah **d:**llä libo **t:**llä libo niilöjä vastuajalla heikon astien konsonantalla (**l** i m.i.). Potentialassa da aktivan partisipan perfektassa piäteh muuttuu **n:**äksi libo geminuatakse. Imperativassa (paičči yks.2) piäteh muuttuu **g:**ksi libo **k:**ksi.

Tiipan a) verbiöissä heikkuo astetta käytetäh lujan astien jällessä. Tiipan b) verbiöissä kolmetavuhizessa vardalossa heikkuo astetta käytetäh toizessa tavussa, konza vardalon loppuvokali häviev.

Tiippua a) ollah kaksitavuzet verbit, kudamien infinitivan lopussa on **-ie**, kudamien iellä on **-g**, **-m**, **-tk**, **-sk**, **-ht** libo **-d**. Moizie verbiöjä ollah ezim.

lugie, imie, kytkie, käskie, lähtie, pädie.

Tiipan b) verbilöjä ollah muut verbit, kudamien vardalon lopussa on **-e**, ezim.

tulla, purra, panna, juosta, jyristä, muutella.

Tässä ezitettävät verbit edustetah tiipan b) alatiippoja:

- *tulla*: *tulen, tullah, tulin, tuldih, tullen, tuldaneh, tulizin, tuldah, tule, tulgua*, i m.i.
- *muutella*: ezimerkissä b)
- *purra*: *puren, purrah, purin, purdih, purren, purdaneh, purizin, purdas, pure, purgua*, i m.i.
- *panna*: *panen, pannah, panin, pandih, pannen, pandaneh, panizin, pandas, pane, pangua* i m.i.
- *juosta*: *juoksen, juostah, juoksin, juostih, juossen, juostaneh, juokszin, juostas, juokse, juoskua* i m.i.
- *jyristä*: *jyrizen, jyristäh, jyrizin, jyristih, jyrissen, jyristäneh, jyrizizin, jyristäh, jyrize, jyriskiä* i m.i.

Verbillä *tundie* (*tunde*) on varianta *tuta* da sillä muuvot *tutah, tunnin, tundizin, tuttu* i m.i.

Abuverbin *olla* (*ole*) vardalon loppuvokali tože on **-e**. Se taibuu kuin *tulla*. Murdehissa voi kuulta muuvon *oizin* < *olizin* libo *eule* < *ei ole*. Net ei kuuluta kirjakieleh.

Verbin *nähtä* taivutuksessa on poikkevuksie:

Indikativa, nykyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>näjen</i>	<i>näjemmä</i>
2	<i>näjet</i>	<i>näjettä</i>
3	<i>nägöy</i>	<i>nähtäh</i>

Indikativa, mennyt aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>näin</i>	<i>näimmä</i>
2	<i>näit</i>	<i>näittä</i>
3	<i>nägi</i>	<i>nähtih</i>

potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>nähnen</i>	<i>nähnemmä</i>
2	<i>nähnet</i>	<i>nähnettä</i>
3	<i>nähnöy</i>	<i>nähtäneh</i>

Konditionala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>nägizin</i>	<i>nägizimmä</i>
2	<i>nägizit</i>	<i>nägizittä</i>
3	<i>nägis</i>	<i>nähtäs</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>näe</i>	<i>nähkiä</i>
3	<i>nähkäh</i>	<i>nähkäh</i>

Infinitiva: *nähtä, nägemäh, nähnen, nähtessä, nähtyö, nägemässä, nägemästä, nägemättä.*

Partisippa: *nägijä, nähnyt, nähtävä, nähty, nägemätöin.*

Kolmetavuhizet verbit, kudamien vardalon lopussa on **-ne**, taivutah eri tavalla. (Sellitetäh myöhemi.)

§ 106. Verbit, kudamien vardalon lopussa on diftonga.

a)

Indikativa, nykyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>syön</i>	<i>syömmä</i>
2	<i>syöt</i>	<i>syöttä</i>
3	<i>syöy</i>	<i>syyväh</i>

Indikativa, mennyt aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>söin</i>	<i>söimmä</i>
2	<i>söit</i>	<i>söittä</i>
3	<i>söi</i>	<i>syödih</i>

Potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>syönen</i>	<i>syönemmä</i>
2	<i>syönet</i>	<i>syönettä</i>
3	<i>syönöy</i>	<i>syödäneh</i>

Konditionala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>syözin</i>	<i>syözimmä</i>
2	<i>syözit</i>	<i>syözittä</i>
3	<i>syös</i>	<i>syödäs</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>syö</i>	<i>syögiä</i>
3	<i>syögäh</i>	<i>syögäh</i>

Infinitiva: *syyvä, syömäh, syyven, syyvessä, syödyö, syömässä, syömästä, syömättä.*

Partisippa: *syöjä, syönyt, syödävä, syödy, syömätöin.*

b)

Indikativa, nykyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>salbuan</i>	<i>salbuamma</i>
2	<i>salbuat</i>	<i>salbuatta</i>
3	<i>salbuau</i>	<i>salvatah</i>

Indikativa, mennyt aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>salbain</i>	<i>salbaimma</i>
2	<i>salbait</i>	<i>salbaitta</i>
3	<i>salbai</i>	<i>salvattih</i>

Potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>salvannen</i>	<i>salvannemma</i>
2	<i>salvannet</i>	<i>salvannetta</i>
3	<i>salvannou</i>	<i>salvattaneh</i>

Konditionala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>salbuazin</i>	<i>salbuazimma</i>
2	<i>salbuazit</i>	<i>salbuazitta</i>
3	<i>salbuas</i>	<i>salvattas</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>salbua</i>	<i>salvakkua</i>
3	<i>salvakkah</i>	<i>salvakkah</i>

Infinitiva: *salvata, salbuamah, salvaten, salvatessa, salvattuo, salbuamassa, salbuamasta, salbuamatta.*

Partisippa: *salbuaja, salvannut, salvattava, salvattu, salbuamatoin.*

Kirjakielissä konditionalassa käytetään muodoloja *syözin, salbuazin, ei söizin, salbaizin*, kuin erähissä murdehissa.

Tiipoin a) da b) erot ollah suuret. Tiipan b) konditionalassa on geminuatta **-nn**. Tiipan a) yksitavuhizessa vardalossa on diftonga libo pitkä vokali. Tiipan b) kaksitavuzessa vardalossa vokali muuttuu diftongaksi.

Tiipan a) alatiippoja edustetah

- *suaha (sua): suan, suahah, sain, suadih, suanen, suadaneh, suazin/saizin, suadas, sua, suagua, ...*
- *jiähä (jiä): jiän, jiähäh, jiänen, jiadäneh, jiazin/jäizin, jiadäs, jiä, jiaigiä ...*
- *juvva (juo): juon, juuvah, join, juodih, juonen, juodaneh, juozin/joizin, juodas, juo, juogua ...*
- *syyvä (syö): kačo a)*
- *viijä (vie): vien, viijäh, vein, viedih, vienen, viedäneh, viezin/veizin, viedäs, vie, viegiä ...*

Tiipan b) alatiippoja edustetah

- *salvata (salbua): kačo b)*
- *lizätä (liziä): liziän, lizätäh, lizäin, lizättih, lizännen, lizättäneh, liziäzin/liziäizin, lizättäs, liziä, lizäkkiä ...*
- *lainota (lainuo): lainuon, lainotah, lainoin, lainottih, lainonnen, lainottaneh, lainuozin/lainoizin, lainottas, lainuo, lainokkua ...*
- *lukuta (lukkuo): lukkuon, lukutah, lukkuin, lukuttih, lukunnen, lukuttaneh, lukkuozin/lukkuizin, lukuttas, lukkuo, lukukkua ...*

- *pölytä (pölyö)pölyön, pölytäh, pölyin, pölyttih, pölynnen, pölytäneh, pölyizin, pölyttäs, pölyö, pölykkiä ...*
- *ruveta (rubie): rubien, ruvetah, rubein, ruvettih, ruvennen, ruvetäneh, rubiezin/rubeizin, ruvettas, rubie, ruvekkua ...*
- *hävitä (hävie): hävien, hävitäh, häviin, hävittih, hävinnen, hävitäneh, häviezin/häviizin, hävittäs, hävie, hävikkiä ...*

Kirjakiellessä joukkoh b) kuuluu tože nengomie verbilöjä kui *varata (varua): varuan, varatah, varajin, varattih, varannnen, varattaneh, varuazin/varaizin, varattas, varua, varakkua ...* Nengoinegi taivutus hyväksytäh: *varajan, varatah, varain, varattih, varannnen, varattaneh, varajazin, varattas, varaja, varakkua ...*

§ 107. Kolmitavuhizet verbit, kudamien vardalon lopussa on **-ne**.

Indikativa, nykyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>pagenen</i>	<i>pagenemma</i>
2	<i>pagenet</i>	<i>pagenetta</i>
3	<i>pagenou</i>	<i>pajetah</i>

Indikativa, mennyt aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>pagenin</i>	<i>pagenimma</i>
2	<i>pagenit</i>	<i>pagenitta</i>
3	<i>pageni</i>	<i>pajettih</i>

Potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>pajennen</i>	<i>pajennemma</i>
2	<i>pajennet</i>	<i>pajennetta</i>
3	<i>pajennou</i>	<i>pajettaneh</i>

Konditionala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>pagenizin</i>	<i>pagenizimma</i>
2	<i>pagenizit</i>	<i>pagenizitta</i>
3	<i>pagenis</i>	<i>pajettas</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>pagene</i>	<i>pajekkua</i>
3	<i>pajekkah</i>	<i>pajekkah</i>

Infinitiva: *pajeta, pagenemah, pajeten, pajetessa, pajettuo, pagenemassa, pagenemasta, pagenemattah*

Partisippa: *pagenija, pajennut, pajettava, pajettu, pagenematoin*

Kolmetavuzih verbilöih, kudamat on luajittu **-ne**-suffiksalla **-ie**-loppuzista adjektivoista (ezim. *sogie > sogene*), ei sovelleta astevaihteluo, ezim. *sogenen, sogetah; sogenin, sogettih; sogennen, sogettaneh; sogenizin, sogettas; sogene, sogekkah*.

Abuverbi *lietä* taibuu nenga: *lienen, lietäh; lienin, liettih; liennen, liettäneh; lienizin, liettäs; liene, liekkäh*. Lyhennettylöjä muodoloja *lie, liey* ei käytetä kirjakielessä.

§ 108. Kolmetavuhizet **-ičče/-ačče/-äčče**-loppuzet verbit taivutah nenga:

Indikativa, nykyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>mainičen</i>	<i>mainičemma</i>
2	<i>mainičet</i>	<i>mainičetta</i>
3	<i>mainiččou</i>	<i>mainitah</i>

Indikativa, mennyt aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>mainičin</i>	<i>mainičimma</i>
2	<i>mainičit</i>	<i>mainičitta</i>
3	<i>mainičči</i>	<i>mainittih</i>

Potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>maininnen</i>	<i>maininemma</i>
2	<i>maininnet</i>	<i>maininnetta</i>
3	<i>maininnou</i>	<i>mainittaneh</i>

Indikativa, nykyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>mainiččizin</i>	<i>mainiččizimma</i>
2	<i>mainiččizit</i>	<i>mainiččizitta</i>
3	<i>mainiččis</i>	<i>mainittas</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>mainiče</i>	<i>mainikkua</i>
3	<i>mainikkah</i>	<i>mainikkah</i>

Infinitiva: *mainita, mainiččemah, mainiten, mainitessa, mainittuo, mainiččemassa, mainiččemasta, mainiččematta*

Partisippa: *mainiččija, maininnut, mainittava, mainittu, mainiččematoin*

Toine tämän kluasan verbi on *suvaija: suvačen, suvatah; suvačín, suvattih; suvannen, suvattaneh; suvaččizin, suvattas; suvače, suvakkah.*

§ 109. Toizie verbilöjä **-ičče-**vardalonke.

Indikativa, nygyne aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>haravoičen</i>	<i>haravoičemma</i>
2	<i>haravoičet</i>	<i>haravoičetta</i>
3	<i>haravoiččou</i>	<i>haravoijah</i>

Indikativa, mennyt aiga		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>haravoičín</i>	<i>haravoičimma</i>
2	<i>haravoičít</i>	<i>haravoičítta</i>
3	<i>haravoičči</i>	<i>haravoidih</i>

Potentiala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>haravoinen</i>	<i>haravoinemma</i>
2	<i>haravoinet</i>	<i>haravoinetta</i>
3	<i>haravoinnou</i>	<i>haravoidaneh</i>

Konditionala		
persona	yksikkö	monikko
1	<i>haravoiččizin</i>	<i>haravoiččizimma</i>
2	<i>haravoiččizit</i>	<i>haravoiččizitta</i>
3	<i>haravoiččis</i>	<i>haravoidas</i>

Imperativa		
persona	yksikkö	monikko
2	<i>haravoiče</i>	<i>haravoikkua</i>
3	<i>haravoigah</i>	<i>haravoigah</i>

Infinitiva: *haravoija, haravoimah, haravoijen, haravoijessa, haravoiduo, haravoimassa, haravoimasta, haravoimatta*

Partisippa: *haravoiččija, haravoinut, haravoidava, haravoidu, haravoimatoin*

Samah tabah taibuu *voija: voija, voijah; voičín, voidih; voinen, voidaneh; voiččizin, voidas; voiče, voigah*

2.11 Adverbilöin luajinda

§ 110. Adverbilöjä luajitah moneh tabah. Adjektivasta luajitah adverbisufiksalla **-sti**, **-ldi**, **-l'di**, ezim. *bohatasti, bohataldi, köyhästi, köyhäldi*. Sufiksa **-ldi** liittyy tagavokalisanoih, **-l'di** eduvokalisanoih.

Lugu 3

LUVEKKUA

3.1 Karielan kielen učebnikka¹

Mečässä

Sen’a i Vit’a oldih mečässä’. Sen’a meččäh näh kuda-midä tiezi. Vit’a enzimäzen kerran meččie nägöy. Hänellä kaikki interesnoiksi ozuttuači. Sen’alda hän kyzelöy:

— Mit mečässä eletäh? Mänemmä-go mečän loppuh? Sanomma-go meččäh käymizeh näh brihaččuloilla?

— A, Vit’a, jesli hukka tulou vastah, midä ruadazimma?

— Midä! Ottazin savakon kädeh, hukkaa piäh ozaizin i hukan tappazin.

Senja šuutkah i sanou:

— Hukka juoksou!

Ei Vit’a savakkuo muistanut. Pöllästyksissä ravahti: ma-ma!

— Meččäh näh emmä ni midä sano, predlagaiččou Vit’a!

Kezä mustelennat

Pakkazen aigah mieleh tullah lämbimät päivät. Parahasti muistan yhten kävelennän. Konza lähtin kävelemäh, kastetta ei ollut vielä heinillä. Ilmassa tundui aigane tuorehus. Vilun tuuluon hengähtelemine armasteli miu-da. Armas päiväne vesselästi kaččoi mečän taguada. Mittyne čomus: valpas, počti sinine taivas liittyi loittozeh muan randah. Ruskie päiväne kattoi kaiken ymbäristön. Miun iessä, kuin kämmenellä, nägyi loittone kylä.

¹Tämän sekcién tekstat on translitteroitu kirjasta [10]

Tyyni järvi, i järvellä pieni veneh. Ylähänä, puuloin ladvoissa, kuuluttih čomat linduloin pajozet.

Vejen ymbäri pyörimine

Silmälähte andau allun ojazella. Yksi ojane da toine da kolmas da nelläs luaitah joven. Jogi i juottau rahvasta i syöttäy i andau elännän kazvoksilla i pyörittäy melličän rattahie (kolessuloida). Jovuot yhtessä luaitah suuren joven. Jogi virduau libo toizeh jogeh libo kohti mereh. Järvilöissä, jogiloissa, merilöissä vezi kunehtuu. Höyrystä lienöy tumana hatakot i pilvet. Tuuli viey pilvilöidä edähäksi merestä. Vezi pilvilöistä langieuh muah libo vihmana libo ragehena libo lumena libo kastiena libo udžviena. I uvvestah lietäh sil’ mälähtiet, ojazet, jovuot i jovet.

Päiväzen pimennys

Myö tiiustimma čto augustan 5 päivänä huomneksella lienöy päiväzen pimennys. Kaikki vuotettih konza tulou se huomnes. Huomneksella augustan 5 päivänä myö äijälđi varaimma čto pilvet peitetäh meistä päiväzen. No miän varajanda oli tyhjä sentäh čto terväh kaikki taivas selgii pilvilöistä. Myö kačöimma päiväzeh st’oklista läbi kumbazet ennen oldih nogetettu tuohuksella. Päiväne kerralla rubei kattuačemah kuudamon kruugalla kumbane vähäzin eistyi sih päin. Päiväzestä jäi vain kaidane čirottajane randane. Kaikki tyynisty i budto kuin vuotettih midä ollou strašnoida. Kodvazen jälgeh päiväne rubei hill’akkazeh avaudumah. Terväh se rubei endizellä čirottamah.

Enzimäne automobil’a Rugarvessä

Kolmanpiänä illalla, nellän čuasun aigah, tuli automobil’a Narandovasta päin. Dorogua myöten hurhetti. Kylässä jo vuotettih mašinua. A kun rahvasta keräydyi vastah, nin sanoilla sanuo ei sua. Kaikki sinne kiirehtettih, čtobi ehtie (kerritä) automobil’an tulennaksi. Eliässeh pruazdniekkah emmä niin ruttoh keräydynyt, kuin diiva mašinua kaččomah. Jo ruvettih nouzemah dorogalla pöly pilvet. Tuli kahahti, keski kylällä seizattui. Täyzi mašina oli rahvasta, matkaniekkua.

Siidä mitinga oli. Kaikki rahvas Soveckoida vluastie kiitetäh, čto luadi hyvän dorogan da laski moizet mašinat ajamah.

Špiona

Illalla tuli miän taloh mustapardane mies. Hän oli suurikazvone. Olgupiällä hänellä oli sumka. Mies istuoči laučalla, pani kyynäspiän (kyngän) polvella i rubei pagizemah. Kodvan hän pagizi tuaton ke. Välizistä kyzeli, kumbane doroga tiesuarasta mänöy linnah, loittona-go on toine kylä. Tuatto kačahti miuh. Mie arvain, midä pidäy ruadua. Hill’akkazin lähtin pertistä. Pihalla juoksin niin, čto jalgapohjat ei koskuttu muah. Mänin načal’nikan luoh. Kaksikymmendä miestä okružittih miän talon i špionan arestuidih.

3.2 Luvenda kniiga I²

Joučen, haugi i rakka

Ku tovarišois, eule sobuo dieloh nähte,
niin heijän dielo tolkuh päin ei lähte,
i lienöy siid, ei dielo, a vain muokka.

Kerran joučen, rakka da haugi rukka
vediä regi ottavuttih,
i yhteh kolmen vall’astuttih.

Krähketäh, a regi ei vain mäne edeh. . .
Regi heil’ i olis kebie,
da joučen pilvih tahtou vediä,
rakka myöstyy tagah päin,
a haugi vedäy vedeh.

Ken oigie heist, ken viärä
mäne toko suudi viel
dai regi vain on nyt gi siel

Požarnoi koira

Olettelou, čto linnoissa požuaroin aigah jähäh lapset kodiloih. Heidä ei sua piästä, sentäh ku hyö pöllästyksestä peitytäh i vaikastutah. Savussa ei sua heidä nähtä. Sih nähte ollah opastetut koirat. Koirat nämä eletäh požarnikoin kera. Konza syttyy kodi, silloin požarnikat työtäh koirie piästämAh lapsie.

Yksi tämmöne koira piästä kaksitoista lasta. Sidä kučuttih Bob.

Yhtellä kerdua syttyi kodi. Konza požarnikat tuldih koin luoksi, hiän luo juoksi naine. Hän itki i sanoja, čto kodih jäi kaksi vuodine tyttöne. Požarnikat työttih Bobua. Bob juoksi pordahie myöte i hävizi savuh. Vijen minutan kuluttuo se juoksi koista. Hambahissa paidazesta kiini se kandoi tyttöstä. Muamo juoksi tyttären luo i ihastuksesta itki, čto hänen tytär jäi eloh. Bob juoksi järilleh sinne. Se juoksi kodih i terväh kiändyi min kera liene hambahissa. Konza rahvas tarkailtih hyvin, midä kandoi Bob, kaikin ruvettih nagramah: se kandoi suurda kuklua.

²Tämän sekcién tekstat on translitteroitu kirjasta [11]

Viizas rebo

Elettih oldih diedo i buabo. Diedo i sanou buabolla:

— Sie buabo, paista piiruada, a mie lähten kalua pyydämäh.

Pyydi hän kalua ynnäh rejen i vedäy kodih. Vot hän ajau i nägöy: reboine vieri sellälläh i viruu dorogalla. Diedo lähti rejestä, tuli revon luoksi, a se ni liikahta ei, viruu kuin kuollut i siinä kaikki. Vot lienöy vorotnikka akalla turkkih, — duumaičči diedo, otti revon, pani regeh, a iče lähti astumah iellä.

A rebo valličči aijan i rubei lykkimäh kalan kalalla jälgeh, kalan kalalla jälgeh, kuni kaikkie kaloja ei lykkinyt; a sen jälgeh i iče pagei.

– No, buabo, — sanou diedo, — mittyön vorotnikan toin mie siulla turkkih.

— Missä?

— Ga sielä rejessä i kalat i vorotnikka.

Tuli buabo rejen luoksi, — kaččou ga ni vorotnikkua, ni kaloja. Siidä diedo dogadi, čto rebo oli ei kuollut. Gor’uittih, gor’uittih, ga luai ni midä et.

Ken kuin vastai talvie

Yölöit tungeuvuttih puuloin ondoih, kodiloin vuiskih. Hyö tartuttih kynzilä, ripustettih piät alah päin i muatah keviäh suate. Jož-jožovič peittyi kuivien lehtien alla. Läksäjät-lötöt kaivauvuttih sammaleh i virutah sielä.

Viärä luappane Miška söi kezän sygyzyn aloh täyven vačan. Talveksi hän luadi ičellä berlogan haudah i vieri sinne. Pezän typičči lumella, ga hänellä tästä on vielä lämmembi.

Orava vaihtoi talveksi turkizen, kohendi pezän, ladd’ ai sammalda i kuivie lehtie, čtobi lämmembi olis.

Rebo valmisti noran. Norassa pehmielöistä lehtilöistä luadi ičellä sijan.

Pahembi kaikkie on koittomalla hukalla. Vedeliydyy hän pakkazilla yölöillä i pajattelou omie hukan pajoloja.

Mečča kirja

Diedo Nazar eli mečässä storožana. Kerran Miša kuin liene tariččiudui diedolla ottamah händä keralla meččäh. Ajetah hyö dorogua myöte. Lumi vasta langei. Diedo kaččelou čurah da toizeh.

— Kačo min äijä jänölöjä, sanou — eläy tuossa riihen tyvessä talvella.

Miša kaččou ga — ei ole jänölöjä. – A mistä sie diedo sen tiijät?

— A jäl’gilöistä.

Tuldih meččäh. Piästih vardeičenda paikkah suate. Šarikka juoksende-
lou kodizesta ymbäri, n’uustelou lunda, pitkäzeh vinguu. A diedo i sanou:

— Midä, Šarikka, meittä tänne gost’at on käydy, harmuat hukat? Hyö ol-
lah i odu!

— Mistä bä sie sen tiijät? — Kyzyy Miša.

— A mie hyvin maltan meččä kirjah.

— Mittyöh sen moizeh meččä kirjah?

— Kačo vai, lumi ved’ langei veres, ken lunda myöte ni matkannou ga
jällen jättäy. Vot tämä i on meččä kirja. Kačo, näet jället — ollah kuin
koiran. Tol’ko vain suuremat. Nämä ollah hukan jället. A kačo petl’at
nävytäh lumella. Se jänis tänne čokkeliydyi. A kačo niin kuin ristazet ollah
lumella. Tässä varoit käveltih.

— A miksi siulla pidäy ne tiediä?

– A kuin ba ilmain! Jälgilöidä myöte sie i zvieristä voit pajeta i löydiä sen.
Otamma vaikka kondien. Kačot, kunne sen jälgi vedäy, no i voit primiet-
tie händä. Ken mečässä tiedäy meččä kirjan, hänellä mečässä ei varavuta.
Kaikki se on kuin kniiga kirjah maltajalla: Kačo i luve.

Tundrassa

Loittona pohjazessa, kylmän meren luona, levittäydyi pustin’a — tundra.
Viikon kestäy sielä pakkane talvi. Kunne ni kačahtanet, kaikkiella on val-
gie lumi. Harvah-harvah tulou vastah vaivane tuhjo. Loittona toine toizesta
eletäh sielä ihmizet.

Tundran eläjät pietäh pedroja. Pedra iče suau ičellä jägälän lumen alda.
Syyväh pedrat kaikki jägälä yhteldä paikalda, ihmizillä tulou kaiken karjan
kera muutella toizeh paikkah.

Tundran eläjät syyväh pedran lihua. Pedran nahkasta ommellah ičellä
sobua. Pedralla ajellah tundran lumie myöte.

Jygie olis tundralla eliä ilmain pedroja.

Piästettih

— Mašutka, lähtemmä jovella: jää sielä muga i ridžizöy, — kirguu Vas’a
omalla sizärellä.

Juoksi Maša, a veriät salvata unohti. Vot i jogi ... pullistui, sinistyi ... Radžizou jiä: trah, trah ... Äijässä kohtie jiädä myöte venyttih halgielmukset. Kaččou Maša, kuin jiät jähkiyvvytäh, nouzetellah toine toizen piällä ... Vdrug nägöy Mašutka: ken juossou mäjestä.

– Vas’a, tämä on niin gu miän lähtemäne Burenka – kirguu Mašutka. Kačo, da se oigieh jogeh päin ... Juoksou lähtemäne jogeh päin, a sen jälgeh Žučka, hyppiy, haukkuu. . . A lähtemäne juoksou Žučkasta. Vot hän jo on juuri joven rannalla. Nägöy Maša: Burenka juoksi rannasta i seizattui jiällä. Jiä lautta, millä seizoi Burenka, halgei, i sen ymbäri ozuttaudui vezi. . . – Viey jiä lautta miän Burenkan! — kirguu Vas’a.

Jiä lautta hill’azeh uidau aina loitommaksi. A Burenka žiälittävästi mörizöy. Vas’a kačahti i nägöy: rannalla puu painunut jogeh. Hyppäi hän alahazella oksalla.

— Mašutka! — kirguu hän. — Tuo tänne bagra ... Kačo sielä, rannalla. Vas’a riuhtai bagran, hyppäi oksasta jiällä Burenkan luo, tartui bagralla puuh. Keräi Kaikki väjet, pidäy lujasti bagrua yhtellä käjellä, a toizella käjellä jähkiy Burenkua randah. Siidä Mašutka tabai lähtemäzen i vedi sen ičen luo randah. Sebäilöy hän omua suvaittavua lähtemästä. A Burenka armahasti nuolou hänellä rožie, kăzie, i hill’asti mörizöy. Ihastui.

Mazai diedo i jänikset

Kerran mie venehel halgoh lähtin. Niidä meil jovesta keviällä ajau. Ajan da tabualen. Vezi vain nouzou. Niän – yksi ei-suuri suarine on, i jänikset säristäh joukol sen piällä. Ajoin sih mie: ne vain perretäh korvie, iče ni paikasta. Otin mie yhten, toizilla käskin: — Hypikkiä iče! Hypittih jänikset minun, — da i hyvin. Veneheh istuotih viär’ silmä joukko, suarukka ynnäh sih kadoi vien alla.

– Se-se, mie sanoin, — älgä ni kiistäkkiä. . .

Kuunnelkua, jänikset, Mazaida, dieduo ... Randazeh parren mie plotno sih liččain, venehen sivoi i — hypikkiä! — sanoin ... jänikset hypittih täyvellä väjellä! A mie niillä — U-uh! Terämbi, zvierizet! Kačo sie, viär’ silmä pagene nyt, a talvella vastah vain miul’ elä puutu! Ammun ku-buh! i vierit ... Uuuu-h!

Gračat kevät avattih

Kaikkiella jäviyvvyttih suuret parvet gračoja. Talvi vietettih gračat sielä, missä on lämmin. Hyö ylen äijällä kiirehtettih kodih.

68

Hyvän siän aigah hyö lennettih sadoja kilometroida päivässä. Matkalla niidä tabai tuhu. Suat linduloja hävittih matkalla. Enzimäiziksi tul dih suamoit vägevimmät.

Nyt hyö lebävyvtyh. Hyö kävelläh muada myöte i kaivetah sidä lujilla n’okilla.

Miän strožat

Ken meillä auttau bor’bassa urožain puolesta? Tarkasilmäzet siibizet storožat: piäsköjt, zar’ankat, čižat, sinicat da ovs’ankat, skvorcat i strižat. Hyö syyväh vahingollizie madozie i nasekomoloja. Vot kenellä myö stroi-imma skvorešnikkoja, vot kenellä dupl’ankat koivuloih ripustamma.

Opastettu skvorca

Meččäniekalla starikalla oli opastettu skvorca, kudama maltoi paista. Starikan luo puaksuh kävyi susiedan brihaččune kuundelemah hyviä linduo. Starikka i toičči kyzyy:

— Missä sie, skvoruška?

A skvorca seičas i kirguau:

— Tiälä, diedo!

Kerran dieduo ei ollut koissa. Tuli susiedan brihaččune. I duumaičči brihačču varrastua harvinazen linnun. Riuhtai skvorcan i sydäi sen kormanih.

Tuli sih aigah diedo i kyzyi:

— Missä sie, skvoruška?

— Tiälä, diedo! — kirgai kaikki vägizesti skvorca voran kormanista.

3.3 Estestvoznaniija³

Metallat

Rauda, vaski, al’uminija, tina, kulda – kaikki nämä ollah metallat. Metalloilla on ylen suuri značeniija. Mašinat i stankat, parohodat i parovozat, avtomobil’at i aeroplanat, rel’sat i sillat ollah luajitut metalloista. Osobenno ylen suuri značeniija on rauvalla.

Mittyöt svoistvat ollah metalloilla. Millä erotah metallat toizista tieloista.

Jesli hieruo ruostunutta vaski dengua, se rubiev losnimah. Losnitah kulda, hobie, vaski, losnitah i toizet metallat. Tädä losnindua myöten on kebie tiijustua metalloida. Kaikilla metalloilla on osobennoi metalličeskoj losninda.

Ken oli pajassa, se nägi, kuin molotan ozuannan alla kalittu rauda mänöy tahtottavaksi formaksi. Kivi že molotan ozuannasta murenou poroškaksi. Metallat taguočetah, niidä voit taguo.

Kalittuloida metalloida voit ei vain taguo, no i vediä provolokaksi. Metallat ollah vediäčijät, ne voijah vediäčie.

Metallat ollah obiknovenno kovat vešestvat, vain yksi metalla — rtut’ — ei ole kova. Rtut’ metalla on notkie. No lämmitäessä kovat metallat voit luadie notkeiksi. Tässä kebiesti voit ubediečie, jesli ottua palane olovua, panna sidä metalličeskoj luzikkah i palavoittua spirtovkan libo primusan tulessa. Konza tina äijäl’di palavoiduu, se lienöy notkie, sulau. Metallat voijah sulua.

Jesli ottua st’oklahine pualikkane i panna sen yksi piä spirtoukan libo primusan tuleh, niin sen piä, kumbazesta työ piettä pualikasta ei palavoiju. Jesli že ottua sen pitkehys i lozehus vaskine libo raudane provolokka i lämmitä yksi provolokan piä primusan libo spirtovkan tulessa, to käjellä, kumbazella työ piettä provolokkua toizesta piästä, lienöy ägie. Tämä on sentäh, čto metallat hyvin laskietah lämminä.

Električeskoit provodat luadiečetah metalličeskoista (obiknovenno vaskizesta) provolokasta. Näin luaitah sentäh, čto metallat hyvin laskietah električestvua.

Lugietut svoistvat ollah kaikilla metalloilla, no kaiken moizet metallat erotah toine toizesta. Rauda eruou vaskesta. Kulda eruou i vaskesta i rauvasta.

³Tämän sekcién tekstat on translitteroitu kirjasta [24]

Rauda, stali, čuguna — ollah mustat metallat. Vaski, tina, al’uminiija – ollah cvetnoit metallat. Kulda on kallis metallalla.

Vain ylen harvat metallat vastuačetah prirodassa puhtahana. Tuagiembah metallat vastuačetah raznoiloissa rudissa. Rudat ollah gornoit porodat, kumbazissa on metallua i kumbazista voit suaha tämä metallalla. Rudat ollah muassa. Muduatta ne virutah ei syvässä i noustah muan piällä, no tuagiembah kaikkie ne virutah syvällä muassa.

Rauda rudat

Raudua suahah rauda rudasta. Kallehemmat rudat ollah mägilöissä. Nämä ollah buroi železn’akka, ruskie železn’akka i musta magnitnoi železn’akka. Muduannet magnitnoin železn’akan palat vejetäh iččieh raudazie predmiettoida, kuin magnitta.

SSSR:ssa enämbi rauda rudua on Uralassa, Krivorožassa i Kerč’in lässä – Jugassa i Kuzbassassa – Sibirissä.

Uralassa magnitnoista železn’akasta ollah kogonazet mäet, primieraksi, Magnitnoj, Vysokaja i Blagodat’.

Magnitnoin mäjen luoh nyt on stroittu suuri čugunan suluanda zavoda, i sen luoh kazvoi suuri linna Magnitogorska. Rauda rudien suandua myöten Soveckoi Sojuza nyt zaimi toizen sijan muailmassa.

Kuin suahah rauda rudua

Mägilöissä, missä ruda on ei syvällä muassa, sen suamizeh varoin kaivetah leviet kahallizet hauvat — kar’erat.

Sentäh kuin ruda on kova gornoit poroda, niin murendua sidä kázillä on ylen jygie i ei vygodno. Rudua vzrivaijah dinamitalla. Vzrivat luajitah sih aigah, konza rabočoit ujitah rudnikasta.

Rudan suamizeh varoin muan alla kaivetah syvät kaivot – šahtat. Šahtan poh’jasta luaitah kyl’gi hovut niih paikkoih, missä otetah rudua.

Muanalizet ruavot ollah jygiemmät i opasnoimat kahallizie. Pidäy vediä bor’bua obvaloin opasnostin ke; sih varoin luajitah šahtoissa lujenuksie.

Niin že pidäv sledie vejen kačaindua, muiten se voiččou upottua šahtan. Tämän lizäksi, pidäy ajua pois paha vozduha i kačaija sijah puhtasta.

Näin rahvas männäh muan syvyksih i ovladevaijah sen bohactvoilla.

Kuin suahah čugunua, stalie i raudua

Enziksi rauda rudasta suahah čugunua. Čugunua sulatah osoboissa päčis-sä, kummasta sanotah domennoiksi päčiksi, ili prosto domnaksi. Domna on ylen suuri bašn’an nägöne päčči; sen korgehus obiknovenno on 20-30 metrua. Domnua "puhutah"(viritetäh) vain yhten kerran, a sen jäl’geh se ruadau piettymättä moni vuotta.

Domnah ylähäl’dä gruzitah hiil’dä i raudua, a niin že izvestie i peskuo rudasta vrednoiloin primessilöin porotandah varoin. Alahalda sih piettymättä puhuočov puhtas palava vozduha. Sidä pidäy hiilen palandah varoin. Konza palau hiili, rudasta eruou rauda, se yhtyy palamattoman hiilen jännöksien ke i lienöy čuguna. Sulanut čuguna valuu domnan poh’jalla. Konza sidä keräydyy äijä, silloin alahalda domnah luajitah loukon, savella vojetun. Siidä sulanut čuguna valuu tulizena virdana lotkkoidea myöten i siidä kovenou.

Joga 100 čuastilla čugunua tulou 3-6 čuastie hiil’dä. Čuguna on ylen kova, no hrupkoi, ozuannasta murenou. Siidä valetah kaiken moizie predmiettoida.

Special’noiloissa päččilöissä čugunasta suahah stalie i raudua. Sulannuosta čugunasta läbi puhutah vägeviä vozduhan virdua. Tässä čuasti hiil’dä palav. Jesli 100 čuastilla jäi 1/2-2 čuastie hiil’dä, niin lienöy stali. Stali on ylen kova i taguočija. Stalista luajitah mašinoida, instrumentoida i rel’soida.

Jesli sulatussa čugunassa palau počti kaikki hiili, niin lienöy rauda. Raudua upotreblajjah sielä, missä pidäy pehmiedä metallua, primieraksi, siidä luaitah listoida katoksie kattajessa, rengilöidä, tazoida i toizie vešilöidä.

Rauda vozduhassa ruostuu. Ruostunnasta vardeindah varoin raudazie vešilöidä katetah kruaskalla ili ei ruostujilla metalloilla – cinkalla, nikelillä i toizilla.

Stali tože ruostuu, i mašinat sentäh teriämbäh kulutah. Äijä pidi panna vägie, čtobi suaha ruostumatoin stali. I jäl’gimäzenä aigana sen suadih. Ruostumattoman stalin suannan sposoban avuamine on suuri soveckoin naukan i tehnikan voitto.

Carskoissa Rossijassa čugunan, stalin i rauvan suanda oli pieni. Nyt SSSR:ssa stroitah i laskietah ruadoh uuzie domnie.

Soveckoi Sojuza nosti čugunan laskennan puolella nellättä kerdua, a stalie – počti nellällä kerdua i zaimi nyt čugunan laskendua myöten toizen, a stalin laskendua myöten kolmannen sijan maailmassa.

Vaski

Vaski prirodassa tuagiembah vastuačou rudassa, no se vastuačou i puhtahana. Tämä on samorodnoi vaski.

Rudasta vaskie sulatetah niin že, kuin i raudua.

Puhtas vaski on ruskie. Se hyvin taguočou i vediäčöy provolokaksi. No se on ylen pehmie, sentäh puhtasta vaskie harvah upotrebl’ajjah izdelijoih. Jesli vaskie sulatah toizien metalloin ke, niin lietäh kovat splavat.

Vasken i tinan splavua kučutah bronzaksi. Bronzua upotrebl’ajjah mašinoida luadijessa, bronzasta luajitah kaiken moizie ukrašenieida i statu-joida.

Vasken i cinkan splavua kučutah latuniksi. Monie vešoida, kumbazie obiknovenno sanotah vaskiziksi, ollah luajitut latunista. Vaskesta latunie ei ole jygie erottua sen kellasta cviettua myöten. Latunie äijän primen’ajjah mašinoin strojinnassa i vojennoissa dielossa.

Al’uminija

Al’uminija on uuzi metalla. Enzimäzen kerran sidä suadih Germanijas-sa sada vuotta tagah päin. Sih aigah al’uminija hinnottui kallehena. Yksi kilogramma al’uminijua maksoi 2100 rubl’ua, sentäh čto ei maltettu suaha huogehemma. Al’uminijasta luajittih vain ukrašenjoida.

Vain ylen ei ammuin električestvan vuoh ruvettih suamah al’uminijua huogehella sposoballa.

Al’uminija rubei olemah neobhodimoina metallana. Se zavojuičči ičelläh suamoi suuremman sijan miän hoz’aistvassa. I voit sanuo, čto al’uminija on tulijan aijan metalla.

Mintäh že al’uminija siirdäy toizie metalloida? Al’uminija on suamoi rasprostran’onnoi metalla mualla. Puhtahana se ei vastuače, no sidä on äijä različnoiloissa gornoiloissa porodoissa.

Al’uminijua enämmän suahah rudasta – boksitasta. Suuret sen zaležat ollah Leningradskoissa oblastissa i Uralassa. Rudasta al’uminijua suahah električestvan vuoh.

Al’uminija on valgie, hobien nägöne metalla. Vozduhassa se ei ruostu. Al’uminija on kebie, sentäh sillä on niin suuri značenija aeroplanoin i dirižabliloin strojitel’stvassa.

No al’uminija on pehmie metalla, sentäh sidä upotrebl’ajjah tuagiembah splavoissa toizien metalloin ke.

I ne vešat, kumbazie obiknovenno sanotah al’uminievoilojksi, primieraksi, luzikka, kružka — ollah luajitut splavoista — al’uminijasta toizien

metalloin ke.

Carskoissa Rossijassa ynnäh ei ollut omua al’uminijua. Soveckoi Sojuza sozdaičči al’uminievoin promišlennostin al’uminijan laskendua myöten zaimi nyt kolmannen sijan maailmassa.

Lyijy

Lyijy prirodassa enämmäl’di vastuačou rudana, kummasta sanotah lyijy bleskakksi.

Lyijy on ylen pehmie metalla i sidä kebiesti voit leikata veičellä. Sentäh lyijyö tuagiembah upotrebl’ajjah splavoissa. Tinan i lyijyn splava kebiesti sulau i upotrebl’ajjah sidä juotannassa. Lyijyn, tinan i antimonin splavua primen’ajjah tipografskoiloin bukvien valannassa. Asteida lyijystä ei luajita, sentäh kun se on jadovitoi.

Puhtas lyijy mänöy trubien, drobun, pul’kien i plombien valmistamizeh.

Kulda

Kulda prirodassa vastuačou vain puhtahana. Se on gornoiloissa porodoissa pieninä palazina libo suonina. Harvazeh kulda vastuačov suurina paloina — samorodnoina.

Gornoiloida porodoida murendajessa kulda suurimat männäh peskuh, i lietäh kulda rossipit. Peskuo, kumbazessa on kuldua, sanotah kullankandajaksi. Tämän moizesta peskusta kuldua suahah pezennällä. Kulda on jygie metalla, sentäh pestessä pesku uidu vejen ke, a kulda suurimat jähäh priboran poh’jalla, kumbazessa pestäh kullankandajua peskuo suahah kuldua.

Kullankandajassa peskussa on ylen vähä kuldua. Lugietah vigodnoina pestä kullankandajua peskuo, jesli 160 kilogrammassa peskuo on yksi gramma kuldua. Kuldua suahessa mänöy ylen äijä vägie, sentäh se i on kallis.

Puhtas kulda on pehmie metalla, sillä on keldane cvietta i äijäl’di losniu. Vozduhassa se ei ruostu. Kulda eruou toizista metalloista suurella taguočennalla i vediäčennällä. Enämmän kaikkie sidä upotrebl’ajjah monietoin, a niin že ukrašenjoiin luajinnassa.

Izdelijoih varoin kuldua upotrebl’ajjah hobien i vasken ke splavassa.

SSSR:ssa kuldua suahah Uralassa, Sibirissä, Sredneissä Azijassa i Del’ne-Vostočnoissa krajassa.

Kulda, kummasta suamma, mänöy Soveckoin Sojuzan kulda zapuastah. Kullan suandua myöten miän gosudarstva zaimi nyt toizen sijan muailmassa.

Metallat SSSR:n rahvahan hoz'aistvassa

Kuin poltamistolla, niin i metalloilla on ylen suuri značeniija rahvahan hoz'aistvassa. Suamoi glavnoi značeniija metalloilla on siinä, čto ne ollah neobhodimoit mašinoida luadijessa. Mašinat meillä ollah neobhodimoit industrializirujessa miän stranua.

Leninan zavettua myöten myö razvivaičemma t'až'oloida industrijua, osobenno mašinostrogenijua. Stalinskoiloin p'atiletkoin aigah t'až'oloissa industrijassa myö dobeiččiečimma ylen suurie uspehoida.

Meillä on strojittu ylen suuret čugunan suluanda zavodat, primieraksi, Magnitogorskassa, Stalinskassa i Makejevassa. Nämä kolme gigantua sulatah sen verran čugunua, min verran sulattih čugunua kaikki carskoin Rossijan zavodat. Ylen suuret zavodat on strojittu cvetnoiloin metalloin sulatandah varoin, primieraksi, ural'skoit vasken suluanda zavodat, volhovskoit al'uminivoit zavodat i toizet.

Ollah strojittu Stalingradskoi, Čeljabinskoi i Har'kovskoi traktornoit zavodat, Saratovskoi kombaina zavoda, Rostovskoi sel'skohoz'aistvennoiloin mašinoin zavoda i toizet.

On strojittu zavodat, kumbazet luajitah automobil'oida, samol'otoida, motoroida, parovozoida i vagonoida. Mašinostrogenija SSSR:ssa, jesli sravnie ennen voina aijan ke, suureni kaksikymmendä kaheksalla kerralla i tässä važnojmassa hoz'aistvan otraslissa miän gosudarstva zaimi toizen sijan muailmassa.

Jiännyöstä sel'skohoz'aistvennoista stranasta miän Sojuza lieni mogučoiksi industrial'nojksi stranaksi.

Terveyhön vardeinda

Čtobi lietä tervehenä i opastunnuona miän socialističeskoin obšestvan ruadajana, pidäy tietä, kuin pienestä suate vardejia tervehyttä i kuin oikein ruadua.

Ruado i lebävö školassa

Puhtavus i por’adka klassassa ollah enzimäzinä uslovijoina terveyhön vardeinnassa i hyväh opastundah varoin.

Konza klassassa on reduo i pölyö, äijä pölyö on i vozduhassa. Myö hengitämmä tällä vozduhalla i vozduhan ke yhtessä hengitämmä pölyö, pöly mänöy miän kouhkoloih.

Pölyssä aivin on mikrobua. Nämä ollah ylen pikkarazet elävät sušestvat, kumbazie ei sua nähtä prostoilla sil’mällä. Niidä ylen äijä on pölykkähässä vozduhassa, konza myö hengitämmä vozduhua, mikrobat puututah miän kouhkoloih. Näillä mikroboilla keskessä on i sen moizie, kumbazet tuvvah läzimizen — kouhkoloin tuberkul’ozan, ili, kuin obiknovenno sanotah, čahotkan. Tuberkul’ozasta kuolou äijä rahvasta.

Čtobi ei hengittä pölykkähällä vozduhalla, pidäy klassua objazatel’no provetrivaija: tuagiembah availla klassan fortočkua, a konza on hyvä siä, niin i ikkunua. Avatusta fortočkasta ili ikkunasta uidiu pölykäs, paha vozduha i tulou puhtas, veres vozduha.

Klassassa ruadaessa pidäy oigieh istuo. Monet učenikat ei istuta oikein stolan i partan taguana. Istutah gorbistunnuona i painunnuona. I jesli hyö näin istutah aivin, niin heil’dä viäristyy sel’gä i tämä viäristyndä voiččou jiahä kaikeksi igiä. Pidäy privyknie istumah oigieh, painumatta.

Lugiessa i kir’juttaessa muduannet učenikat ylen äijäl’di painutah knii-gan ili tetratkan piällä. Jesli hyö ruvetah näin istumah aivin, niin heillä rikkuočetah sil’mät, hyö luadiečetah blizorukoiloiksi i ruvetah pahoin nägemäh edäh.

Ruadaessa pidäy istuo niin, čtobi svietta ei mänis kohaldi sil’mih i hyvin andais sviettua knii-gah, kummasta työ luvetta, ili tetrakah, kumbazeh työ kir’jutatta. Jesli jarkoi svietta langieu kohaldi sil’mih, niin tästä rikkuočou nägemine. Jesli svietta on taguana, niin miän piän kuvahane langieu knii-galla ili tetratkalla. Jesli že svietta on oigiessa puolessa, niin tetratkalla, kumbazeh työ kir’jutatta, langieu kuvahane, tiän käjestä. Kaikkie parembi on istuo niin, čtobi svietta langeis vazemesta puolesta.

Pidäy maltua ei vain oikein ruadua, no i oikein lebiäčie. Viikon istunnan jäl’geh klassassa polezno on luadie fizkul’turnoi minutka, ts. luadie

moni fizkul’turnoida upražnenijua, konza ikkuna on avattuna. Tämä osvežaiččou i luadiu bodroiksi.

Peremenan aigah pidäy lebiäčie. Paras huogavunda peremenan aigah on progulka i kizuannat sviežoissa vozduhassa. Tämän moizen lebävön jäl’geh paremmin mänöy opastunda.

Ruado i lebävö koissa

Puhtavus i por’adka ollah neobhodimoit i koissa. Pidäy aivin sledie, čtobi koissa ei olis pölyö i reduo, čtobi kaikkiella olis puhtas. Pidäy provetrivaija komnattua, osobenno huomneksella maguannan jäl’geh, i illalla ennen maguandua. Pidäy sanuo kodilazilla, jesli hyö ei tietäne, mintäh pidäy provetrivaija komnattoida.

Ei ole hyvä, konza koissa ollah viskottu vešit, kniigat, tetradkat. Pidäy koissa luadie ruado uglane, kumbazessa oldais kaikki tiän opastunda pri nadležnostit i missä vois valmistua annetut urokat.

Koissa pidäy ei vain valmistua annettuloida urokkoida i ruadua kebiemie ruadoloida, no pidäy objazatel’no i lebiäčie. Parembi lebävö on progulka i kizuanda sviežoissa vozduhassa. A talvella tämän lizäksi i sporta: jiahine mägi, regyöt, kon’kat i sukset.

Joga päiviä kaksi čuasuo objazatel’no pidäy olla sviežoissa vozduhassa. Čtobi ei prostudiečie, ei pie kiäriečie, a pidäy vähäzin i ostorožno zakal’ajia omua rungua. Illalla pidäy vierrä ajalleh muata. Tiän igähizillä lapsilla pidäy muata ei vahembiä 10 čuasuo suutkissa.

Rabočoiloin ruado i lebävö proizvodstvassa

Ennen, konza fuabrikat i zavodat oldih kapitalistoilla, rabočoit ruattih päivässä 10 čuasuloin i enämmin. Izännät kapitalistat eksploatiruidih rabočoiloida. Hyö staraidih suaha vain rabočoilosta enämmän bariššua. Rabočoiloin ruavon vardeindah näh hyö ei pietty huolda.

Kuin vain fuabrikat i zavodat perejdittih Soveckoilla gosudarstvalla, soveckoi vluasti ustanovi kaheksan čuasuhizen ruado päivän. Nyt miän fuabrikoissa i zavodoissa on ustanovittu seiččemen čuasuhine ruado päivä, a proizvodstvoissa, kumbazissa on vrednoi ruado — daže on kuuzi čuasuhine ruado päivä. Miän fuabrikoissa i zavodoissa pietäh huolda ruadajan ruavosta.

Ennen kaikkie pietäh huolda siidä, čtobi olis puhtas ruadua. Osobenno vejetäh bor’bua pölyn ke. Monissa fuabrikoissa, kuin, primieraksi, tek-

stil’noiloissa olettelou vielä osoboi proizvodstvennoi pöly. Se lienöy ruavon aigah. Sentäh mašinoin i stankoin luoh, missä lienöy tämä pöly, luajitah pöly nasosat, čtobi pöly ei mänis vozduhah i ruadajan kouhkoloih.

Čtobi osvežie i puhtastua vozduha luajitah ventil’acijoida. Luajitah truvat, kumbazie myöten paha i pölykäs vozduha vediäčöy pihalla, a puhtas i veres tulou huonehuksih.

Fuabrikoissa i zavodoissa mašinoin i stankoin luona opasnoit paikat aijotetah futl’aroilla, rešotkoilla, čtobi rabočoit hairahuossa ei puututtais mašinah.

Fuabrikoissa i zavodoissa niin že sleditäh, čtobi olis oigie svietta. Čtobi svietta ei mänis kohaldi rabočoiloin sil’mih, rabočoin paikka pidäy olla hyvin osvetittu. Näin sohranitah rabočoiloin zrenijua.

Fuabrikoilla i zavodoilla ruavon aigah lebiäčendäh varoin luajitah pererivat. Luadiečou suuri murgina pereriva, konza rabočoit murginoijah zavodan ili fuabrikan stolovoissa. Rabočoiloin obšestvennoi pitaniija kohenou joga vuotta.

Joga fuabrikassa i zavodassa on vračebkoi punkta, missä rabočoiloilta annetah medicinskoida abuo.

Mikrobat — zaraznoiloin läzimizien vozbuditel’at

Ylen viikon rahvas ei tietty, mistä lietäh zaraznoit läzimizet. Endizeh aigah zaraznoit läzimizet oldih ylen äijälđi levennyöt. Ruven, holeran i čuman epidemiloin aigah kuoli millionoida rahvasta. Tyhjetih linnat i kylät. A ved’ nyt meillä rubi, holera, čuma ollah harvat gost’at. Myö nyt tiijämmä, mistä lietäh zaraznoit läzimizet i kuin hiän ke pidäy vediä bor’bua.

Uč’onoit tiijustettih, čto zaraznoit läzimizet lietäh mikroboista.

Mikrobat - nämä ollah pienet, prostoilla sil’mällä nägymättomat sušestvat. Hyö ollah sen pienyöt, čto vezi tilkassa heidä voit olla monie millionoida.

Mikroboih näh tiijustettih vasta sen jäl’geh, kuin oli keksitty mikroskoppa.

Tämä on pribora, kumbazeh kaččoessa voit nähtä ylen pienie sušestvoida. Se ylen äijäl’di suurendau — 1000 kerdua i daže enämmäl’di.

Mikroboida on äijä pölykkähässä vozduhassa, revukkahassa vejessä i voobše revussa. Mikrobat, puuttuhuo ristikanzan rungah, vivaijah läzimizie. Näin tifan mikroba vizivaiččou tuberkul’oza läzimizen, tuberkul’ozan mikroba vizivaiččou tuberkul’oza läzimizen.

Läzimizie kandajat mikrobat ollah meillä nägymättömät surmallizet vragat, kumbazien ke pidäy vediä bor’bua, čtobi vardeiččiečie zaraznoiloista läzimizistä.

Mikrobat puututah ristikanzan rungah pölykkähän vozduhan, revukkahan vejen ke i voobše revun ke. Sentäh suamoiglavnoi midä pidäy ruadua, čtobi vardeiččiečie kaikenmoizista läzimizistä, — pidäv, čtobi kaikkiella olis puhtas.

Miän ymbäri on äijä tuberkul’oznoiloida läzijöidä. Näjen läzijöin sylendä meillä varoin tuou suuren opasnostin: siinä on millionoida tuberkul’oznoiloida mikroboida. Syl’gi kuivau, no mikrobat ei kuolla. Yhtessä pölyn ke hyö noussah vozduhah i yhtessä pölykkähän vozduhan ke puututah miän kouhkoloih. Näin tuagieh zaraziečetah tuberkul’ozalla.

Enziksi ristikanza ei čuvstvujčče iččiedä läzijänä, a siidä hän zavodiuh čahnie. Jesli ei leččie tädä läzijä, niin hän kuolou.

Sentäh, čtobi vardeiččiečie tuberkul’ozasta, pidäy sobl’udaija puhatahusta; sledie, čtobi ei syl’giettäis lattiella; tuagiembah provetrie komnatassa vozduha; enämbi olla viežoissa vozduhassa, päiväzen paistossa - päiväzen paisto tappau mikroboida.

Ei harvah lapset i vanhemmat kezällä läzitäh dizenterijalla – verizellä ponosalla. Dizenterijan mikroba puuttuu kišečnikkah revukkahan vejen i syömizen ke primieraksi, revukkahien mar’join i einiehien ke. Ristikanza läzeydydy dizenterijalla, hänellä zavodiečou muokkuaja verine ponosa.

Dizenterijasta vardeiččiečie ei ole jygie: ei pie juvva revukasta vettä. Ei pie syvvä pezemättä marjoida i einehie, ennen syöndiä pidäy pestä käjet.

Religioznoit rahvas tuagieh zaraziečetah i muida zarazinah kaiken moizilla zaraznoiloilla läzimizillä spravl’ajessa religioznoiloida obr’adoida. Kirikkölöissä tervehet i läzijät annetah suuda ristillä i obrazoilla. "Pyhie ottaessa" tervehet i läzijät syvväh leibiä i juvвах pyhiä yhtellä i sillä že luzikalla i yhtestä astiesta.

Äijänpäivän aigah "hristottuačetah", toizin sanoen mučotetah suuda läzijät i tervehet toine toizen ke. Tässä i mänöy zaraziečenda.

Pidäy objasnie mittyzen opasnostin tervehyöllä varoin tuvвах religioznoit obr’adat. Religioznoit obr’adat protivorečitah higienan-naukan triebuinnoilla, ne ollah tartujien läzimizien rassadnikkoina, i niijen ke pidäy vediä bor’bua.

Nasekomoit — zaraznoiloin läzimizien kandajat

Muduannet nasekomoit ollah mikroboin kandajat i zarazitah meidä raznoiloilla läzimizillä. Nämä ollah ne nasekomoit, kumbazet eletäh revukkahan ristikanzan hibiellä, hänen huonehissa, ili hänen lässä. Nämä ollah kərbäzet, täit i siäkset (čakat).

Kərbäzet lennelläh kaikkiella. Omassa kərbäzessä, kərbälöissä hyökanetah läzimizen tuojie mikroboida. Äijät tartujat läzimizet, kuin dizenterija, br’ušnoi tifa, holera rasprostraniečetah kərbäzien vuoh.

Kərbäzien ke pidäy vediä bor’bua. Ei pie pidiä tadehta, soruo koin lässä sentäh, čto sielä razmnožaiččiečetah kərbäzet. Pidäy hävittiä kərbäzie komnatasta. Pidäy kərbäzistä kattua syöndä produktoida. Ei pie jättiä stolalla syömizen jännöksie.

Varattava vraga eläy revukkahan ristikanzan rungalla. Tämä on täi. Hän kandau sypnoida tifua.

Täi imöy läzijän ristikanzan verdä, siidä hän eistyy i purou tervehtä. Tässä tervehen ristikanzan vereh puututah mikrobat i hän läzevdyy sypnoilla tifalla.

Pidäy olla puhtahana: tuagiembah pestä piädä i kävvä kylyh, tuagieh vaihtua sobie. Ristikanzalla opasnoina on niin že mal’ariinoin siäksi. Purduo läzijä, a siidä tervehtä, hän kandau mal’arija läzimistä.

Mal’arija osobenno on levennyt suokkahissa paikoissa, sentäh, čto siäkset razmnožaiččiečetah seizojissa vezilöissä. Mal’ariinoin siäksen ke bor’bua vedäjessä kuivatah suoloida, valetah niidä neftillä, čtobi niissä kuoldais ličinkat.

Nasekomoiloin i hiän nägözien sušestvoin keskessä on i sen moizie, kumbazet iče tuvvah tartujie läzimizie. Tämän moizena on, primieraksi, ylen pieni kleši syyhyndä zudn’a. Hän tulou nahkah i tuou nahkah läzimistä — syyhymistä. Syyhymizestä vardeiliečie on ei jygie. Ei pie kosketella syyhyjie läzijöidä.

Lebävö kezällä

Terväh školassa loppiečou opastunda, i učenikat lähtietäh kezä kanikuloilla. Kuin on hyvä kezällä! Kezän aigah pidäy hyvin lebiäčie i lujendua omua tervehyttä.

Ei ni mi niin lujita tervehyttä kuin puhtas veres vozduha. Pidäy olla enämbi sviežoissa vozduhassa, vihanneksien <keskessä, missä ei ole pölyö i mikroboida.

Kezällä on polezno luadie progulkoida meččäh, pellolla, joven luoh, prudalla, voit luadie kaiken moizie kizoida pihalla vozduhassa.

Hyvä on kezällä ruadua i sel’skhoz’aistvennoida ruaduo ogorodassa, savussa, kukikossa. Tämä on tervehys ruado vozduhassa. No ei pie ruadua suamoilla ägiellä, parembi on ruadua huomneksella i ildah päin, konza ei ole niin ägie.

On polezno kupaija kezällä; vezi lujittau tervehyttä, no pidäy kupaija pravil’no. Voit kupaija kerdua kaksi päivässä, parembi huomneksella i ildah päin. Vejessä pidäy olla ei enämbi 10 ili 15 minuttua.

Kupainnan aigah pidäy opastuo uimah, sentäh, čto uimine razvivaiččou miän muskuloida i kaikkie organizmua.

Hyvin deistvuiččou miän hibieh päiväne. No i päiväzellä pidäy pol’zuiččiečie maltajen, ei pie sillä zloupotrebl’ajja. Kodvua päiväzessä ei pie viruo, kuin virutah monet, se on vredno. Voit poltua hibie. Päiväzessä monen minutan proidihuo pidäy männä pimeikköh (pil’vekseh), a siidä kupaija. Vain tämän moizet päiväzen otannat ollah poleznoit.

Kezällä tože pidäy oigieda päivän režimua. Huomneksella pidäy aijalleh noussa, oigein syvvä, aijalleh laskiečie muata.

Oigie režima on neobhodimoi uslovija tervehyön vardeinnassa i lujittannassa.

Kuin soveckoi vluasti zabottiečou ruadajien rahvahien i lapsien tervehyöstä

Kaiken vuvven alah, osobenno kezällä, suat tuhatat rabočoiloida SSSR:ssa ajetah lebiäčemäh i lujendamah omua tervehyttä lebiäčendä kodiloih i leččiečemäh sanatorijoih. Lebävö koit i sanatorijat meillä ollah luajittu endizissä barskoiloissa kodiloissa i kurortoilla, kumbazilla ennen pol’zujččiečettih bezdel’nikat — buržuit. Revol’ucijah suaten ei ollut ni lebävö kodiloida, ni sanatorijoida ruadaih varoin, da i ei voinut olla, sentäh, čto kapitalistat ei pietty huolda ruadajien tervehyöh näh. Ruadajilla varoin lebävö koit i sanatorijat tämä on Velikoin Oktjabr’skoin revoljucijan dostiženija.

Monet suat tuhatat lapsie – škol’nikkoida i pioneroida ajellah kezällä lebiäčemäh i lujendamah omua tervehyttä pionerskoiloih luageriloih, kylih. Vožatoin rukovodstvalla i vračan nabl’udainnalla pionerskoiloissa luageriloissa on oigie päivän režima: lebävö, sporta, opastunda, ruado, syöndä, maguanda.

Linnah jännnyzillä lapsilla varoin luajitah lapsien plošadkazie, missä

organizuijah kizoida, opastundua i ruaduo. Lebiäčennyöt i vägeydnyöt lapset sygyzylä tullah školah opastumah. Ni konza kapitalistat ei pietty huolda ruadajan rahvahan lapsih näh.

Vain soveckoi vluasti pidäy huolda ruadajan rahvahan i hiän lapsien tervehyöstä, sentäh kuin soveckoi vluasti on ruadajan rahvahan vluasti.

3.4 Soveckoin Sojuzan vnešn’oih politiikkah näh⁴

Dokluada SSSR-n Verhovnoin Sovietan
Enzimäizen Sozivan Vneočerednois V Sessijas
Okt’abr’an 31 päivänä 1939 vuodena

Tovarišat deputatat!

Jäl’gimäizien kahten kuun aigah meždunarodnois obstanovkas proizoidittih vuažnoit muutokset. Tämä otnosihes, enne kaikkie, položenijah Europas, no muga že i mualoih, kudamat ollah loittona Europan predeloin ulgo puolel. Tämän yhtevyös pidäy ukažie kolmeh osnovnoih obstojatel’stvah, kudamat imeijah rešajušoi značeniija.

Enzimäizeksi, pidäy ukažie muutoksih, kudamat proizoidittih Soveckoin Sojuzan i **Germanijan** välizis otnošenijois. Augustan 23 päivänä sovecko-germanskoin dogovoron nenapadenijah näh zakl’uččimizen aijas sah oli pandu loppu nenormal’noloil otnošenijoil, kudamat sušestvuidih riävyn vuozien aigana Soveckoin Sojuzan i Germanijan välil. Vraždan sijah, kudamua kaikelleh opittih sytyttiä erähät europeiskoit deržuavat, tuli lähendymine i družestvennoloin otnošenijoin ustanovlenija SSSR-n i Germanijan välil. Näijeen uuzien, hyvien otnošenijoin iellehpäihine kohenemine löydi oman viraženijan germano-soveckois dogovoros družbah i granicah näh SSSR-n i Germanijan välil, kudama oli podpišittu sent’abr’an 23 päivänä Moskovas. Rodiudunut jyrkä povorotta otnošenijois Soveckoin Sojuzan i Germanijan välil, Europan kahten kaikis suurimbien gosudarstvoin välil ei voinut ei vlijaija kaikkeh meždunarodnoih položenijah. Pri etom sobitijat täyvelleh podtverdittih sovecko-germanskoin lähendymizen poličičeskoin značeniijan se očenka, kudaman andoi Verhovnoin Sovietan männyt sessija.

Toizeksi, pidäy ukažie moizeh faktah, kui Pol’šan vojennoi razgroma i Pol’skoin gosudarstvan raspada. Pol’šan prav’aščoit krugat ei vähiä

⁴Tämän sekciän teksta on translitteroitu julgavosta [16]

löyhketty oman gosudarstvan "lujuol" i oman armijan "moščil". Odnako, ozuttih dostatočnoiksi lyhyt isku Pol'shua myöte enzymäi germanskoin armijan puoles, a sid – Krasnoin Armijan puoles, čtobi ni midä ei jännys Versal'skoin dogovorán täs urodljivois lapses, kudama eli nepol'skoloin nacional'nostiloin ugnetenijan čottah. Besprincipnoin lavirovanijan i kizan "tradicionnoi politiikka" Germanijan i SSSR-n välil ozuttih nesostojatel'noiksi i täyvvelleh obankrottiihes.

Kolmanneksi, sleduiččou priznaija, čto Europas syttynyt suuri voina toi korennoit muutokset kaikkeh meždunarodnoih obstanovkah. Tämä voina zavodiiches Germanijan i Pol'shan välil i muuttui vainaksi yhtel puolel - Germanijan välil, toizel puolel – Anglijan i Francijan välil. Voina Germanijan i Pol'shan välil loppih terväh pol'skoloin rukovoditel'oin täyven bankroctvan periä. Pol'shal, kui on tiijos, ei autettu ni angliiskoit, ni francuskoit garantijat. Täh sah, sobstvenno, muga i ei ole tiijos mittyizet oldih nämät "garantijat". (Obšoi nagro.) Zavodiudunut Germanijan i anglo-francuskoin blokan välil voina on vain omas enzymäizes stadijas i po-nastojašemu vie ei razverninnuhes. Tem ne menee, on ellennettävä, čto tämän moine voina dolžen oli tuuva korennoit muutokset European položenijah da i ei vai European.

Näijen meždunarodnoin obstanovkan vuažnoloin muutoksien yhtevyös erähät vanhat formulat, kudamil myö pol'zuičimmokseh vie ei ammuj, – i kudamih äijät muga priviknittih – javno vanhettih i nyt ollah nepri-menimoit. Pidäy andua täs ičel otč'otta, čtobi piästä grubolois ošibkois Europas složiudunuon uuvan poličičeskoin položenijan ocenkas. On tiijos, naprimer, čto jäl'gimäizien erähien kuuloin aigah moizet pon'atijat, kui "agressija", "agressora" suadih uuzi konkretnoi soderžanija, pribretittih uuzi smysla. Ei ole trudno dogadiekseh, čto nyt myö emmä voi pol'zuijakseh näil pon'atijoil sid že smyslas, kui, sanomma, 3-4 kuuda tuaksi päi. Nyt, jesli paista, European velikoloih deržuavoih näh, Germanija on gosudarstvan položenijas, kudama stremihes teriämbäh voinan loppe-mizeh i mirah, a Anglija i Francija, kudamat egläi vie ratuidih agressijua vastah, ollah voinan jatkamizen puoles i miran zakl'učenijua vastah. Rolit, kui näjettä, vaihtutah.

Angliiskoin i francuskoin pravitel'stvoin popitkat opravdaija tämä oma uuzi pozicija Pol'shal annettuloil objazatel'stoivil, razumeec'a, ollah javno

nesostojatel'noit. Endizen Pol'shan vosstanovlenijah näh, kui on jogahizel ellennettävä, ei voi olla i paginua. Sentäh bessmislenno on nygöizen voinan jatkamine endizen pol'skoin gosudarstvan vosstanovlenijan flagan al. Ellendäjen tämän Anglijan i Francijan pravitel'stvat, odnako, ei tahtota voinan loppemista i miran vosstanovlenijua, a ečitäh uutta opravdanijua voinan jatkamista varoin Germanijua vastah.

Jäl'gimäizenä aigana Anglijan i Francijan prav'aščoit krugat opitah izobrazie iččie borcoina rahvahien demokratičeskoloin pravoin puoles hitlerizmaa vastah, pričem angliiskoi pravitel'stva objavii, čto budto kui sil voinan celinä Germanijua vastah on, ei enämbi ei go vähembi, kui "hitlerizman hävittämine". Polučaičeh muga, čto angliiskoit, a yhtes heijän ke i francuskoit, voinan storonnikat objavittih Germanijua vastah mi-liene vrode "ideologičeskoida voinua", kudama muistoittau endizie religioznoloi voinoi. Deistvitel'no, omah aigah religioznoit voinat eretikkoit i inovercoi vastah oldih modas. Net, kui on tiijos, tuodih ylen jygielöih rahvahan massoi varoin, posledstvijoih, rahvahien hoz'aistvennoih razorenijah i kul'turnoih odičanijah. Ni midä muuda nämät voinat ei voidu i andua. No nämät voinat oldih srednevekov'jan aigah ei-go, nämih srednevekov'jan aigoih, religioznoloin voinoin, sueverijoin i kul'turnoin odičanijan aigoih vejetä mejdä uuvessah Anglijan i Francijan gospodstvujušoit klassat? Joga slučais, "ideologičeskoin" flagan al on nyt zavodittu voina vie masštabua myöte i vie suurembien opasnostiloin ke Europan i kaiken muailman rahvahie varoin. No tämän moine voina ei imeiče iččie varoin ni mittyistä opravdanijua. Hitlerizman ideologijan, kui i kaiken moizen muun ideologičeskoin sisteman, voibi priznaija ili otricaija, tämä on poliitičeskoloin vzgl'adoin dielo. No l'uboi ihmine ellendäy, čto ideologijua ei sua hävittää väjel, ei sua hävittää sidä voinal. Sentäh on ei vain bessmislenno, no i prestupno vediä tämän moista voinua, kui voina "hitlerizman hävittäminen" puoles, kudama peitähes "demokratijan" puoles bor'ban fal'sivoil flagal. V samom dele, ni kui ei sua sanuo bor'baksi demokratijan puoles moizie deistvijoi, kui kommunističeskoin partijan salbuamine Francijas, francuskoin parlamentan kommunističeskoloin deputatoin arestuiččemine ili poliitičeskoloin svobodoin pienendämine Anglijas, lievenemätöi nacionaln'oi gnjotta Indijas i m. i.

Ei-go ole jasno, čto nygöizen voinan celi Europas ei ole siid, mih näh sanotah oficial'nolois vystuplenijois slušatel'oin leviedä krugua varoin Francijas i Anglijas, se on ei bor'bas demokratijan puoles, a mis-tahtomuus, mih näh ei sanota nämät gospodat avonaizesti.

Anglo-francuskoin voinan deistvitel'noi pričinä Germanijua vastah ei

ole siid, čto Anglija i Francija annettih sana budto kui vosstanovie endine Pol’ša i, konečno, ei siid, čto hyö rešittih budto kui ottua ičel demokrati-
 jan puoles bor’ban zaduačča. Anglijan i Francijan prav’aščoloil krugoil,
 razumeec’a, on toizet enämmäl deistvitel’noimmat motivat voinua varoin
 Germanijua vastah. Nämät motivat ei otnosiuvuta mittyizeh-tahto ideologi-
 jan oblastih, a heijän, kui mogušestvennoloin kolonial’noloin deržuavoin,
 sugubo material’noloin interesoin sferah.

Britanskoi imperija, kudaman naselenija dostigaiččou 47 millionua,
 vladeiččou kolonijoil naselenijan ke 480 millionua hengie. Francijan kolo-
 nial’noi imperija, kudaman naselenijat ei prevyšaiče 42 millionua, oh-
 vatyvaiččou 70 millionua eläjiä francuskolois kolonijois. Nämil kolonijoil
 vladeiččemine, kudama andau vozmožnostin eksploatiruija sadoi millionoi
 ihmizie, on Anglijan i Francijan mirovoin gospodstvan osnovana. Vara-
 vo germanskoloin prit’azanijoin ies nämih kolonial’noloih vladenijoih –
 vot mis on Anglijan i Francijan nygöizen voinan podopleka Germanijua
 vastah, kudama ser’jozno vägeydi jäl’gimäizeh aigah Versal’skoin dogo-
 voran razvalan rezul’tatas. Mirovoin gospodstvan mänettämizen opasenija
 diktuiččou Anglijan i Francijan prav’aščoloil krugoil voinan virittämizen
 politiikkua Germanijua vastah.

Takim obrazom, tämän voinan imperialističeskoi haraktera on nähtävis
 jogahizel, ken tahtou nähtä dieloloin tovellizen položenijan, ken ei salbua
 sil’mie faktoin ies.

Kaikes täs nägyy, kel pidäy tämä voina, kudamua vejetäh mirovoin
 gospodstvan periä. Konečno, ei rabočoil klassal. Nengoine voina ei uskalla
 nimidä rabočoil klassal, paičči verizie žertvoi i bedstvijoi.

Sen jäl’geh, suudikkua iče: muuttui vai ei muuttunut jäl’gimäizel aijal
 moizien pon’atijoin soderžanija, kui "agressija", "agressora". Ei ole trud-
 no nähtä, čto nämien sanoin upotreblenija endizes smyslas, – se on, kui
 tämä oli jäl’gimäizeh rešitel’noih povorottah sah poličičeskolois otnošeni-
 jois Soveckoin Sojuzan i Germanijan välil i suuren imperialisticeskoin
 voinan zavodiuvundah sah Europas, – voibi luadie vain putanican piälöis
 neizbežno rubieu jahkimäh ošibočnoloih vyvodoih. Čtobi tädä ei sluččizih,
 meil ei sua dopustie nekritičeskoida otnošenijua niih endizih pon’atijoih,
 kudamat ollah neprimenimoit uuves meždunarodnois obstanovkas.

Nenga složijhes meždunarodnoi obstanovka jäl’gimäizel aijal.

Siirrymä muutoksih, kudamat proizoidittih ičen Soveckoin Sojuzan
 vnešn’ois položenijas. Muutokset täs proizoidittih ei pienet, no jesli sanuo
 glavnoih näh, to ei sua ei priznaija sledujušoida: blagodar’a oman mirnoin
 vnešn’oin politiikan posledovatel’noil provedjonijal, meil udaiččih znači-

tel’no vägevyttiä omat pozicijat i Soveckoin Sojuzan meždunarodnoi viessa (Pitkäaigazet aplodimentat).

Meijän otnošenijat **Germanijan** ke, kui mie jo sanoin, kohettih korennim obrazom. Täs dielo razvivaiččih družestvennoijn otnošenijoin lujendami-zen, praktičeskoin sotrudničestvan razvitijan i Germanijan poliitičeskoin podderžkan linijua myöte sen stremlenijois mirah. Soveckoin Sojuzan i Germanijan välil zakl’učittu **dogovora nenapadenijah** näh objazivaiččou meidä neitralitettah Germanijan učastijan slučais voinas. Myö posledovatel’no provodimma tädä linijua, mil vouse ei protivoreči meijän voiskien vstuplenija endizen Pol’šan territorijal, kudama zavodiihes sent’abr’an 17 päivänä. Dostatočno on muistoittua, čto silloi že, sent’abr’an 17 päivänä, Soveckoi pravitel’stva työndi kaikil gosudarstvoil, kudamien ke se imeiččöy diplomatičeskoit otnošenijat, special’noin notan zajavlenijan ke sih näh, čto SSSR i ielleh päi rubieu provodimah neitralitetan poliitiikkua otnošenijas nijen ke. Kui on tiijos, meijän voiskat vstuppittih Pol’šan territorijal vain sen jäl’geh, konza **Pol’skoi gosudarstva levii** i faktičeski loppi sušestvovanijan. Jiähä neitral’noiksi moizih faktoih myö, razumeičeh, emmä voinut, sentäh kui näjen sobitv’oin rezul’tatas meijän edeh noustih meijän gosudarstvan bezopastnostin terävät voprosat. Sen lizäksi Soveckoi pravitel’stva ei voinut ei lugiekseh iskl’učitel’noin položenijan ke, kudama sozdaiččih **Zapadnoin Ukrainan** i **Zapadnoin Belorussijan** vellellistä naselenijua varoin, kudama razvaliudunuos Pol’šas okažiihes hyllätyksi na proizvol sud’by.

Sen jäl’geh olluot sobitijat täyvelleh podtverdittih, čto uuvet sovecko-germanskoit otnošenijat ollah postroitut vzaimnoloin interesoin lujal bazal. Krasnoin Armijan čuastiloin vstuplenijan jäl’geh endizen Pol’skoin gosudarstvan territorijal vozniknittih SSSR i Germanijan gosudarstvennoloin interesoin razgraničenijan ser’joznoit voprosat. Nämät voprosat oldih ter- vüh ureguliruidut vzaimnoida soglasijua myöte. Germano-soveckoi dogovora družbah i granicah näh SSSR-n i Germanijan välil, kudama oli zakl’učittu sent’abr’an lopul, luitti meijän otnošenijat Germanskoin gosudarstvan ke.

Germanijan otnošenijat toizien zapadno-europeiskoloin buržuaznoloin gosudarstvoin ke jäl’gimäizien kahtenkymmenen vuuven aigah opredel’aidihes, enne kaikkie Germanijan stremlenijal murendua Versal’skoin dogovoron sidiet, kudaman tvorcoina oldih Anglija i Francija Amerikan Sojedinjonnoiloin štatoin aktivnoil učastijal. Tämä, loppu čotas, i toi nygöizeh voinah Europas.

Soveckoin Sojuzan otnošenijat Germanijan ke stroittihes toizel osnoval, kudama ei imeiče ni midä obšoida voinan jäl’gizen Versal’skoin sisteman uvekovečenijan interesoin ke. Myö ainos olimma sidä miel’dä, čto vägevä Germanija javl’aičeh lujan miran neobhodimoina uslovijana Europas. Olis nagrettava duumaija, čto Germanijan voibi "prosto vyvedie strojas päi" i lykätä čotas. Deržuavat, kudamat hauvotah tädä glupoida i opasnoida mečtua, ei učitivaija Versaljan pečal’noida opittua, ei anneta ičel otč’ottua Germanijan kazvanuos moščis i ei ellennetä sidä, čto popitka povtorie Versal’ nygöizen meždunarodnoin obstanovkan olles, kudama juurineh otličaičeh 1914 vuuvun obstanovkas, – voibi loppiekseh heidä varoin krahal.

Myö neuklonno stremiimmökseh otnošenijoin kohendamizeh Germanijan ke i kaikelleh privectvuičimma ičen Germanijan tämän moista stremlenijua. Nyt meijän otnošenijat Germanskoin gosudarstvan ke ollah postroitut družestvennoloin otnošenijoin bazal, valmehuol podderživaija Germanijan stremlenijoi mirah i yhtes senke, želanijal kaikelleh sodeistvuija sovecko-germanskoloin hoz’aistvennoloin otnošenijoin razvitijal molembien gosudarstvoin keskenäizeh vygodah. Pidäy special’no otmiettie, čto sovecko-germanskolois otnošenijois proizoidinuot muutokset poličičeskois oblastis sozdaidih blagoprijatnoit predposilkat sovecko-germanskoloin hoz’aistvennoloin otnošenijoin razvitijua varoin. Germanskoin delegacijan jäl’gimäizet hoz’aistvennoit peregovorot Moskovas i täl momental mänijat soveckoin hoz’aistvennoin delegacijan peregovorot Germanijas valmistetah leviedä bazua tovaro-oborotan razvitijua varoin Soveckoin Sojuzan i Germanijan välil.

Nyt razrešikkua azettuo sobitijoih, kudamat neposredstvenno ollah sv’azannoit meijän voiskien vstuplenijan ke endizen Pol’skoin gosudarstvan territorijal. Miul ei ole neobhodimostie opisivaija nämien sobitijoin mänyö. Kaikkeh täh näh podrobno kirjutettih meijän pečatis i työ, tovarišat deputatat, hyvin tiijättä faktičeskoin puolen. Sanon vain kaikis sušestvennoimbah näh.

Ei ole midä dokazivaija, čto pol’skoin gosudarstvan täyvellizen raspadan momental meijän pravitel’stva objazannoit oli oijendua avun käjen Zapadnoin Ukrainan i Zapadnoin Belorussijan territorijal eläjil vellilöil – ukraincoil i vellilöil – belorussoil. Se muga i postuppi. (Burnoit pitkäaigaizet aplodismentat. Deputatat noustah sejomah i ustraivajah ovacija). Krasnoi Armija vstuppi nämih rajonoih ukrainskoin i belorusskoin naselenijan vseobšoin sočuvstvijan olles, kudama vastai meijän voiskie, kui omie osvoboditel’oi panskois gn’otas, pol’skoloin pomešikoin

i kapitalistoin gn’otas.

Krasnoin Armijan bojevoin siirdymizen aigah näidä rajonoi myöte meijän voinskoloil čuastiloil oldih erähis sijois ser’joznoit stičkat pol’skoloin čuastiloil ke, a stalo bit’, oldih i žertvat. Mittyizet oldih nämät žertvat, nägyy sledujušois. Belorusskoil frontal Krasnoin Armijan čuastilois, lugien načal’stvujuščoin i r’adovoin sostuavan, myö imeičim-mä tapettuloi – 216 i ruanittuloi – 503, a kaikkiedah – 749. Ukrainskoil frontal myö imeičimmä tapetuloi načal’stvujuščois i r’adovois sostuavas – 491 i ruanittuloi – 1359, a kaikkiedah – 1850. Sledovatel’no, žertvoin obšoi količestva, kudamat mänetti Krasnoi Armija Zapadnoin Belorussijan i Zapadnoin Ukrainan territorijal, sostavl’ aiččou: tapettuloi – 737, ruanittuloi -1862, se on kaikkiedah - 2599 hengie. Midä kasaičeh meijän bojevoloj trofejoi Pol’šas, to net sostavl’ aijah enämbi 900 orudijua, enämbi 10 tuhatta pulemjottua, enämbi 300 tuhatta vintovkua, enämbi 150 millionua vintovočnoloi patronoi, lässä 1 millionua artilleriiskoloi snar’adoi, 300 samol’ottah sah i m.i.

SSSR-l siirdynyt territorija omie razmeroi myöte on suuren eu-ropeiskoin gosudarstvan territorijan suuruine. Muga, Zapadnoin Belorussijan territorija dostigaiččou 108 tuhatta kvadratnoida kilometrua, naselenijan ke 4 millionua 800 tuhatta hengie. Zapadnoin Ukrainan territorija sostavl’ aiččou 88 tuhatta kvadratnoida kilometrua, a sen naselenijan ke 8 millionua hengie. Takim obrazom, meil siirdynyt Zapadnoin Ukrainan territorija yhtes Zapadnoin Belorussijan Territorijan ke sostavl’ aiččou 196 tuhatta kvadratnoida kilometrua, a sen naselenija lässä 13 millionua hengie, kudamis ukraincoi on enämbi 7 millionua, belorussoi – enämbi 3 millionua, pol’akkoj – enämbi 1 millionua, jeyreilöi – enämbi 1 millionua.

Nämien sobitijoin poličičeskoida značenijsua on jygie pereocenie. Kai soobšenijsat Zapadnois Ukrainas i Zapadnois Belorussijas päi svidetel’stvuijah sih näh, čto naselenija neopisujemoin ihastuksen ke vastai oman osvoboždenijan panskois gn’otas päi i palavasti privectvuičči soveckoin vluastin uutta velikoida pobedua (Pitkäaigazien aplodismentoin vzriva). Jäl’ gimäizinä päivinä männyöt vyborat Zapadnoin Ukrainan i Zapadnoin Belorussijan Narodnoloih Sobranijoih, kudamat tiä oldih enzi kerdua organizuidu vseobšoin, pr’amoin i ravnoin izbiratel’noin pravan osnoval, golosoin tainoin andamizen ke, ozutettih, čto po krainei mere yheksä kymmenettä nämien oblastiloin naselenijsua jo oldih ammui valmistetut yhtymistä varoin Soveckoin Sojuzan ke. Nyt jo kaikil meil izvestnoit Narodnoloin Sobranijoin rešenijsat L’vovas i Belostokas svidetel’stvuijah narodnoloin izbrannikoin täydeh edinodušijah näh kaikis poličičeskolois

voprosois.

Siirrymmä meijän otnošenijoih **Pribaltijskoloin mualoin** ke. Kui on tiijos, i täs proizoidittih sušestvennoit muutokset.

Soveckoin Sojuzan otnošenijoin osnovas **Estonijan, Latvijan i Litvan** ke ollah sootvectvujuščoit mirnoit dogovorot, zakl’učitut 1920 vuodena. Nämie dogovoroi myöte Estonija, Latvija i Litva suadih samostojatel’noi gosudarstvennoi sušestvovaniija, pri čem kaiken männyön periodan aigah Soveckoi Sojuza neizmenno provodii družestvennoida politiikka otnošenijas nämih uuvessah sozdaiduloih, pienih gosudarstvoih. Täs löydi oman viraženijan soveckoin vluastin politiikan korennoi otličija carskoin Rossijan politiikas, kudama zverski ugnetaičči pienie rahvahie, kudama ei andanut heil mittyistä libo samostojatel’noin nacional’nogosudarstvennoin razvitijan vozmožnostie i kudama jätti heil ei vähän jygielöi muistelemizie. Sleduiččou priznaija, čto družestvennoloin sovecko-estonskoloin, sovecko-latviiskoloin i sovecko-litovskoloin otnošenijoin männyzien 20 vuuvien razvitijan opitta sozdaičči blagoprijatnoit predposilkat SSSR poličičeskoloin i kaikkien toizien otnošenijoin ielleh lujendamista varoin pribaltijskoloin susiedoin ke. Tämä ozutettih i jäl’ gimäizet diplomatičeskoit peregovorat Estonijan, Latvijan i Litvan predstavitel’oin ke, i net dogovorot, kudamat oldih podpisannoit Moskovas, nämien peregovoroin rezul’tattana.

Työ tiijättä, čto Soveckoi Sojuza zakl’učči moizet vzaimopomoščin paktat Estonijan, Latvijan i Litvan ke, kudamat imeijah krupneišoi poličičeskoit značeniija. Nämien paktain principal’noi osnova on yhtenmoine. Net ollah osnovannoit vzaimopomoščil Soveckoin Sojuzan, – yhtel puolel, Estonijan, Latvijan i Litvan välil, toizel puolel, vkl’učajen i vojennoin avun toine toizel kenen-tahto nijen piäl napadenijan slučais. Nämien mualoin osoboin geografičeskoit položenijan periä, kudamat ollah omaluaduizina podstupoina SSSR-n, osobenno Baltiiskoin meren puoles, nämät paktat predostavl’ajjah Soveckoil Sojuzal vozmožnosti imeija vojenno-morskoit bazat i aerodromat Estonijan i Latvijan opredel’onnolois punktois, a otnošenijas Litvah ustanavlivajjah yhtehine Soveckoin Sojuzan ke litovskoin granican zašišaiččemine. Nämien soveckoloin voienno-morskoloin bazoin i aerodromoin sozdaiččemine Estonijan, Latvijan i Litvan territorijal i krasno-armeiskoloin čuastiloin erähän količestvan viemine nämien bazoin i aerodromoin ohranua varoin obespečivajjah oboronan nadežnoi opora ei vain Soveckoida Sojuzua varoin, no i iččie pribaltijskoloi gosudarstvoi varoin i, sil samal, sluužitah miran sohranenijan dielol, kudamas ollah zain-

teresovannoit mejän rahvahat.

Jäl’gimäizel aijal olluot diplomatičeskoit peregovorat Estonijan, Latvijan i Litvan ke ozutettih, čto mejän välil sušestvuiččou dostatočnoi doverija i nämien vojenno-morskoloin oboronitel’ noloin meroin osušestvimizen neobhodimostin nužnoi, ellendämine kui Soveckoin Sojuzan interesois, muga i iče nämien gosudarstvoin interesois. Peregovorois täyvelleh vyjaviihes nijen učastnikoin stremlenija miran sohranenijah i bezopasnostin obespečenijah mejän rahvahie varoin, kudamat ollah zanjatoit mirnoil trudal. Kai tämä i obespečči peregovoroin uspešnoin loppemizen i paktoin vzaimopomoših näh zakl’uččimizen, kudamat imeijah vuažnoi istoričeskoj značenija.

Ukažittuloin vzaimopomoščin paktoin osoboi haraktera vouse ei označaiče mittyistä-tahto Soveckoin Sojuzan vmešatel’stvua Estonijan, Latvijan i Litvan dieloloih, kui tädä opitah izobrazie zagraničnoin pečatin erähät ohranat. Naprotiv, kai nämät vzaimopomoščin paktat lujah ogovari-vajjah nijen podpiššinujzien gosudarstvoin suverenitetan koskemattomus i nevmešatel’stvan princippa toizen gosudarstvan dieloloih. Nämät paktat ishoditah toizen puolen gosudarstvennoin, social’noin i ekonomičeskoin strukturan vzaimnois uvaženijas i dolžny lujittua mirnoin dobrososedskoin sotrudničestvan osnovua mejän rahvahien välil. Myo olemma zakl’uččittuloin paktoin i čestnoin i punktual’noin elokseh viemizen puoles täyven vzaimnostin uslovijoil i zajavl’aičemma, čto boltovn’a Pribaltijskoloin mualoin sovetizacijah näh on vygodnoi vain mejän obšoloil vragoil i kaikil antisoveckoloil provokatoroil.

Političeskoloin otnošenijoin dostignitun kohenemizen osnoval Estonijan, Latvijan i Litvan ke, Soveckoi Sojuza lähti leviel’di vastah näjen gosudarstvoin hoz’aistvennoloih nuždoil, zakl’uččien sootvectvujušoit torgovoit soglašenijat. Nämien hoz’aistvennoloin i soglašenijoin yhtevyös, tovaro-oborotta Pribaltijskoloin mualoin ke suureni äjjäh kerdah i imeiččöy blagoprijatnoin perspektivan iellehpäihistä kazvuo varoin. Uslovijois, konza kaikkien europeiskoloin mualoin torgovl’a, siid luvus i neutral’ noloin gosudarstvoin, pereživaiččou gromadnoloi zatrudnenijoi, nämät ekonomičeskoit soglašenijat Estonijan, Latvijan i Litvan ke imeijah niidä varoin ylen suuri položitel’noi značenija.

Takim obrazom, lähendymine, proizoidinut Estonijan, Latvijan i Litvan välil, rubieu sodeistvuimah mejän Pribaltiiskoloin susiedoin sel’skoin hoz’aistvan, promišlennostin, transportan i voobše narodnoin blagosostojanijan raviemmal podjomal.

Soveckoin politiikan principat otnošenijas pienih mualoih osoboin

väen ke ollah prodemonstriruidut dogovorán primieral Vil’no linnan i Vilenskoin oblastin andamizeh näh litovskoil respublikal. Tämän yhtevyös Litovskoi gosudarstva, kus on naselenijua kaksi puolen ke millionua hengie, značitel’no suurendau oman territorijan, suurendau tuhannel hengiel oman naselenijan i suau Vil’no linnan, kudaman eläjien lugu on počti kahta kerdua suurembi nygöizen litovskoin stolican naselenijua. Soveckoi Sojuza lähti Vil’non peredačah litovskoil respublikal ei sen periä, čto siid on suurin čuasti litovskoida naselenijua. Ei, Vil’nos suurimman čuastin sostavl’aiččou ei litovskoj naselenija. Soveckoi pravitel’sstva lugihe senke, čto Vil’no, kudaman Pol’ša oli vägeh erottanut Litvas, dolžen prinadležie Litval, kui sen moine linna, kudaman ke on sivottu, yhtel puolel, litovskoin gosudarstvan istoričeskoj männyt aiga, a, toizel – litovskoin rahvahan nacional’noit čajanijat. Zagraničnois pečatis ukazivaiččih, čto muailman istorijas ei ollut vie moista sudarstva sobstvennoida vol’ua myöte andais pienel gosudarstval moizen suuren linnan. Sidä jarkoimbah tämä Soveckoin gosudarstvan akta demonstriruiččou sen dobroida vol’ua.

Osobois položenijas ollah meijän otnošenijat **Finl’andijan** ke. Tämä ob’jasn’aičeh, glavnym obrazom, sil, čto Finl’andijas enämmäl skazivaijahes kaiken moizet vnešn’oit vlijaniijat kolmanzien deržuavoin puoles. Bespristrastnoit ihmizet dolžni, odnako, priznaija, čto net že Soveckoin Sojuzan i, osobenno, Leningradan bezopasnostin obespečenijan voprosat, kudamat oldih peregovorois Estonijan ke, ollah i peregovorois Finl’andijan ke. Voibi sanuo, čto erähäs otnošenijas bezopasnostin voprosat Soveckoida Sojuzua varoin tiä ollah daže terävenmät, sentäh kui glavnoi, Moskovon jäl’geh, Soveckoin gosudarstvan linna – Leningrad on kaikkiedah 32 kilometran piäs Finl’andijan granicas Tämä znuaččiu, čto Leningrad on toizen gosudarstvan granicas päi lyhemmän matkan piäs mi lendäy artilleriiskoida ammundua varoin sovremennolois dal’neboinlolois orudoijois. Toizel puolel, morskoit podstupat Leningradah muga že značitel’nois miäräs zavisitah siid – vraždebnoin vai družestvennoin pozicijan otnošenijas Soveckoih Sojuzah zanimaiččou Finl’andija, kudama kuuluu Finskoin lahten rannikon kai severnoi čuasti i kai suaret Finskoin lahten central’noida čuastie pitkin.

Lugeudujen moizen položenijan ke, a muga že Europas roinnuon obstanovkan ke, voibi rassčityvaija, čto Finl’andijan puoles roiheš projavl’aidu dolžnoi ellendämine.

Mil osnovyvaidihes Soveckoin Sojuzan otnošenijat Finl’andijan ke kaikkien nämien vuozien aigana? On tiijos, čto nämien otnošenijoin osno-

vana on 1920 vuvven mirnoi dogovora mejän dogovoroin tiippua myöte toizien mejän baltijskoloin susiedoin ke. Soveckoi Sojuza omal svobodnoil voleizjavlenijal obespečči Finl’andijan samostojatel’noin i nezavisimoin sušestvovanijan. Ei voi olla somnenijua, što vain Soveckoi pravitel’stva, kudama priznaiččou nacional’nostiloin svobodnoin razvitijan principan, sai lähtie täh askeleh. Pidäy sanuo, što ni mittyjne pravitel’stva Rossijas, paičči Soveckoida, ei voi dopustie nezavisimoin Finl’andijan sušestvovanijua juuri Leningradan vorotoin luo. Täh näh krasnorečivo sanou opitta Kerenskoin-ceretelin "demokratičeskoin" pravitel’stvan ke, sanomatta jo kn’az’an "L’vovan-Miljukovan" pravitel’stvah näh i, sidä enämmäl, carskoih pravitel’stvah näh. Ei ole somnenijua, što tämä vuažnoi obstojatel’stva vois sluužie hyvänä predposilkana sovecko-finskoloin otnošenijoin kohenemista varoin, kudamis, kui nägyy, Finl’andija on ei vähemmän zainteresovanoi, kui Soveckoi Sojuza.

Sovecko-finskoit peregovorat zavodittihs ei ammui, mejän iniciativua myöte. Mi on nämien peregovoroin predmettana? Ei ole trudno elendiä, što nygöizes meždunarodnois obstanovkas, konza European centras razvertyvaičeh voina krupne’šoloin gosudarstvoin välil, kudama on črevatoi suuril vuottamattomuksil i opasnostiloil kaikkie europeiskoloi gosudarstvoi varoin, – Soveckoi Sojuza ei vai imeiččöy pravan, no i on ob’azan prinimaimah ser’joznoit merat oman bezopasnostin lujendamista varoin. Tämän yhtevyös on estestvenno, što Soveckoi pravitel’stva projavl’aiččou osoboida zabottua Finskoih lahteh näh, kudama on meri podstupana Leningradah, a muga že sih kuivan muan granicah näh, kudama on mittyizen-tahto 30 kilometran piäs Leningradas. Mie muistoitan, što Leningradan naselenija dostigni kolme puolen ke millionua, mi počti on ravnoi kaiken Finl’andijan naselenijal, kudama nasčitivaiččou 3 millionua 650 tuhatta eläjiä (Zualas vesselä oživlenija).

Jedva li on osnovanija azettuo niih nebylicoih, kudamie rasprostranjaiččou zagraničnoi pressa Soveckoin Sojuzan predloženijoih näh peregovorois Finl’andijan ke. Yhtet utverždaijah, što SSSR "triebuiččou" ičel Vipuri (Vyborg) linnua i Ladožskoin järven severnoida čuastie. Sanomma omas puoles, što tämä on puhtas vymysla i kielastus⁵ Toizet utverždaijah, što SSSR "triebuiččou" sil Alandskoloin suarien andamista. Tämä on moine že vymysla i kielastus. Boltaijah vie mittyizih-lienöy pretenzijoih näh, kudamat jakobi on Soveckoil Sojuzal otnošenijas Švecijah i Norvegijah. No tämä bespardonnoi kielastus prosto ei zasluživaiče oproverženi-

⁵SSSR hyökkäi Finl’andijah 30 päiviä tämän paginan jälgeh. Luba täh “militarnoih operacieh” oli kirjutettu 23.8.1939 SSSR:n da Germanijan dogovoran sekretnoih protokollah.

jua. (*Obšoi nagro.*) Na samom dele meijän prešloženíjat peregovorois Finl’andijan ke ollah maksimal’no skromnoit i ograničivaijahes sil minimumal, ilmai kudamua on nevozmožno obespeččie SSSR bezopasnosti i naluadie družeskoloi otnošeníjoi Finl’andijan ke.

Myö zavodijmma peregovorat Finl’andijan predstavitel’oin ke, midä varoin Finl’andskoi pravitel’stva komandiruičči Moskovah g.g. Paasikiven i Tanneran predloženíjoi ke zakl’uččie sovecko-finskoj-vzaimopomoščin pakta, primerno, meijän vzaimopomoščin paktoin tiippua myöte toizien Pribaltijskoloin gosudarstvoin ke. Poskol’ku, odnako, Finl’andskoi pravitel’stva zajavii meil, čto tämän moizen paktan zakl’učeníja protivoreččis sen zaimitul absol’utnoin neitralitetan pozicijal, myö emmä ruvennut nastavaimah meijän predloženíjal. Myö predložiiemma silloi siirdyö konkretnoloih voprossoih, kudamis myö olemma zainteresoovannoit SSSR bezopasnostin obespečeníjan kačonda točkal päi i v osobennosti Leningradan bezopasnostin, kui meren puolel Finskois lahtes, muga i mual päi, vvidu pograničnoin linijan čezmernoida lähil olemista Leningradas. Myö predložiiemma dogovoriekseh sih näh, čtobi eistiä severah Leningradas päi erähien kymmenien kilometroin piäh soveckofinskoida granicua Karel’skoil perešeikal. Tämän vaihtoksi myö predložijmma andua Finl’andijal čuastin Soveckoin Karelijan territorijua, kudama on enämbi kahta kerdua suurembi territorijua, kudaman andau Finl’andija Soveckoil Sojuzal. Myö predložiiemma muga že dogovoriekseh sih näh, čtobi Finl’andija sdaiččis meil arendah opredelennoiksp srokaksi ei suuren učaskan omua territorijua Finskoih lahteh piäzendä rajonoas, čtobi myö voizimma sie organizuija vojenno-morskoin bazan. Soveckoin vojenno-morskoin bazan naličijal Finskoih lahteh južnoin piäzyn luona, a imenno Baltijskois portas, kui tämä on obuslov’aidu vzaimopomoščin sovecko estonskoil paktal, vojenno-morskoin bazan sozdaiččemine Finskoih lahteh severnoin piäzyn luona vois täyvelleh obespeččie Finskoin-lahten bezopasnostin vraždebnoloi pokušenijoi vastah toizien gosudarstvoin puoles. Myö emmä somnevaiččeii siid, čto tämän moizen bazan sozdaiččemine sootvecvuiččou ei vain Soveckoin Sojuzan interesoil, no i Finl’andijan bezopasnostil. Toizet meijän predloženíjat i, v častnosti, meijän predloženíja Finskois lahtes erähien suarien territorijan vaihtamizeh näh, muga že čuastin niemilöin. Ribačii i Srednii vaihtamizeh näh kahta kerdua suurembah razmerua myöte Soveckoin Karelijan territorijah, nähtävästi, ei vstrečaija vozraženijoi finl’andskoin pravitel’stvan puoles. Raznoglasijat erähie meijän predloženíjoi myöte vie ei olla preodoleidu, a täs otnošénijas Finl’andijan luajitut ustupkat, primieraksi, territorijan častičnoii ustupka

Karel'skoil perešejkal, javno ei dostigaija celie.

Myö luaijmma, ielleh, riävyn uuzie askelie Finl'andijal vastah. Myö sanoimma, čto, jesli roitah priimitty meijän osnovnoit predloženíjat, myö olemma valmehet ottamah meijän vozraženijat Alandskoloin suariloin voožuženijua vastah, midä jo ammui nastavaiččou finl'andskoj pravitel'stva. Myö ogovoriimma, čto myö heitämmä omat vozraženijat Alandskoloin suariloin voožuženijua vastah uslovijal, čto ukažitut voožuženijat ruvetah provodimahes ičen Finl'andijan nacional'noloil vägiloil i čto näis voožuženijois kolmannet muat ei ruveta priimimäh ni mittyistä učastijua, poskol'ku i SSSR ei učastvuiče niis. Myö predložijmma muga že Finl'andijal provedie kaikel sovecko-finskoil graničal Karel'skoil perešeikal ukrepl'onnoiloin rajonoin razoruženijan, mi dolžen celikom sootvectvuija Finl'andijan interesoil. Myö viraziimma, ielleh, želanijan vägevyttiä sovecko-finskoida nenapadenijan paktua dopolnitel'noloil vzaimnoloil garan'oil. Jäl'gimäj, poličeskoloin sovecko-finskoloin otnošenijoin lujendamine, nesomnenno, olis prekrasnoina bazana i hoz'aistvennoiloin otnošenijoin ravieda podjemua varoin meijän mualoil välil.

Takim obrazom, myö olemma valmehet lähtie Finl'andijal vastah niis voprois, kudamis se on osobenno zainteresovannoi.

Kaiken tämän jäl'geh myö emmä duumaiče, čtobi Finl'andijan puoles ruvettais eččimäh povodua predpolagajemoin soglašenijan srivua varoin. Tämä ei sootvectvuiččis družestvennoiloin sovecko-finskoloin otnošenijoin poliitiikal i, konečno, tuos ser'joznoin ušerban Finl'andijal.

Myö olemma uverennoit, čto rukovod'ašoit finl'andskoit krugat pravil'no ellennetäh sovecko-finskoloin družestvennoiloin otnošenijoin lujendamizen značenija i finl'andskoit dejatel'at ei andauvuta mittyizelätahto antisoveckoil davlenijal i podstrekatel'stval kenen-tahto puoles.

Mie dolžen, odnako, soobšie, čto daže Amerikan Sojedinjonnoloin Štatoil prezidenta löydi umestnoiksi vmešajjakseh näjh voproisoih, mi on jugie soglasuija amerikanskoin neutralitetan poliitiikan ke. Omas poslanižas okt'abr'an 12 päivänä tov. Kalininan, Verhovnoil Sovietan Prezidiuman Predseduateljan nimel, g. Ruzvel't virazi nadeždan druželjubnoiloin i mirnoiloin otnošenijoin sohranenijah i razvitijah SSSR i Finl'andijan välil. Voibi duumaija čto Amerikan Sojedinjonnoloil Štatoil paremmin obstoitah dielot, sanomma, Filippinoin ke ili ku Kuban ke, kudamat ammui triebuijah SŠA-s svobodua i nezavisimostie, i ei voija niidä suaha, kui Soveckoil Sojuzal Finl'andijan ke, kudama ammui jo sai Soveckois Sojuzas i gosudarstvennoiloin nezavisimostin.

G. Ruzvel'tan poslanijah tov. Kalinin otvietti täh luaduh:

Luven umestnoiksi muistoittua Teil, gospodina prezidenta, što Fin'andskoin respublikan gosudarstvennoi nezavisimosti oli priznaidu Soveckoin pravitel'stvan svobodnoil voleizjavlenijal 1917 vuuven dekabr'an 31 päivänä što Fin'andijan suverenitetta on obespečittu sen tuaksi mirnoil dogovorol RS-FSR i Fin'andijan välil 1920 vuuven okt'abr'an 14 päivänä. Ozutettuloil Soveckoin pravitel'stvan aktoil oldih opredel'aidu vzaimootnošenijoin osnovnoit principat Soveckoin Sojuzan i Fin'andijan välil. Sootvectvijas nämien principoin ke männäh i nygöizet peregovorot Soveckoin pravitel'stvan i Fin'andijan pravitel'stvan välil. Vopreki tendencioznoloi versijoi, kudamie rasprostran'ajah krugat, očevidno, nezainteresovannoit europeiskois miras, mainittuloin peregovoroin edinstvennoina celinä on vzaimootnošenijoin luendamine Soveckoin Sojuzan i Fin'andijan välil i molembien mualoil družestvennoin sotrudničestvan lujendamine Soveckoin Sojuzan i Fin'andijan bezopasnostin obespečenijan dielos".

SSSR Verhovnoin Sovietan Prezidiuman Predseduateljan tämän moizen otvietan jäl'geh pidäy olla soveršenno ellennettävä, što, dobroin vol'an naličijal, Fin'andskoi pravitel'stva lähtöy vastah mejjän minimal'noloi predloženiioil, kudamat ei vain ei protivorečita Fin'andijan nacional'noloi i gosudarstvennoloi interesoil, no lujennetah sen vnešn'oida bezopasnostie i sozdajah levie baza političeskoloin i hoz'aistvennoloin otnošenijoin iellehpäihistä leviedä razvitijua ovaroin mejjän mualoil välil.

Eräs sana peregovoroih näh **Turcijan** ke.

Nämien peregovoroin sušestvah näh kir'jutetah granican tagana kaiken moista nebilicua. Yhtet utverždajjah, što SSSR budto kui triebuičči Ardagan i Karsa rajonoin andamista. Sanomma omas puoles, što tämä on splošnoi vimysla i kielastus. Toizet utverždajjah, što triebuičči budto kui Montres, zakl'učitun meždunarodnoin konvencijan muuttamista i preimušestvennoloi pravoil varoin voprosas salmiloih näh. Tämä Tože on vimisla i kielastus. Na samom dele pagina mäni Mustan meren rajonoil i salmiloil ograničennoin vzaimopomoščin kaksipuolizen paktan zakl'učenijah näh. SSSR lugi, što moizen paktan zakl'učenija ei voi nostattua sidä deistvijoil, kudamat voidais vediä se voožužennoih konfliktah germanijan ke, tämä enzimäizeksi, i što SSSR dolžen imeija garantijan,

čto voinan ugrozan slučais Turcija ei laske ei Mustan meren deržuavoin vojennoloi korabliloi Bosforan kauti Mustal merel, tämä — toizeksi. Turcija otklonii molemmat nämät SSSR ogovorkat i sil luadi nevozmožnoiksi paktan zakl’uččimizen.

Sovecko-tureckoit peregovorat ei tuodu paktan zakl’učenijah, no net avutettih vijasnie ili, po krainei mere, prošupaija riädy meidä intresujucoloi političeskoloi voprossoj. Sovremennois meždunarodnois obstanovkas on osobenno važno tiediä gosudarstvoin istinnoi lica i politiikka, otnošenijat kudamien ke imeijah serjoznoi značenija. Turcijan politiikas meil äijäl rodih nyt jasnommaksii, kui moskovskoloin peregovoroin rezul’tatas, muga i tureckoin pravitel’stvan jäl’gimäizien vnešnepolitičeskoloin aktoin rezul’tatas.

Kui on tiijos, Turcijan pravitel’stva preodpočitaičči siduo oman sud’ban europeiskoloin deržuavoin opredel’onnoin gruppirovkan ke, kudamat učastvuijah voinas. Se zakl’učči vzaimopomoščin paktan Anglijan i Francijan ke, kudamat jo kaksi kuuda vejetäh voinua Germanijua vastah. Sil samal Turcija lopullizesti lykkäi ostarožnoin neitralitetan politiikan i vstuppi razvertnvaiččiudušan europeiskoin voinan orbitah. Täl ollah ylen dovol’noit kui Anglijas, muga i Francijas, kudamat tahtotah enämbi neitral’noloi mualoi vovlekkie omah voinan sferah. Ei-go žiälöiče täh näh Turcija – arbailemah emmä rubie. (Oživlenija zualas.) Meil tulou vain otmiettie nämät uuvet momentat meijän susiedan-vnešn’ois politiikas i vni-matel’no sledie sobitijoin razvitijua.

Jesli Turcija izvestnoih stepenih sah nyt sidoi ičel käjet i kaldavui riskovannoih sidä varoin yhten vojujuščolois puolis podderžkah, to, nähtävästi, Tureckoi pravitel’stva soznaiččou otvectvennostin, kudaman se täl otti ičen piäl. No tämä ei ole se vnešn’oi politiikka, kudamal sleduiččou Soveckoi Sojuza i blagodar’a kudamua Soveckoi Sojuza jo obespečči ei vähän vnešnepolitičeskoloi uspehoj. Soveckoi Sojuza predpočitaiččou i ielleh päi jättiä ičel käjet svobodnoloiksi, posledovatel’no provedie omua neitralitetan politiikkua i ei vain ei sodeistvuija voinan virittämizel, a sodeistvuija oljoiin stremlenijoin lujendamizel miran vosstanovlenijal. Myö olemma uverennoit siid, čto miran politiikka, kudamua neuklonno provodiü SSSR, imeiččöy i ielleh päi parahat perspektivat. Tädä politiikkua myö rubiemma provodimah i Mustan meren rajonas uverennostin ke, čto täyvelleh obespečimma sen dolžnoin provedenijan, kui tädä triebuijah Soveckoin Sojuzan i sil družestvennoloin gosudarstvoin interesat. (Aplodishmentat.)

Nyt otnošenijoih **Japonijah** näh ke.

Jäl’gimäizeh aigah sovecko-japonskolois otnošenijos on izvestnoi kohenemine. Tämä kohenemine namiettihes ei ammuizes Moskovskois soglašenijas sah, kudaman rezul’tattana oli likvidiruidu izvestnoi konflikta mongolo-mančžurskoil granical.

Erähien kuuloin aigah, tarkembah sanoen maija, ijun’a, ijul’a, augusta kuuloin aijas i sent’abr’an puoliväläh sah, Nomanhanskois rajonas, kudama primikaiččou mongolo-mančžurskoih granicah, mändih vojennoit deistvijat japono-mančžurskoloin i sovecko-mongol’skoloin voiskien učastijan ke. Bojevolois deistvijois tämän periodan aigana učastvuidih kai oružijan rodat, vkl’učajen aviacijan i jygien artillerijan, a bojut toičči priimittih ylen krovoprolitnoi haraktera. Ni kel nenužnoi konflikta vizovi ei pienet žertvat mejän puolel, no nämät žertvat oldih äijä kerdua suuremmat japono-mančžurskoil puolel. Jäl’gimäj, Japonija obrattihes mejän puoleh predloženijan ke likvidiruija konflikta, i myö ohotno lähtimmä japonskoil pravitel’stval vastah.

Kui on tiijos, konfliktan vizovi Japonijan stremlenija prisvojie čuasti Mongol’skoin Narodnoin Respublikan territorijua i tämän kauti vägeh muuttua omaksi pol’zaksi mongolo-mančžurskoi granica. Nengoine yksipuoline metoda dolžen oli suaha rišitel’noin otporan i ozutti vie keran oman täyven nesostojatel’nostin, konza dielo kasaičeh Soveckoida Sojuzua i sen sojuznikkoj. Jesli Pol’shan zlopolučnoil primieral oli ei ammui prodemonstriruidu, kui huogehet toičči ollah vzaimopomoščin paktat, kudamat podpišittih European erähät velikoit deržuavat (nagro), to i mongolo-mančžurskoil granical oli prodemonstriruidu sovsem toista. Tiä oli prodemonstriruidu vzaimopomoščin paktoin značenija, kudamien al on Soveckoin Sojuzan podpisi. (Burnoit, hätken vaikastumattomat aplodimentat).

Midä tulou ukazannoih konfliktah, to sovecko-japonskoin soglašenijan rezul’tatas, kudama on zakl’učittu sent’abr’an 16 päivänä Moskovas, se oli likvidiruidu i mira oli täyvelleh vosstanovl’aidu mongolo-mančžurskoil granical. Sil samal oli luaittu enzimäjne askel sovecko-japonskoloin otnošenijoih kohenemizeh.

Očeredis on smešannoin pograničnoin komissijan obrazuiččemine sovecko-mongol’skoin i japono-mančžurskoin puolien predstavitel’ois. Täl komissijal predstojiu kaččuo erähät spornoit pograničnoit voprosat. Voibi ei somnevaijakseh, čto jesli dobroi vol’a roih projavl’aidu ei vain mejän puolel päi, to pograničnoloin voprosain delovoin kaččomizen metoda andau položitel’noit rezul’tatat.

Paičči tädä, vijasnihes vozmožnosti pristuppie peregovoroih sovecko-japonskoin torgovl'an voprossoih näh. Ei sua ei priznaija, čto sovecko-japonskoin tovaro-oborotan razvitija sootvectvuiččou molembien gosudarstvoin interesoil.

Takim obrazom, myö imeičemmä osnovanijat sanuo mejän otnoplenijoin Japonijan ke nametivšoih kohenemizeh näh. Nyt on jygie suudie mittyizes miäräs voibi rassčitivaija tämän tendencijan ravieh razvitijah. Meil vie ei udainuhes vijasnie, kui ser'jozno on valmistettu počva tädä varoin japonskolois, krugois. Omas puoles päi dolžen sanuo, čto myö položitel'no otnosimmokseh tämän luadujzih japonskoloih predloženijsi, podhodien niih osnovnoin mejän političeskoin pozicijan i miran interesoil zabotan kačonda točkas päi.

Jäl' gimäj, erähie sanoja **vojennoih kontrabandah** näh i oružijan viemizeh näh neutral'nolois mualois päi vojuiččijoih mualoih.

Näminä päivinä oli opublikuidu Soveckoin pravitel'stvan nota otviekaksi Anglijan notoih sent'abr'an 6 i 11 päivil. Meijän notas on izložittu SSSR mnenija vojennoih kontrabandan voprossoih i on ukažittu, čto Soveckoi pravitel'stva ei voi pričislie vojennoih kontrabandah pitänijan produktoi, toplivua mirnoida naselenijua varoin i sobien predmettoj, čto massovoin potreblenijan predmetoin tuomizen kiel'dämine – znuaččiu obreččie lapsie, naizie, starikkoj, voimattomie bedstvijoih i näl'gäh kuolemizeh. Soveckoi pravitel'stva ukazivaiččou notas, čto tämän moizet voprosat ei voija olla yksipuolizen rešenijan predmiettana, kui tämän luadi Anglija, a dolžny olla rešitty deržuavoin obšois soglasijas. Myö rassčitivaičemma, čto neutral'noit muat, a muga že Anglijan i Francijan obšestvennoi mnenija priznajah mejän pozicijan pravil'nosti i priimitäh merat sih čtobi voina vojuiččijoin mualoin armijoin välis ei oliis muutettu vainaksi lapsie, naizie, starikkoloi i voimattomie vastah. Joga slučais mejän mua, kui neutral'noi mua, kudama ei ole zainteresovannoi voinan virittämites, priimiy kai merat sih, čtobi luadie voina vähemmäl razrušitel'noiksi, oslabie se i uskorie sen loppemine miran interesoil.

Nengoman perspektivan mugah amerikanskoin pravitel'stvan rešenija kiel'dämizen (embargo) otmenindah näh oružijan vedämizeh vojuiččijoih mualoih vizivaiččou zakonnoit somnenijat. Edva li voibi olla somnenija, čto tämä rešenija rubieu imeimäh omana rezul'tattana ei voinan oslablenijan i ei voinan lopun lähendämizen, a naoborot - voinan vägevyttämizen, terävöittäminen i jatkamisen. Konečno, tämän moine rešenija voi obespeččie korgiet barišat amerikanskoida voinnoida promšlennos-

tie varoin. No vot voprossa: voibi-go tämä obstojatel'stva sluužie embar-
gon otmenimizen opravdanišana Amerikas päi oružijan vedämizeh? Jasno,
čto ei voi.

Tämän moine on nyt meždunarodnoi obstanovka. Tämän moizet ollah
Soveckoin Sojuzan vnešn'oin politiikan osnovat. (Burnoit, hätken vaikas-
tumattomat aplodishmentat, kudamat muututah ovacijaksi. Kai deputatat
noustah seizomah.)

Lugu 4

MURREHATLAS

4.1 Karjalan murdehien atlas

Kuin Algusanoissa sanoimma, vuodena 1937 kieliovin rinnalla Bubrih julgai karjalan murdehien kerändäprogramman [7] murrehatlasan luajindah varoin. Kerändän tuloksie suamma lugie 60 vuotta myöhembie ilmahpiässyöstä Murrehatlasasta [8]. Toinah Kalevi Wiik [25] oli enzimäne, kumbane käytti atlasan tuloksie kvantitatiivizeh verdailuh. Hän luadi atlasah kerättylöistä tiedoloista paikkojen välizie erotaulukkoloida da käytti niidä omih piätelmih.

4.2 Erotaulukko

Atlasverdailuloissa suuri vaivevus on datan miärä. Rajakarjalazilla paikoilla täyvendetyssä [15] atlasassa on $192/2 \times 191/2$ verdailtavaa paikkapuarua. Kahta paikkua verratessa kačottavana on vastavukset 206 kyzymykseh. Ilman tiedokonehta täyvelline verdailu kaikissa paikkapuarossa olis liijan suuri ruado käzin ruattavaksi.

Atlasan kyzymykset voi ezittää muuvossa

```
[4, "Enzi tavun aa", ["mua", "muo", "moo", "moa", "maa", "mia", "ma"]],
[5, "Enzi tavun ää", ["piä", "peä", "pee", "pää", "pie", "pä", "pöä"]],
---
```

Vastavuksen voi kodiruija kirjaimella, a=mua, b=muo, c=moo i m.i. Ku paikassa 1 (Mägriä) on annettu näih kyzymyksih vastavukset b da a, (ts. moa, piä) da paikassa 2 (Kuittiine) vastavukset a da a (ts. mua, piä), näijen paikkojen ero kyzymyksessä 4 on 1 da kyzymyksessä 5 on 0. Atlasassa tveiriläzet kylät Šuuri Ploskoi da Timoškina erotah vain yhtessä vastavuksessa,

da siellägi sendäh, ku toizessa ei ole vastattu. Kuujärvi da Uhut erotah 192 kyzymyksessä. Ga pidäy muistua, ku kyzelyssä ečittih eroloja – ero vastavuksessa ei ozuta ku pagizijat ei maltettas toine toizen paginua.

Tuloksien analizoindah varoin p paikan verdailut kerätäh $p \times p$ erotaulukoksi, kumbazessa löydyy jogahizen verdailun tulos. Taulukon rivillä lövytäh yhten paikan erot kaikkih toizih paikkoih nähte. Ku otamma verdailuh kaikki murrehatlasan kartat da luajimma erotaulukon paikoille 5, 16, 57, 87, 97, 140, 179, 190 (*Kuujärvi, Suurimägi, Kondu, Rebol’a, Kies-tinki, Tolmačču, Suojärvi* tagakannen kuvassa), suamma taulukon 4.1

Taulukko 4.1: Erotaulukko

	5	16	57	87	97	140	179	190
5	0	135	83	169	185	190	174	143
16	135	0	142	140	152	155	161	72
57	83	142	0	150	158	169	166	134
87	169	140	150	0	71	93	97	108
97	185	152	158	71	0	42	69	94
140	190	155	169	93	42	0	79	92
179	174	161	166	97	69	79	0	103
190	143	72	134	108	94	92	103	0

Erotaulukonke voit čotaija monda interesnoida dieluo. Ku laskemma taulukossa 4.1 joga rivillä keskiarvon, pienin keskiarvo 110 on paikalla 97 (Rebol’a). Sentäh näissä paikoissa Rebol’an pagina eruou keskiarvin vähiten toizien paikkojen paginasta. Luadimalla erotaulu *kaikista* 192 paikasta da laskemalla rivilöin keskiarvot, sitgi Rebol’an keskiarvo 87 on pienin. Suurin keskiarvo 156 on Kuujärvessä da kaikkien keskiarvoloin keskiarvo on 110. Nenga voi sanuo, ku Rebol’an murreh on keskimäne murreh. Rebol’a on Lieksa-järven päivänlaskurannalla lähellä Suomen rajua, 70 km Lieksan linnasta koillizeh, 20 km Suomen rajasta. Hos tämän čotaičennan mugah Kuujärvi on murrehatlasan murdehista periferizin, heijengi pagina on atlasan kaikissa paikoissa ellendettävä, ku vain azie ollou ellendettävä. Bubrih lugou lyydin karjalan murdeheksi, hos vastakkazella mielellägi on kannattajua.

Kargiesti estimojen alovehellizesti eroloin keskiarvot kazvetah jäl-letyksessä keskikarjala, viena, tver, liygi, lyydi.

Kunnebo Bubrihan yhtenä kirjakieli sijoittus murdehien keskeh? Ku

Bubrihan kieliopin mugazet vastavukset sijoitetah erotaulukkoh, eroloin keskiarvokse rodieu 116. Kunnebo Bubrihan yhtenäne kirjakieli sijoittus geografizella kartalla. Ku Atlasan kyzymyksih vastatah bubrihankarjalan “murdehella”, sen lähimäksi susiedaksi rodieu paikka 79, Himol’a, ero 80. Čotaičemalla susiedoin lähimästä loittozimbah 79, 102, 78, 85, 100, 133, 95, 97, 105, 9, ... koordinautoin painotettu keskiarvo painoloilla $1/2$, $1/4$, ..., $1/2^i$, ... lähimästä lottozimbah, bubrihankarjala sijoittuu lähelle Lubasalmie, kumbane on Por’arvestä 60 km luodeheh, Ilomantsista 60 km koillizeh, 15 km Suomen rajasta. Rebol’a on Lubasalmesta 100 km luodeheh.

4.3 Murdehien keriändä klusteroiksi

Algusanoissah Bubrih jagau karjalan kielen viideh piämurdeheh. Tugougo atlas sidä jaguo? Sellitämmä sidä täh tabah. Piirrämmä nuolen jogahizes-ta paikasta sen lähimbäh susiedah, ts. paikkah, kumbazeh on erotaulukon rivillä pienin ero. Taulukosta 4.1 rodieu *tagakannen kuva*. Paikat jagavutah joukkoloih, kudamat on viivoilla yhtistetty toine toizeh. Näillä paikoilla paistah samah tabah. Sanomma näidä joukkoloi enzimäzen tazon *klusteroiksi*.

Kuva 4.1 ozuttau, kuin 192 paikkua jagavutah enzimäzen tazon klusteroiksi, konza erotaulukko luajitah atlasan kaikkien 206 kartan mugah.

Klusterojagi voi verrata da luadie taulukko eroloista. Kahten klusterin K_1 da K_2 eron miäriäy se paikkupuara, p_1 klusterissa K_1 da p_2 klusterissa K_2 , kudaman ero $E(p_1, p_2)$ alguperäzessä erotaulukossa on pienin. Täh tabah jogahine klusteri löydäy lähimän klusterisusiedan da rodieu jago toizen tazon klusteriloiksi, Kuva 4.2. Procesua voi jatkaa kuni kai paikat ollah yhtessä klusterissa, Kuva 4.3 i muga ielleh.

Rippujen siidä, kuin erilazie murdehet ollah, tazoloja voi olla monda. Huomua, ku joga kierroksella klusteriloin lugu pienenöy puoleh libo vielä vähembäkse. Sentäh 192 paikan verdailussa tazoloja on enimyölleh $\lceil \log_2 192 \rceil = \log_2 256 = 8$, tovennägözesti vähemmän. Vähäzen tarkembah voimma kirjuttua klusteroinda-algoritman pseudo-ohjelmaksi:

Annettu erotaulukko E

for all paikka p **do**

  eči paikka q , kudamalle $E(p, q) = \min$

  yhtistä p da q nuolella $p \rightarrow q$

Net paikat kudamat on yhtistetty nuolella kerävytäh klusterikse

Klusterissa on tyvipuara p da q kudamille $p \rightarrow q$ da $q \rightarrow p$

Tyvipuaran enzimäne jäzen (missätahto jälletyksessä) olgah klusteran tyvi, kumbane edustau klusteran murdehie.

while klusteriloja on enämbi yhtä **do**

for all klusterit K, L **do**

$EK(K, L) = \min\{E(p, q) | p \in K, q \in L\}$

for all klusteri K **do**

    eči klusteri L , kudamalle $EK(K, L) = \min$

    yhtistä K da L nuolella $K \rightarrow L$ (tyvestä tyveh)

    yhtistä nuolella yhtistetyt klusterit yhteksi klusteriksi

    Miäriä yhtistetyn klusterin tyvi

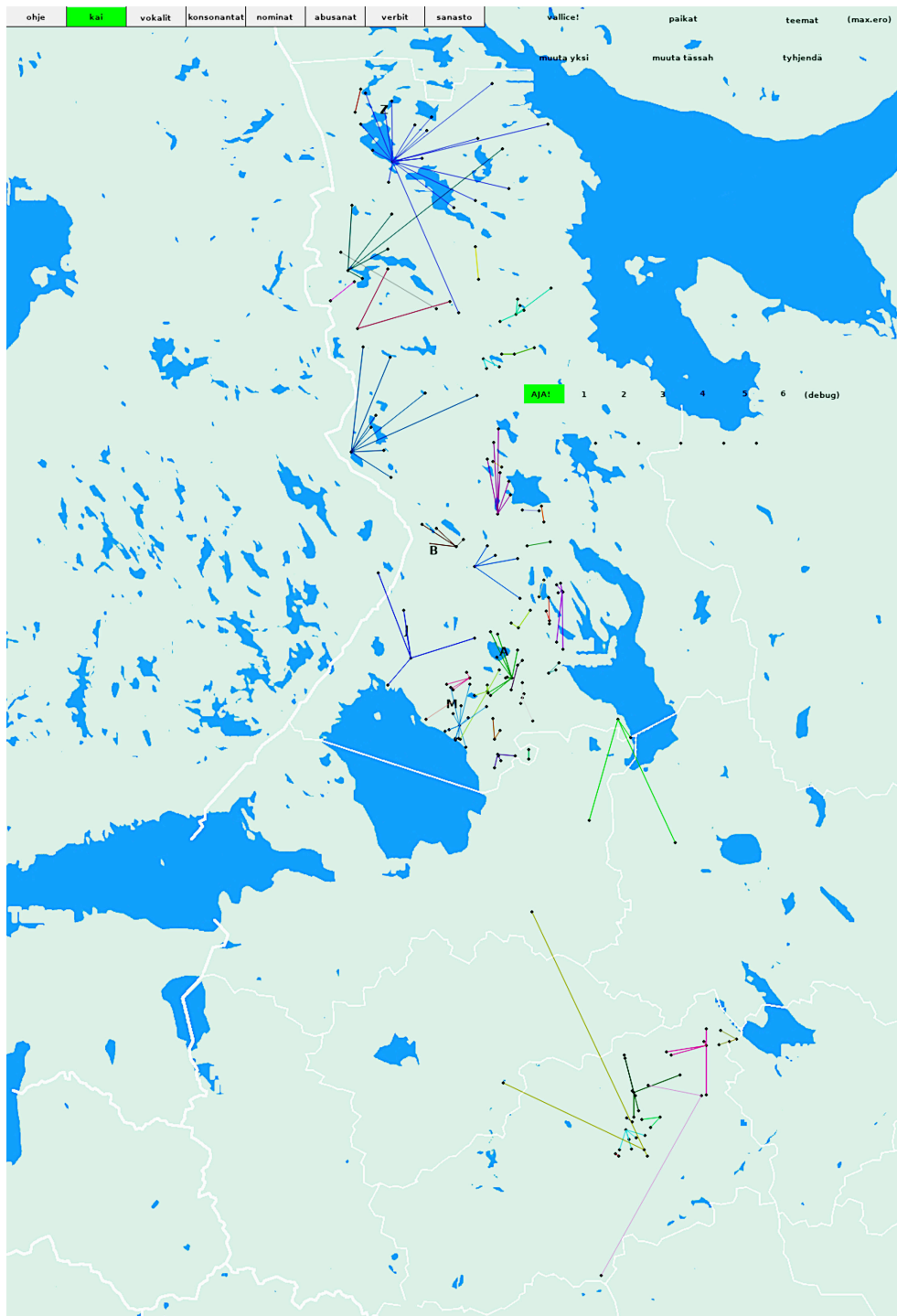
Algoritmasta da sen analizasta voi tarkembi lugie kirjasta [13] da sen soveldamizesta klusteroindah julgavoloista [18, 19].

Javascript ohjelmana algoritmi syndyy 1500 riville. Lizäksi Atlas-data tarviččou iellizessä sekciessä kuvatun datan erotaulukon luajindah.

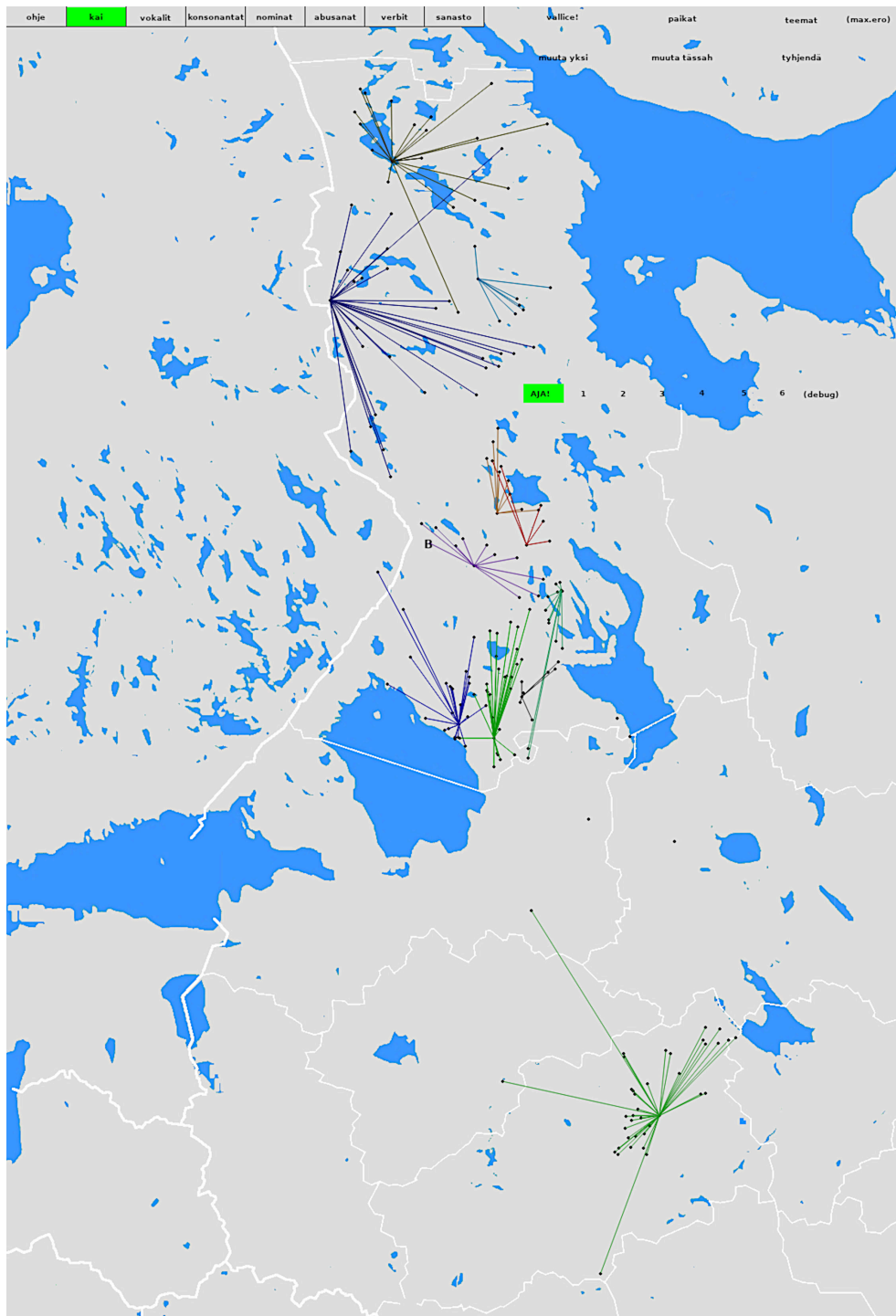
4.4 Piätelmie murdehien erilazuosta da yhten-jyttyzyöstä

Ihan enzimäziksi pidäy sanuo, ku klusterikartoille ei pie andua suurembua eigo pienembiä arvuio kuin se, mi niille kuuluu, a pidäy ellendiä, kuin net on luajittu.

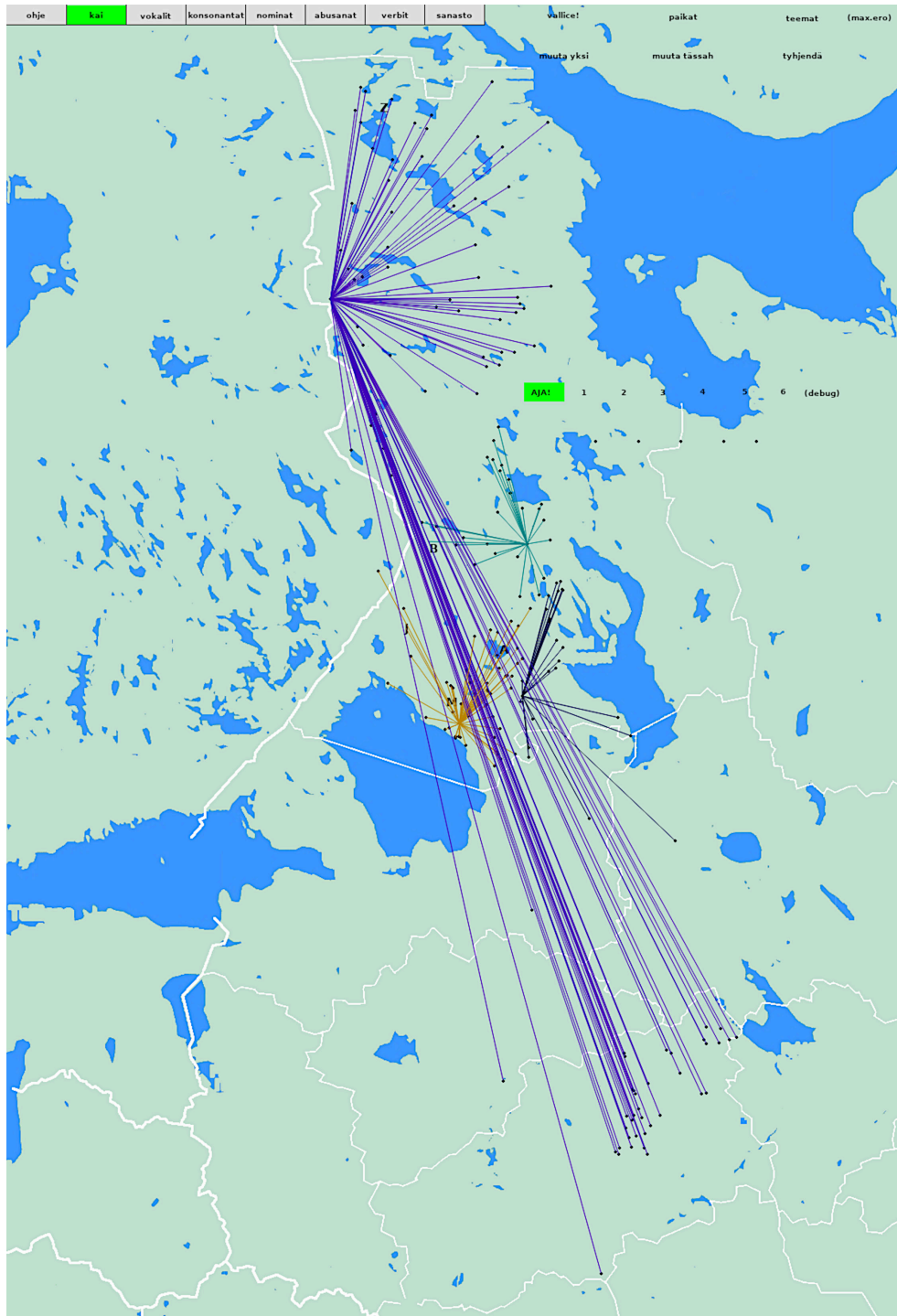
Perustazolla klusterih kuuluu vain yksi paikka. Joga tazolla joga klusterile K ečitäh “susiedaklusteri” SK . Tazolla $t+1$ tason t klusterin K paikat da sen susiedaklusterin SK paikat kuulutah samah klusterih. Klusteriloin “susieda-ominažus ozuttau “yhtenjyttyzyttä” libo “pienembiä erilazutta”,

Kartina 4.1: Tazon 1 klusterit

Kartina 4.2: Tazon 2 klusterit

Kartina 4.3: Tazon 3 klusterit

kumbane miärätäh murrehkyzelylöin mugah luajitulla erotaulukolla. Klusterit ei perustuta geograufizeh lähäžyöh libo yhtehizeh kielihistorijah. Tiettäväne vastavuksien yhtenjyttzys voi perustuo yhtehizeh historijah libo rinnakkah eländäh, libo muuh syyh libo sattumah. Algoritman luajittu klusteriloin hierarhija voi muissuttua midätahto taksonomista hierarhieda, ezim. “piämurreh”, “murreh”, “alamurreh”, libo ei. Algoritman rekursija piädyy yhteh klusterih, hos verdailuh otettas Suistamon murreh da mitahto suviafrikkalane murreh. Manualizesti moizet klusterit da verdailut jiidäs luadimattah suurien tiedomiärien täh. Algoritmalla ei ole tendensua vediä omien mielidymyksien suundah.

En malta engo rubie tässä kielitijollizesti sellittämäh, mintäh paikat kuulutah samah libo eri klusterih. Moizie sellityksie löydy kirjasta [18] da julgavosta [19]. A mieläkiinnittäjie huomavoloja voi luadie kuviegi kačellessa. Toinah kuvat taritah inspiratsieda toizenlazelle tutkimukselle.

Valliččemalla paikkoja da teemoja eri tavoilla suau erinägözie klusteriloja. Muuttamalla eron miäritelmiä (ezim. ongo ero 0, konza kahtella paikalla on teemassa identtine arvo, vai ongo ero 0 silloingi, konza niillä on yksi yhtehine arvo). Opinda ozuttau, ku pienet muutokset eron miäritelyssä da hairavot ei muuteta klusteroinnan tuloksie olevahkozesti.

Muantiedo nägyy ezim. sanastossa, veniän da suomen vaikutuksessa. Se nägyy tože konsonantoin pehmentymizessä. Vuottamatoin a selvä ilmivö on rajakarjalazien puuttumine yhteh tukkuh liygiläzien kera, rippumattah siidä, ollahgo hyö kielihistoriellizesti varzinkarjalazie vai livvinkarjalazie. Kenenke elät, hänenke rubiet pagizemah samah tabah. Ga rajatgi vaikutetah. Ezimerkiksi FINKA-projektassa [15] pagizutetuloilla Ilomantsin eläjillä oli sugulazie Lubasalmen suunnalla, ga jo enne "rauduzuavesin" nostandua da vie enämbi sen jälgeh suomi rubei tungevumah paginah. Litteroitettuloin pagizutteluloin aigah 1960-luvulla suomen kieli jo äijälädi kuuluu paginoissa.

Lugu 5

LOPPUSANAT

Tämän kniigazen fougussa on 85 vuuven tagazessa histouriessa. 1930-luvun algupuolella tverinkarjalazet suadih latinalazella kirjaimikolla kirjutettu kirjakieli, školakirjat da lapsien kirjallizutta karjalaksi. Vuozikymmenen loppupuolella Karjalan tazavallan karjalazetgi suadih yhtenäne karjalan kirjakieli, a kirillizellä kirjaimikolla kirjutettu. Samah aigah pandih alguh murrehatlasan kerändä da annettih karjalan kielelle virrallizen kielen stuatussa. Mintäh kaikki tämä pandih alguh nenga ruttoh da kolme vuotta myöhemi kumattih, kuin kaikki se olis ollut vain unda?

5.1 Histourijalline konteksta

Aijat oldih moizet. Karjalan rahvahan da kielen nygyne stuatussa riputah enzimäzen da toizen maailmanvoinan tuloksista, karjalazien valmistaudumattomuosta oman kul’tuuran ylläpiendäh, da Veniän da Suomen nacionalizmoista da himos niellä Karjala da karjalazet valloittajan resursaksi.

Enzimäne maailmanvoina heikendi Veniädä da kuadoi cuarin valan 1917. Bol’ševikat otettih valda Veniällä, a voina vielä jatkui. Autonomine Suomi jullisti iččenäzyön da Neuvosto-Veniä myöndyi sih, ku sillä oli kylläldi muodugi zobottua. Veniällä da Suomessa allettih voinat ruskieloin da valgieloin välillä. Suomessa se kesti vuuven 1918 keviäh suate da kiändyi valgieloin voittoh, Veniällä 1920-luvun alguvuozih suate da ruskiet voitettih. Suomessa voinassa hävinnyöt ruskiet puututtih vangiluageriloih, johtajat pajettih Suomesta, enimät Veniäle, Edvard Gylling Ruoččih. Valgiet suomalazet huaveildih suuresta Suomesta da kerättih sodajoukkoja “vällendämäh” karjalazet Veniän vallasta. “Vällendäjät” ainos ei oldu tervehtulluot, a suomalazien heimosaldatoin miehitetyssä

Rebol’assa, Por’arvessä da Puadenessa rahvas iänesti Suomeh liittynän puolesta. Segavassa tilandehessa karjalane rahvas rubei tavoittelemah omua iččenästä, Veniästä da Suomesta rippumatoinda Karjalan valdivuo [9], a hävii bojuloissa bol’ševikkolojen kera.

Iččenäzysjullistuksen da kanzalasvoinan jälgeh Suomessa pidi ruveta sellittämäh valdivoloin välizie azieloja. Suomen delegacieda Neuvosto-Veniän kera käydävih neuvotteluloih johti J.K. Paasikivi. Sovittavie azieloi oli äijä, suurimbie tietäväine rajan vedämine. Suomalazilla suurena huavehena oli vediä “luonnolline raja” Rajajovesta Luadogah, Oniegah da Vienanmereh. Petsamo oli liitetty autonomizeh Suomeh cuarin aigah. Ebärealistizie huavehie oli Inkeringi liittämizestä Suomeh. Delegacien jäzen V. Voionmaa prizmi päivännouzugarjalazille oigevutta piättiä valdivollizesta stuatussasta da kielestä, a Paasikivi [21] vastusti karjalazien autonomieda: “Keyhällä da vähäluguzella (140 000 karjalasta da 40 000 veniälästä) rahvahalla ei ole vägie omah kul’tuurah da autonomieh. Pidäsgo olla karjalankielizet školatgi, da yliopistogi?” Virkeh ozuttau realizmua kanzalizuon kielen da kul’tuuran ylläpiendäh nähte, a tože se ozuttau, ku suomalaine nacionalizma himoičči Karjalan meččie da järvilöi suomalazeksi assimiloittavan rahvahan kera. Ga unohtigo hän, ku samah tabah kuin suomalaine nacionalizma himoičči Karjalua, veniäläine nacionalizma himoičči Suomie veniäläzeksi assimiloitun rahvahan kera. Rauhansobimuksessa autonomizeh Suomeh kuulunuot Raja-Karjala da Petsamo jädih Suomelle, a Rebol’a da Por’arvi jädih Neuvosto-Veniälle. Vuuven 1920 lopulla hyväksytyn rauhansobimuksen veniänkielizessä liittehessä mainitah, ku Neuvosto-Karjalassa rahvahan kieli on hallinnon kieli. Karjalazien edustajua neuvottelussa ei ollut. Raja-Karjalassa, kumbazessa sordovuozien aigah školissa opastettih veniäksi, ruvettih opastamah suomeksi.

Lyhytaigazen ruskien Suomen ekonomikkaministra Edvard Gylling kirjutti Ruočista käzin Leninalle vuuven 1920 allussa da ezitti pluanan perustua Karjalah ruadorahvahan kommuna. Se perustettihgi kezäkuussa 1920 yhtistämällä Anuksen da Arhangelin gubernijoin karjalankielizet alovehet. Eläjä kommunassa oli nenga 150 000, kudamista 60% karjalazie, 37% veniäläzie. Vuodena 1923 kommuna muutettih Karjalan Autonomizeksi Socialistizeksi Neuvostotazavallaksi da sih liitettih veniänkielizie alovehie. Tazavallan rahvaslugu oli 221 600, siidä 56% veniäläzie, 43% karjalazie da vepsäläzie. Hos suomalazie ei ollut ni yhty procentua rahvahaasta, hyö miehittettih hallindon tärkevimät paikat [12]. Neuvosto-Karjalan suomalazet johtajat ei pietty karjalan kieldä kehityskelbozena kielenä eigo hallindoh pättävänä kielenä. Sentäh, hyö sellitettih, Tartun rauhansobimuk-

sessä mainittu Karjalan rahvahan (kirja)kieli on suomen kieli. Se azetti karjalan kielen kehityksen. Sentäh heidä ongi jälgehpäi nimitetty “ruskieloiksi fennomanoiksi” [14, 12].

5.2 Kielipoliitikka 1. muailmanvoinan jälgeh

Syyt karjalan kielen stuatussan ruttoh nouzuh da vielä rutombah hylgiändäh Neuvosto-Veniällä oldih kieli-, kanzallizus- da valdupoliittizet, kuin Anttikoski [2] sellittäy. 1920-luvun allussa ei ollut vielä selvä, kenen kähiz valda Veniällä jhäy. Ku cuarin valda oli autorituarista uskondoh nojavujua, kapitalizmutua kannattajua, feudalistizen muanomistuksen jatkajua, kanzallizuspoliitiekassa panslavistista, vähembistörahvähie sordajua, cuarin vallalla oli äijä vastustajua. Hos bol’sevikoin ydinjoukko tahtoi pidiä vallan lujasti omin käzissä, heijen taktikka oli kuhkuttua vähembistöt da intelligentsija, kudamah nuori Bubrihgi kuului, revol’ucien puolelle. Tämä oli perusta 1920-luvun valdu-, kanzallizus- da kielipoliitikkalle. Täh perustuttih suuret kirjalmaltokampaniet, kudamissa kymmenet kanzat suadih oma kirjakieli da omakielizet školat.

Kirjakielen luajinnassa pidäy reššie monda vaigieda kyzymystä. Pidäy vallita kirjaimikko, kumbane pädöy sille kielelle. Karjalazille latinane kirjaimikko oli luonnolline valličenda, ku sillä kirjutetah toiziegi suomelas-ugrilazie kielie da se pädöy karjalan kielen fonetikkah. Revol’ucien jälgeh moine valličenda oli mahtolline, duumaittihbo ruveta sillä kirjuttamah veniän kieldägi. Pidäy normittua kieli, ku yhtellä kirjutannalla vois tavoittua eri murdehien pagizijat, ts. luadie kanzua yhtistäjä kirjakieli. Pidäy organizuija opastus da nostua školat. Ga eihäi kieli ole vain školah varoin, se on elaigah varoin – pidäy organizuija ruadopaikat, hallindo da palvelut niin, ku kanzalline kieli pädis yhteiskundaelokseh.

Tässä kontekstassa Bubrih sai vuodena 1931 ruavoksi luadie kirjakieli Kalininan (Tverin) karjalazille. Erillistä kielioppie ei luajittu, a kielioppi kirjutettih karjalan kielen opastundakirjoih, ezim. [4]. Samah aigah Petroskoissa valdah piässyöt “ruskiet fennomanat” estettih karjalan kielen kehittämine valdivollizeksi kieleksi. Tverih heidy ei tahtottu piästä, a tverinkarjalazessa opastundakirjassa [5] kirjutetah Karielan Respublikan kielestä nenga: “Kaikki karielazet [Karielan Respublikassa] opastutah finnoin kielellä, kumbane on heiläh maltavembi hormin kieldä”, mainiččematta karjalan kieldä.

Tverilästä kirjakieldä luadijessa Bubrih rubei huavuumah tiedoloin ke-

riändiä kaikista karjalan murdehista. Sen jälgeh, ku vuozina 1936-1937 Petroskoissa suomelazet piämiehet da virganiekat oli erotettu da tapettu, Karjalan Tazavallassa algoi lyhytaigane karjalan kielen nouzu. Vuodena 1937 Bubrih sai ruavoksi luadie kaikille karjalazille yhtenäne kirjakieli. Sih varoin hän julgai veniänkielizen karjalan kieliopin [6] (tämän kirjan luvut 1-2) da murrehatlasan kerändäpluanan [7]. Karjalan kieli nostettih Karjalan Autonomizen Socialistizen Neuvostotazavallan virrallizeksi kieleksi [2, 17]. Tverissä kehitettyö karjalan kirjakielä kirjutettih latinazilla kirjaimilla. 1930-luvun loppupuolella kielipolitiikka oli jo muutunut da kirjaimikon valličenda nouzi uuvestah päätettäväksi. Kirillizellä kirjaimikolla oli kannattajua veniäläzessä da karjalazessagi rahvahassa. Ga hallinnosta annettih viesti, ku karjalan kielen kirjaimikosta piättämine ei ole karjalazien dielo. Mugai Moskovon keskushallindo “hyväksyi karjalazen ruadorahvahan pakičukset” (ts. miäräi rahvahalta kyzelemättä) kirjuttua karjalan kirjakielä kirillizellä kirjaimikolla.

Kussa ruatah kieliruaduo, siellä toratahgi kielestä, hyväh libo pahah luaduh: konza normassa ei ole otettu yhtä murrehta huomavoh, konza toista. Bubrihan kielioppie čakattih suomelazuosta da händy pandih tyrpäh da suudittih surmah. Hänen ehoitusta kirjakieleksi kohennettih (libo rikottih) kahtehti kerdah. Vuozikymmenen lopul 1937-1940 veniän kielioppi da oigiehkirjutus pidi ottua huomavoh karjalan kieliopissa, ku veniäläine karjalan kielä maltamatoingi vois ellendiä, midä kirjutetah. Ezimerkiksi ulgopaikallissijat korvattih yhtellä dativalla [1, 22], uuttu sanastuo otettih ohjehien mugah veniän kielestä kč. [16]. Vuozikymmenen vaihtuttuu 1940 kielipolitiikka tävvelleh muuttui. Suomen talvivoinan jälgeh vuuven 1940 konstituciessa karjala menetti virrallizen kielen stuatussan da “fašistine” suomen kieli uuvestah nostettih karjalazen rahvahan kirjakieleksi. Ajatuksena onnuako oli Suomen da Karjalan yhtistämine da liittämine Neuvostoliittoh. Vielä yksi pluana Suuresta Suomesta.

Muistoksi lyhytaigazesta virrallizen kielen stuatussasta jäädih kymmenet opastundu- da lapsien kirjat. Akadeemine murrehatlasprojekta sai jatkuo, a sen kirjan painandah ei löydynyt dengua ennen vuotta 1997, Suomessa. Bubrih kuoli ennaigazesti vuodena 1949 kesken luvenduo.

5.3 Kielipolitiikka 2. maailmanvoinan jälgeh

Vuuven 1940 jälgeh karjalan kieli suudittih Neuvostoliitossa perspektiivattomaksi kieleksi, kumbane haittuau veniän kielen opastundua. Van-

hembie kiellettih pagizemasta lapsille karjalaksi. Karjalazih kylih tuodih veniäläzie, valgoveniäläzie da ukrainalazie da kandurahvaihien pidi assimiloiduo tulolazien kieleh. Myöhembie pienembien “perspektiivattomien” (karjalazien) kylien eläjät pakolla siirrettih suurembih kylih libo ruuvon perässä kylistä linnoih. Talohuspolitiikka tovellizuossa oli valdu-, kanzallizus- da kielipolitiiekkua, yhtenäzen veniänkielizen neuvostorahvahan luajindua.

Suomen Veniäle hävityn voinan periä Raja-Karjalassa elänyöt karjalankielizet karjalazet (kuin Luadogan luodehrannalla da Kannaksella elänyöt suomenkielizet karjalazetgi) puututtih pagolaziksi Suomeh. Alguh heidä sijoitettih yksih paikkoih karjalazen kodipaikan mugah, a terväh hyö levittih leivän perässä ymbäri Suomie. Suomen karjalazet jiidih hengih, a menetettih kodiranda da kieli.

5.4 Neuvostoliiton langienda

Uuzi mahto karjalan kielelle avavui vuodena 1992 Neuvostoliiton langienan periä. A kieliruado ei jatkunut samasta kohtasta, kumbazeh se jäi 1940. Noustih uuvet torat karjalan kielestä: ongo se veniä, suomi libo mitah-to karjalan murdehista. Bubrihan yhtenäne kirjakieli ei pädenyt karjalan kieleksi sentäh, ku se oli “esperantuo”, kumbane ei perustu yhteh karjalan murdeheh. Ilman sobuu yhtestä karjalan kielestä, tazavallan nimenandaja kieli ei kelvannut tazavallan virrallizeksi kieleksi. Vienan, livvin, lyydin da tverin murdehille ruvettih luadimah eri kielioppiloja. Suomessagi karjalan kieli nouzi paginah – da torah. Suomessa ruvettih luadimah vielä yhtä “karjalan kieldä” varzinkarjalan suvimurdehien pohjalla. Virrallizen kielen stuatussua karjalan kieli Suomessa ei suannut.

5.5 Vähembistökielien stuatussas

Vähembistökielien universualine probliema on tämä: Muailmassa paistah 7000 kielellä, valdivoloi on nenga 200 [20]. Valdivolline valda tahtou, puaksuh vägivaldazesti pakoittaugi, ku kaikki paistas hallindon kielellä. Keskimäärin valdivuo kohti on 35 kieldä, da kiieldy kohti miljona pagizijua. Lässä puolet muailman rahvahasta paistah nelliä suurinda kieldä, a on kielie, kudamilla on vain yksi pagizija. Tässä verdailussa karjalan kieli on vielä 7000 kielen joukossa aiga suuri kieli, a suassa vuuvessa karjalaksi pagizijan rahvahan lugu pakui nenga nellännesmiljonasta kymmenendeh

vuittih. Karjalan kieli on puuttunut vagavasti varavonalazeksi kieleksi [23].

Muailmanvoinien jälgeh kanzakunnat riähkien tunnossa perustettih kanzoinvälizet organizaciet sobuh eländäh varoin. Pahaksi ozaksi Kanzoin Liitto da Yhtistynnyöt Kanzakunnat jädih heikoiksi sentäh, ku net perustettih voittajien siännöillä: suurimmilla valdivoloilla on valdu estäi päätökset da toimie niidy vastah oman mielen mugah.

Karjalazet ei suadu Kanzoin Liitosta tugie iččenäzelle valdivolle [9].

Yhtistynnyzien Kanzakundien universaline ristikanzan oigevuksien deklaracii lubuau kaikille rahvahille oigevuksen omah kieleh da kazvatukseh. Se ei tarkoita, ku kussatahto kellätahto olis mahto suaha školaopastusta omalla kielellä – sehäi olis mahtotoi – a vägevembi ei suas pakoittua heikombua kielen da kul’tuuran vaihtoh. Valdivoloin pidäs tugie vähembistölöin kielie da muamankielistä školaopastusta.

Europassa ristikanzanoigevuksie vardoiččou European Neuvosto. Se luadi vuodena 1992 vähembistökielien peruskirjan, kumbane velvoittau sobimusvaldivot ylläpidämäh kodoperäzie kielie. Veniä da Suomi allekirjutettih sobimus. Vuodena 2009 Suomi lizäi karjalan kielen Suomessa kodoperäzien kielien luvetteloh da sen mugah Suomi on vellalline dokumentiiruiččemah kielen tilasta European Neuvostolle. Yhtelläh konkriettista tugie on ollut vähä da karjalan kieli ei ole suannut Suomessa virrallizen kielen stuatussua, hos se ongi suomen sizärkieli, libo juuri sen täh. Veniällä annettih vuodena 2002 zakon, kumbazen mugah virrallizie kielie kirjutetah kirillizellä kirjaimikolla. Vuodena 2022 Veniä eroi European Neuvostosta.

Hos on helppo sanuo, ku jogahizella pidäs olla oigevus käyttiä muamankieldä kodirannalla, kanzallisvaldivoloilla on vaigie tunnustua moine kanzallizien vähembistölöin oigevus. Sen jälgeh, ku mejän ezituatot noustih Afrikassa kahtella jallalla kävelemäh da kirgumah signaloi toizille, olemma vaihtanut kieldä da paikkua moneh kerdah. Pidäy ellendiä ku vain kuollut kieli ei muutu. Konza tehnolougii muuttuu da susiedat muututah, kieligi muuttuu libo vaihtuu, pakoittamatta, ristikanzan da rahvahan piätöksellä. Konza karjalazien ezituatot da ezimuamot tuldih Karjalah, tiällä jo oldih rod’nat saamelazet da hos ket enne heidä tulluot. Veniäläzet tuldih karjalazien jälgeh. Enämbi tuhattua vuotta Karjala on ollut karjalazien kodiranda. Jälgimäzen suan vuvven aigua valgiet da ruskiet fennomanat, mollembat kaksi kerdua, opittih luadie suomenkielistä Suurda Suomie. Tuhat vuotta veniäläzet ollah levitetty imperiumua, kudamas piälimbäzenä virrallizena kielenä pidäy olla veniä. Karjalazet ollah puuttutu vähembistöksi, kuin ulgomualaziksi kodirannalla, ilmai valdivollizii kielioigevuksii.

Vähembistökielen stuatussa huononou kovan libo pehmien pakon alla, a kohenduu vaigiesti. Demokruattizessa hallindossa kielioigevuksie puolistetah ruadamal kieliruaduo da argumentoimalla hallinnon kera. Autoritarizessa hallinnossa pidäy tirpua, vuottua hallindon vaihtundua libo hajuondua, a heittelemättä ruadua omua kieliruaduo. Kieliruado da kielen juurruttamine hallindoh da rahvahan mielih otetah aigua, a poliittine konjunktua stuatussan kohendamizeh voi olla lyhytaigaine. Ilman pluanua da sitkiedä, vaigieloin aigoin yli jatkujua ruaduo stuatussan nostamine voi kuaduo laiskan levonkohendajan argumentah – talvella ei targie, kezällä ei kergie. Hyvän siän aigua ei pidäs käyttöä toruandah.

5.6 Mintäh Bubrih?

Dmitrii Bubrih on karjalan kielelle targie tiedomies sen täh, ku huolimatta poliittizista vastoinkäymizistä hän omisti elaijan karjalan kielen tutkimukselle da kieliruavolle. Hän tiedi, midä tarvintah kielen piendäh – identitietta ei elätä kiellä, tarvintah kazvatusta, ekonomiekkua da socialista aktivitiettä. Hän ozutti kuin luadie kirjakieli, kudama kelbuas käyttökielekse. Hän tuotti äijän tutkimustieduo, midä kirjakielen luajinnassa tarvintah. Hänen tutkimuksen tulokset ollah vielägi käyttökelbozet da arvokkahat vozikymmenien jälgeh. Hän ozutti, kuin tiijollizeh ruadoh pidäy ottavuo. Äijästä suamma händä kiittiä. Ei ole tyhjänpagizija mužikka hän, kudamua työnnetäh tyrmäh da suuditah surmah kielitiijollizen ruandan täh.

Lähteet

- [1] Анисимов Н.А.: Карельскоин киелен грамматика. I. Чуасти (фонетика и морфология) Карельской Государственной Издательства, Петрозаводска 1939.
- [2] Anttikoski E.: *Neuvostoliiton kielipolitiikkaa: Karjalan kirjakielen suunnittelu 1930-luvulla.*
https://www.researchgate.net/publication/323476605_Neuvostoliiton_kielipolitiikkaa_karjalan_kirjakielen_suunnittelu_1930-luvulla_Lisensiaatintutkielma_Joensuun_yliopisto_1998 (31.5.2022)
- [3] Austin P.: *The Karelian Phoenix.* Studies in Languages 45. Joensuun yliopisto, 2009.
- [4] Beljakov A., Bubrih D.: *Karielan kielen učebnikka. Toine čuasti. Gramatikka i oigie kirjutanda.* Gosudasrtvennoi Učebno-pedagogičeskoi Izdatel'stva. Mosku 1936.
- [5] Beljakov A., Gribkov, P., Smirnov P., Smirnova K.: *Ruamma urhakaldi.* Luvenda kniiga toizella opaššunda vuvvella varoin. Mosoblispolkoman izdatel'stvan karielane otdelenja, 1932.
- [6] Бубрих Д.В.: Грамматика карельского языка (фонетика и морфология). Карельский научно-исследовательский институт культуры, Петрозаводск 1937.
- [7] Бубрих, Д.В.: Программа по собиранию материала для диалектологического атласа карельского языка Петрозаводск 1937.
- [8] Bubrih D.V., Beljakov A.A., Punžina, A.V.: *Karjalan kielen murrekartasto.* Suomalais-ugrilainen seura, 1997.
- [9] *Le Droit de la Carélie.* Gouvernement Central de la Carélie, Helsinki 1921.

- [10] Фокин, В.П., Баранцева, А.П., Юдина, Ф.И., Никитин, В.И. Демина Н.А., и Вознесенская, Т.И.: Кариэлан киэлен учебника, Тойне чуасти. Карельской Государственной Издательства, Петрозаводска 1938.
- [11] Фортунатова, Е.Я.: Лувенда книига, Энзимане оза. Карельской Государственной Издательства, Петрозаводска 1937
- [12] Huuska, V. *Edvard Gylling ja Neuvostoliiton suomalaisfennomaanit* <https://puheenvuoro.uusisuomi.fi/veikkohuuska/271451-edvard-gylling-ja-neuvosto-karjalan-suomalaiset-fennomaanit>, 2019.
- [13] Jájá, J.: *An Introduction to Parallel Algorithms*. Addison-Wesley, Reading, Massachusetts, 1992.
- [14] Kangaspuro M.: Mielikuvien Karjala. *Idäntutkimus* 2/2003:1-2
- [15] Kotimaisten kielten keskus, Palander, M., Koivisto, V., Riionheimo, H. (2018). *Raja-Karjalan korpuksen ladattava versio* [puhekorpus]. Kielipankki. Saatavilla <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2017121322>
- [16] Молотов, В.М.: Советскойн Союзан внешнёйх Политикках нах. Kiändäjä tundematoin. Карельской Государственной Издательства, Петрозаводска 1939.
- [17] Nippolainen, I.: Karjalan tasavallan kielipolitiikan vaiheet perhearkiston asiakirjojen peilissä. *Carelia* 2010/10:150-157.
- [18] Novak I., Penttonen M., Ruuskanen A., Siilin L. 2019: *Karjalan kieli kielioppilois - foneetiekan da morfolougien verdailu*. Karjalan Kielen Kodi, 2021.
- [19] Novak, I., Penttonen, M.: Analysis of Karelian dialect division based on algorithmic clustering. *Linguistica Uralica LVII*, 2021-2.
- [20] Penttonen, M.: Kieli da mieli – elbyygo muamankieli. *Oma Mua* 2020:6.
- [21] Polvinen, T., Heikkilä, H., Immonen, H.: *J.K. Paasikivi: valtiomiehen elämäntyö. 2, 1918-1939*. WSOY, 1992. <https://jkpaasikivi.fi/book/valtiomiehen-elamantyo-2/tarton-rauha/>

- [22] Ригоев, А.Е., Сергеев, М.Е.: Карельскойн киэлен грамматика, II. Части. Синтаксис. Карельской Государственной Издательства, Петрозаводска 1939.
- [23] Sarhimaa A. *Vaietut ja vaiennetut – karjalankieliset karjalaiset Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2017.
- [24] Тетюрев, В.А.: Естественознания. Энзимане части. Карельской Государственной издательства. Петрозаводска 1938
- [25] Wiik, Kalevi 2004. Karjalan kielen murteet: kvantitatiivinen tutkimus. *Finno-Ugristica* 26: 239-302.

